

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**YÜKSEL PAZARKAYA’NIN “OTURMA İZİNİ” İLE FERİDUN ZAIMOĞLU’NUN
“SIEBENTÜRMEVIERTEL” ADLI ESERLERİNİN TÜRK KÜLTÜR ÖGELERİ
BAKIMINDAN KARŞILAŞTIRILMASI**

Damla Hayriye FAZLIOĞLU

Yüksek Lisans Tezi

BATI DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI

Alman Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı

ŞUBAT 2023

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

BATI DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

YÜKSEL PAZARKAYA'NIN "OTURMA İZNI" İLE
FERİDUN ZAİMOĞLU'NUN "SIEBENTÜRMEVIERTEL"
ADLI ESERLERİNİN TÜRK KÜLTÜR ÖGELERİ
BAKIMINDAN KARŞILAŞTIRILMASI

Tez Yazarı

Damla Hayriye FAZLIOĞLU

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ÖZTÜRK

ŞUBAT 2023

ELÂZİĞ

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BATI DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Başlığı: YÜKSEL PAZARKAYA’NIN “OTURMA İZİNİ” İLE FERİDUN
ZAIMOĞLU’NUN “SIEBENTÜRMEVIERTEL” ADLI
ESERLERİNİN TÜRK KÜLTÜR ÖGELERİ BAKIMINDAN
KARŞILAŞTIRILMASI

Yazarı: Damla Hayriye FAZLIOĞLU

Tez Öneri Tarihi: 08.07.2021

Savunma Tarihi: 02.02.2023

TEZ ONAYI

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü tez yazım kurallarına göre hazırlanan bu tez aşağıda imzaları bulunan jüri üyeleri tarafından değerlendirilmiş ve akademik dinleyicilere açık yapılan savunma sonucunda **OYBİRLİĞİ/OYÇOKLUĞU** ile kabul edilmiştir.

İmza

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ÖZTÜRK
Fırat Üniversitesi İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi

Başkan: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Halit ATLI
Fırat Üniversitesi İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Ahmet KILINÇ
Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi

Bu tez, Enstitü Yönetim Kurulunun/...../2023 tarihli toplantısında tescillenmiştir.

Prof. Dr. Murat SUNKAR
Enstitü Müdürü

BEYAN

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım *Yüksel Pazarkaya'nın "Oturma İzni" ile Feridun Zaimoğlu'nun "Siebentürmeviertel" Adlı Eserlerinin Türk Kùltür Ögeleri Bakımından Karşılaştırılması* başlıklı Yüksek Lisans Tezimin içindeki bütün bilgilerin doğru olduğunu, bilgilerin üretilmesi ve sunulmasında bilimsel etik kurallarına uygun davrandığımı, kullandığım bütün kaynakları atıf yaparak belirttiğimi, maddi ve manevi desteği olan tüm kurum/kuruluş ve kişileri belirttiğimi, burada sunduğum veri ve bilgileri unvan almak amacıyla daha önce hiçbir şekilde kullanmadığımı beyan ederim.

02.02.2023

Damla Hayriye FAZLIOĞLU

ÖN SÖZ

Almanya'daki Türk Göçmen Edebiyatı kuşaklara ayrılarak incelenmektedir. Farklı kuşaklardaki yazarların eserlerinde ele aldıkları konular birbirinden farklılık göstermektedir. Çünkü her kuşak yazarı farklı sıkıntılarla karşılaşmıştır. Yazarlar edebi eserlerinde toplumsal olayları yansıttığı için Göçmen Edebiyatı eserlerinde de toplumsal yaşamın yansımaları görülmektedir. Aynı zamanda Türk göçmen yazarları farklı bir kültüre sahip olduklarından kendi kültür öğelerinden de yansımalar göze çarpmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Almanya'daki Türk Göçmen Edebiyatı yazarlarından birinci kuşak yazarı Yüksel Pazarkaya'nın *Oturma İzni* adlı eseri ile ikinci kuşak yazarı Feridun Zaimoğlu'nun *Siebtürmeviertel* adlı eserinin Türk kültür öğeleri bakımından incelemek ve karşılaştırmaktır.

Almanya'daki Türk Göçmen Edebiyatı hem Türk toplumuna hem Alman toplumuna hitap etmektedir. Dolayısıyla bu tür eserler Almanya'da yaşayan Türklerin kültürlerini muhafaza ve devam ettirmesi, Almanlar için ise iç içe yaşadıkları farklı bir milletin kültür öğeleri tanınması, anlaması ve farklı kültürden gelen insanlara karşı ön yargılarından kurtulması açısından önem arz etmektedir.

Hacettepe Üniversitesi'ndeki lisans eğitimim boyunca derslerine katıldığım ve bilgi birikimlerinden faydalandığım tüm hocalarım yanında yüksek lisans eğitimim boyunca bana yol gösteren Fırat Üniversitesi'ndeki bütün değerli hocalarıma teşekkürü borç bilirim.

Bu çalışmada beni destekleyen, yönlendiren, bilgi birikimi ve tecrübelerinden faydalandığım saygıdeğer danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ÖZTÜRK'e teşekkür ederim.

Son olarak beni bu süreçte yalnız bırakmayan ve desteklerini esirgemeyen sevgili eşim Mehmet FAZLIOĞLU'na, bu zorlu sürecimi varlığıyla keyifli kılan kızım Elif'e, daima yanımda olan kız kardeşim Gizem BAKINBARIN'a ve tüm aileme teşekkür ederim.

Damla Hayriye FAZLIOĞLU
ELÂZİĞ 2023

İÇİNDEKİLER

BEYAN	I
ÖN SÖZ	II
İÇİNDEKİLER	III
ÖZET	V
ABSTRACT.....	VI
TABLolar LİSTESİ	VII
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ.....	VIII
SİMGELER VE KISALTMALAR	IX
1. GİRİŞ	1
1.1. Problem	2
1.2. Önem	2
1.3. Amaç	2
1.4. Metot	2
1.5. Sınırlılıklar.....	3
2. GÖÇ.....	4
2.1. Kavramsal Açıdan Göç.....	4
2.2. Tarihsel Açıdan Göç.....	5
2.3. Toplumsal Açıdan Göç.....	6
2.4. Kültürel Açıdan Göç.....	7
2.5. Göçün Nedenleri.....	7
2.6. Göç Çeşitleri.....	8
2.6.1. Zorunlu Göç	8
2.6.2. Gönüllü Göç	8
2.6.3. İç Göç.....	8
2.6.4. Dış Göç	9
2.6.5. Beyin Göçü.....	9
2.6.6. İşçi göçü	9
2.7. Göçün Etki ve Sonuçları.....	10
3. KÜLTÜR.....	13
3.1. Kültür Özellikleri.....	14
3.2. Kültür Oluşumu	15
3.3. Kültür Edinimi/Öğrenimi	16
3.3.1. Kültürleme/Enkulturation.....	16
3.3.2. Kültürleşme/Akkulturation.....	16
3.3.3. Asimilasyon/ Assimilation	17
3.3.4. Entegrasyon/Integration	18
4. GÖÇMEN EDEBİYATI	22
4.1. Göçmen Edebiyatı'nda Birinci, İkinci ve Üçüncü Kuşak	23
4.1.1. Birinci Kuşak	23
4.1.2. İkinci Kuşak	24
4.1.3. Üçüncü Kuşak	26
4.2. Yüksel Pazarkaya	27
4.2.1. Oturma İzni	28
4.3. Feridun Zaimoğlu	28

4.3.1. Siebentürmeviertel	29
5. ESERLERİN İNCELENMESİ	31
5.1. Yüksel Pazarkaya'nın Eserinde Türk Kültür Öğeleri	31
5.2. Feridun Zaimoğlu'nun Eserinde Türk Kültür Öğeleri	36
5.3. Eserlerdeki Türk Kültür Öğelerinin Karşılaştırılması.....	55
6. SONUÇ.....	57
KAYNAKLAR	59
ÖZ GEÇMİŞ	

ÖZET

YÜKSEL PAZARKAYA’NIN “OTURMA İZİNİ” İLE FERİDUN ZAIMOĞLU’NUN “SIEBENTÜRMEVIERTEL” ADLI ESERLERİNİN TÜRK KÜLTÜR ÖGELERİ BAKIMINDAN KARŞILAŞTIRILMASI

Damla Hayriye FAZLIOĞLU

Yüksek Lisans Tezi

FIRAT ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü

BATI DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI

Alman Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı

Şubat 2023, Sayfa: VIII+61

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ekonomisini kaldırmak isteyen Almanya iş gücüne ihtiyaç duymuş ve diğer ülkeler yanında Türkiye ile de 30 Ekim 1961’de işçi göçü anlaşması imzalamıştır. Bu anlaşmanın ardından Almanya’ya resmi olarak işçi göçü başlamıştır. Türkiye’den Almanya’ya giden göçmen işçiler geçici bir süreliğine Almanya’da kalıp, çalışıp ve biraz para biriktirip geri dönmeyi planlamışlardır. Fakat Alman hükümetinin daha sonra bu göçmen işçilere tanıdığı aile birleşimi hakkı sayesinde ailelerini de yanlarına alan Türk göçmen işçiler Almanya’ya tamamen yerleşmeye başlamışlardır. Bu göçmenlerden bazıları, göçmenlerin Almanya’da yaşadıkları sıkıntıları, hissettikleri duyguları ve çektikleri vatan özlemini dile getirmek için kaleme sarılmışlardır. Böylelikle yeni bir edebiyat kolu sayılacak *Türk Göçmen Edebiyatı* ortaya çıkmış ve Türk göçmen yazarlarının eserleri bu kavram altında ele alınmıştır.

Bu çalışmada Türk göçmen işçilerinin Almanya’ya gitmesiyle beraber ortaya çıkan Türk Göçmen Edebiyatı’ndan seçilen birinci ve ikinci kuşak yazarlarının eserlerinde Türk kültürünü yansıtmaya derecesi incelenmiş ve karşılaştırılmıştır. Çalışmada birinci kuşak yazarı Yüksel Pazarkaya’nın *Oturma İzni* adlı eseri ve ikinci kuşak yazarı Feridun Zaimoğlu’nun *Siebertürmeviertel* adlı eseri ele alınmıştır.

Çalışmanın ilk bölümünde göç; kavramsal, tarihsel, toplumsal ve kültürel açıdan ele alınmıştır. İkinci bölümde ise kültür hakkında bilgi verilmiş ve *kültürleme (Enkulturation)*, *kültürleşme (Akkulturation)*, *asimilasyon (Assimilation)* ve *entegrasyon (Integration)* kavramları açıklanmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde Almanya’daki *Türk Göçmen Edebiyatı’nın* oluşumu, tarihsel gelişimi, kuşakları, konuları ve yazarları hakkında bilgi sunulmuştur.

Çalışmanın temelini oluşturan son bölümde ise Yüksel Pazarkaya’nın yirmi üç öyküden oluşan *Oturma İzni* adlı öykü kitabı ve Feridun Zaimoğlu’nun *Siebertürmeviertel* adlı romanı Türk kültürünü yansıtan ögeler bakımından analiz edilip karşılaştırılmıştır.

Anahtar kelimeler: Türk Göçmen Edebiyatı, Göç, Göçmen İşçiler, Kültür, Almanya

ABSTRACT

Comparison of Yüksel Pazarkaya's "Oturma İzni" and Feridun Zaimoğlu's "Siebentürmeviertel" in terms of Turkish Cultural Elements

Damla Hayriye FAZLIOĞLU

Master Thesis

FIRAT UNIVERSITY

Institute of Social Sciences

Department of Western Languages and Literatures

Department of German Language and Literature

February 2023, Pages: VIII+61

Germany needed a workforce to develop its economy after the war and signed a labor migration agreement with Türkiye on 31 October, 1961. After this agreement, the migration of workers to Germany officially started. Turkish migrant workers who went to Germany from Türkiye planned to stay in Germany for a while, work, save some money and return. However, thanks to the right to family reunification, which the German government gave to these migrant workers, Turkish migrant workers who took their families with them, started to live in Germany completely. Some of these migrants started to express the problems that migrants have in Germany, their feelings, and the longing for their homeland. Thus, *Turkish immigration literature* which can be considered as a new genre of literature emerged and Turkish immigrant writers continued to write under this concept from generation to generation.

In this study, the degree of reflection of Turkish culture in the works of the first generation and second-generation writers that are selected from the Turkish immigration literature that emerged with the migration of Turkish workers to Germany are examined and compared. In the study, first generation writer Yüksel Pazarkaya's *Oturma İzni* and Feridun Zaimoğlu's *Siebentürmeviertel* are discussed.

In the first section of my study, migration is discussed from conceptual, cultural, social and cultural aspects. In the second section, information about culture is given. The concepts of *enculturation* (Enkulturation), *acculturation* (Akkulturation), *assimilation* (Assimilation) and *integration* (Integration) are explained.

In the third part of my study, information is given on the origin, historical development, generations, topics and authors of *migrant literature*.

In the last part of my work, Yüksel Pazarkaya's book *Oturma İzni* and Feridun Zaimoğlu's novel *Siebentürmeviertel* were analyzed and compared.

Keywords: Turkish Immigration Literature, Migration, Migrant Workers, Culture, Germany

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. Bozkurt Güvenç'in Kültür Çeşitliliği Tablosu	14
--	----

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Foto 1.	Almanya’da Türkler tarafından işletilen bir bahkçı dükkânı	10
Foto 2.	Almanya’nın Mölln şehrinde yabancılara yönelik saldırının ardından yapılan anma yazısı	12
Foto 3.	Misafir işçilerin kaldığı yurtlar	19
Foto 4.	Misafir işçilerin kaldığı yurt odası	20
Foto 5.	Solingen’de ırkçılar tarafından kundaklanan Türklere ait ev	20

SİMGELER VE KISALTMALAR

Kısaltmalar

Alm.	: Almanca
Akt.	: Aktaran
Bkz.	: Bakınız
İng.	: İngilizce
TDK	: Türk Dil Kurumu
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğ(er)er

1. GİRİŞ

Göç, insanlık tarihi kadar eski bir olgudur. İnsanlar çeşitli nedenlerden dolayı sürekli göç etmişlerdir. Tarih boyunca sürekli göç eden Türkler son olarak da 1960'lı yıllarda Almanya'nın iş gücü açığını kapatmak için Almanya'ya göç etmişlerdir. Almanya'ya giderken geçici bir süreliğine orada çalışıp dönmeyi amaçlasalar da aile bireylerini yanlarına almak için Alman hükümetinin daha sonra kendilerine tanımış olduğu aile birleşimi hakkı sayesinde eşlerini ve çocuklarını da Almanya'ya getiren Türk göçmen işçiler Almanya'ya yerleşip yaşamlarını orada sürdürmeye karar vermişlerdir. Böylelikle artık farklı bir kültüre sahip olan Alman toplumunda yaşayan Türk göçmen işçiler kendi kültürlerinden uzak, Alman toplumuna alışmaya ve uyum sağlamaya çalışmışlardır. Fakat bu süreçte vatan özlemi çeken Türk göçmen işçiler Almancaya hâkim olmadıklarından ve yabancı olduklarından dolayı Alman toplumu tarafından dışlanmış ve kültür çatışması yaşamışlardır. İş hayatında ise görece ağır işlerde ve zor şartlarda çalıştırılmışlardır. Yaşadıkları bu zorlukları anlatmak için bazı Türk göçmenler yazmaya başlamış ve böylelikle *Almanya'da Türk Göçmen Edebiyatı*¹ adı altında yeni bir edebiyat ortaya çıkmıştır. Zamanla bu yeni edebi oluşum için farklı kavramlar kullanılmış olsa da Türk yazarların elli yılı aşkın bir süredir Almanya'da eserler vermeye devam ettikleri bir gerçektir. Almanya'daki Türk yazarlar keskin sınırları olmamakla birlikte birinci, ikinci ve üçüncü kuşak olmak üzere belirli dönemlere ayrılmış olup, bu dönemlere göre incelenmektedir. Her bir kuşağın yaşadığı dönemde karşılaşılan zorluk ve sorunlar birbirinden farklı olduğu için bu kuşakların ele aldıkları konular, kullandıkları dil, üslup ve edebi türlerde farklılıklar göze çarpmaktadır. Örneğin birinci kuşak göçmen yazarlar günlük yaşamlarında ve Alman toplumu içerisinde karşılaştıkları zorlukları anlatan hikâyeleri ve şiirleri tercih ederken ikinci kuşak yazarları hikâye ve şiir yanında, roman ve tiyatro gibi farklı türlerden de eserler vermeye başlamışlardır.

Bu çalışmada Yüksel Pazarkaya'nın (1940 -) *Oturma İzni* ile Feridun Zaimoğlu'nun (1964 -) *Siebertürmeviertel* adlı eserlerindeki Türk kültür öğeleri ortaya çıkarılmaya ve iki eser arasında karşılaştırılmaya çalışılmıştır. Pazarkaya işçi göçü anlaşmasından üç sene önce 1958'de öğrenim görmek amacıyla Almanya'ya göç etmiştir. Yazar misafir işçi olarak Almanya'ya gitmemesine rağmen çok iyi bir gözlemci olarak misafir işçilerin sıkıntılarını görmüş ve bunları eserlerinde dile getirmiştir. Pazarkaya Türk Göçmen Edebiyatı'nın birinci kuşak yazarları arasında yer almaktadır. Birinci kuşak yazarları, vermek istedikleri mesajı kısa ve öz bir şekilde okuyuculara aktarmak istemiş, edebi tür olarak öykü ve şiiri tercih etmişlerdir. Bu sebeple bu çalışmada incelenmek üzere birinci kuşak yazarı Pazarkaya'nın öykü kitabı ele alınmıştır. Pazarkaya'nın eseri yirmi üç öyküden oluşmakta ve misafir işçilerin Alman toplumu tarafından dışlanması, yaşadıkları kültür şoku, çektikleri vatan özlemi ve aidiyet duygusu gibi konuları ele almaktadır.

Türk Göçmen Edebiyatı'nın ikinci kuşak yazarları arasında yer alan Zaimoğlu ise henüz bir yaşında bile değilken ailesiyle beraber Almanya'ya göç etmiş, orada eğitim görmüş ve sonrasında edebiyata yönelmiştir. İkinci kuşak yazarları, öykü ve şiirden farklı edebi türlere de yöneldiklerinden bu çalışmada Zaimoğlu'nun Nazi Almanya'sından kaçıp Türkiye'ye bir arkadaşının yanına sığınan bir baba ve oğlunu konu alan romanı incelenmiştir.

¹ Tezin devamında Göçmen Edebiyatı kavramı kullanıldığında Almanya'daki Türk Göçmen Edebiyatı kastedilmektedir.

1.1. Problem

Bu çalışmada Türk Göçmen Edebiyatı'nın birinci kuşak yazarı Pazarkaya'nın *Oturma İzni* (1977) adlı eseri ve ikinci kuşak yazarı Zaimoğlu'nun *Siebertürmeviertel* (2015) adlı eserindeki Türk kültür öğeleri incelenecek ve karşılaştırılacaktır.

Bu çalışmada cevabı aranan problemler şunlardır:

- Her iki yazar eserinde Türk kültür öğelerinden faydalanmış mıdır?
- Pazarkaya'nın *Oturma İzni* adlı eserinde ortaya çıkan Türk kültür öğeleri nelerdir?
- Zaimoğlu'nun *Siebertürmeviertel* adlı eserinde ortaya çıkan Türk kültür öğeleri nelerdir?
- Her iki yazarın eserinde Türk kültür öğelerinden değerler, inançlar ve davranışlar yansıtılmış mıdır?
- Her iki yazarın eserinde Türk gelenekleri yansıtılmış mıdır?
- Her iki yazarın Türk kültürüne bakış açısı nedir?

1.2. Önem

Göçmen işçilerin Almanya'da karşılaştıkları sorunları ele alan eserler vermeleriyle birlikte Almanya'da *Migrantenliteratur* yani *Göçmen Edebiyatı* denilen yeni bir edebiyat ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda Türk göçmen yazarlar da ilk kuşaktan itibaren eserler vermeye başlamışlardır. Almanya'da ve birçok ülkede çok okunan, başarılı ve çeşitli ödüller almış birçok Türk göçmen yazar bulunmaktadır.

Toplumsal olguları ifade edebilmek için edebi eserler önemlidir. Göç sebebiyle farklı bir toplumla iç içe yaşayan Türk göçmen yazarlarının eserleri de toplumsal yaşamı belgeler nitelikte eserlerdir. Verdikleri eserlerle özellikle yaşadıkları sıkıntıları, duygularını, yabancı topluma uyum sorunlarını, Alman toplumuyla yaşadıkları çatışmaları, dışlanmalarını ve iş hayatında karşılaştıkları sorunları dile getirmişlerdir. Alman toplumundan farklı bir kültüre sahip olan bu yazarların eserlerinde aynı zamanda Türk kültürünün yansımalarını da görmek mümkündür. Kuşaklararası farklılıklar eserlerde ayrıca Türk kültürünü yansıtmada da göze çarpmaktadır. Bu nedenle birinci kuşak yazarı Pazarkaya ile ikinci kuşak yazarı Zaimoğlu'nun eserleri Türk kültür öğelerini nasıl ve ne şekilde ele aldıklarını göstermesi bakımından önem arz etmektedir.

1.3. Amaç

Araştırmanın amacı, Pazarkaya'nın *Oturma İzni* eseri ve Zaimoğlu'nun *Siebertürmeviertel* eserinde kültür öğelerini inceleyerek karşılaştırmaktır. Bu amaç çerçevesinde seçilen eserlerin analizi yapılarak Türk kültür öğelerinin tespit edilmesine ve karşılaştırılmasına çalışılmıştır. Edebi eserler; insanların içinde yaşadığı toplumu yansıtmak için bir araçtır. Bu sebeple Türk göçmen yazarların eserleri, yaşadıkları toplumundan izler taşımaktadır. Ayrıca yabancı bir ülkede yaşamakla beraber kendi kültürlerini yok saymayıp eserlerinde kendi kültür öğelerine de yer vermişlerdir. Bu çalışmada farklı kuşaklardaki iki yazarın eserleri karşılaştırılarak eserlerinde Türk kültür öğelerini nasıl, ne şekilde ve hangi oranda yer verdikleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

1.4. Metot

Bu çalışmada daha önce belirtildiği gibi Pazarkaya'nın *Oturma İzni* eseri ile Zaimoğlu'nun *Siebertürmeviertel* eserinin analizi yapılarak Türk kültür öğeleri açısından karşılaştırılması

amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma, Yıldırım ve Şimşek'in belirttiği gibi; "Gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanır" (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 41). Bununla birlikte her iki eserdeki Türk kültür öğeleri incelenirken eserlerden alıntılara yer verilmiştir. Ancak Zaimoğlu'nun eseri Almanca yazıldığından bu eserdeki alıntılar önce orijinal haliyle ardından tarafımızca yapılan çeviriler ile birlikte verilmiştir. Ardından eserlerde tespit edilen her bir kültürel öge için ayrı ayrı yorum(lar) yapılmış, son bölümde ise bu öğeler kendi aralarında karşılaştırılmıştır.

1.5. Sınırlılıklar

Bu çalışmanın kapsamı Göçmen Edebiyatı'nın birinci kuşak yazarı Pazarkaya'nın *Oturma İzni* eseri ile ikinci kuşak yazarı Zaimoğlu'nun *Siebtürmeviertel* adlı eseri ve bu eserlerden problemler hakkında elde edilen verilerle sınırlandırılmıştır. Bu çalışmada Türk Dil Kurumunun yazım kuralları esas alınmıştır.

2. GÖÇ

Almanya, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra iş gücüne ihtiyaç duymuş ve bu iş gücü açığını yabancı ülkelerden işçi çağırarak gidermeye çalışmıştır. Türkiye ise işsizlik oranını düşürmek, döviz transferi sağlamak ve giden işçilerin kendilerini teknik açıdan yetiştirmesini sağlamak amacıyla Almanya'ya işçi göndermiştir. Böylelikle 1961'de yapılan anlaşma ile Türkiye'den Almanya'ya işçi göçü başlamıştır. Göçmen Edebiyatı göçün bir sonucu olarak meydana gelmiştir. Bu nedenle bu bölümde göç; kavramsal, tarihsel, toplumsal, kültürel açılardan ele alınacaktır. Ayrıca göçün nedenlerine, çeşitlerine, etki ve sonuçlarına değinilecektir.

2.1. Kavramsal Açıdan Göç

Göç olgusu insanların var olmasıyla ortaya çıkmış bir eylemdir. Tarih boyunca insanlar bir yerden bir yere göç etmiş veya göç etmek zorunda kalmıştır. Medeniyetler göç eylemiyle kurulup yıkılmıştır. Geçmişten bugüne kadar insanlar çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak için sürekli hareket halinde olmuştur.

Göç kavramı ele alındığında farklı tanımlarla karşılaşmak mümkündür ve bu da göç kavramını tanımlamayı zorlaştırmaktadır. Göçün nedenleri araştırıldığında karşımıza örneğin siyasi, ekonomik, sosyal, psikolojik gibi farklı nedenler çıkmaktadır. Bu sebeple göç farklı alanlarda araştırılan disiplinlerarası bir konudur. Bu alanlardan her birinin göç kavramını farklı yorumlaması kavramı tanımlamayı güçleştirmektedir (Özcan, 2017: 185).

Almancadaki *Migration/migrieren* kelimesi, etimolojik olarak Latince'deki *migrare* veya *migratio* kelimelerinden gelmekte ve *göç*, *göçmek*, *taşınmak*, *yer değiştirmek* (Alm. wandern, wegziehen und Wanderung) gibi anlamlar taşımaktadır (Han, 2016: 5).

Türk Dil Kurumu ise göçü “ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret” olarak tanımlamaktadır (<https://sozluk.gov.tr/>, 21.10.2022).

Göç yalnızca bir yerden bir yere gitme fiilini açıklamaz. Göçün aynı zamanda bireyin bir yere gitme kararındaki nedenler, göç edilen yerde kalınan zaman, orada karşılaşılan kültürel ve toplumsal iletişim gibi farklı boyutları da vardır. Bu çok boyutluluk göç veren ve göç alan toplumları kültürel, sosyal, siyasal, ekonomik ve psikolojik açılardan etkilemiştir. Bu etkileme/etkilenme yalnızca uluslararası göçlerde değil aynı zamanda ülkelerin kendi içinde yaşadıkları göçlerde de söz konusudur.

Yalçın ise göçü; “ekonomik, siyasi, ekolojik veya bireysel nedenlerle, bir yerden başka bir yere yapılan kısa, orta veya uzun vadeli geriye dönüş veya sürekli yerleşim hedefi güden coğrafik, toplumsal ve kültürel bir yer değiştirme hareketidir” şeklinde tanımlamıştır (Yalçın, 2004: 13). Bu tanıma bakıldığında ulusal veya uluslararası göç açısından bir ayırım yapılmamıştır. Kanaatimizce uluslararası göçü açıklamak için bu tanıma *bir ülkeden farklı bir ülkeye gitmek* ibaresinin eklenmesi uygun olacaktır.

Kavramsal olarak ele alındığında *uluslararası* kelimesinin içinde *ulus* kelimesi de yer almaktadır. Bu sebeple *ulus* kelimesini incelemek gerekmektedir. Ülkeden ülkeye göç etmek aynı zamanda milliyet farklılıklarını da ortaya çıkaran bir olgudur. Göçmen, gittiği ülkede yabancı ve farklı olduğu için ayırt edilmekte ve dikkat çekmektedir. Bu durum göçmenlerin yabancı ülkeye ait olmadıkları hissine kapılmalarına sebep olmakta (Bartram, vd., 2017: 14) ve çoğu kez bir aidiyet problemi söz konusu olmaktadır. Nitekim Türkiye'den Almanya'ya da bir uluslararası göç

gerçekleşmiş, Türk göçmenler de çoğunlukla kendilerini oraya ait hissetmemiş ve yıllarca geri dönüş planları yapmışlardır.

2.2. Tarihsel Açıdan Göç

Göç olgusu tarihsel açıdan ele alındığında insanlığın, ilk çağlardan itibaren yerleşik hayatı değil göçebe hayatı benimsediği görülmektedir. İnsanların, hayatını avcılık yaparak ve yabani bitkileri toplayarak sürdürmeleri onların yerleşik hayata geçişini zorlaştırmıştır.

Tarım devrimiyle birlikte Neolitik Çağ'a geçen ve artık yerleşik hayatı benimseyen insanlık, hayvanları evcilleştirmeye ve tarlaları ekip biçmeye başlamıştır. Fakat göç etme eylemi yerleşik hayata geçmekle sona ermeyip devam etmiştir. Avrupa'ya doğru yapılan ilk göç, Avrupa'nın etnik yapısını değiştiren Kavimler Göçü'dür.

16. yüzyılın ortalarına gelindiğinde Avrupa'ya göç daha çok dini sebeplerden dolayı gerçekleşmeye başlamıştır. 19. yüzyılda ise göçün nedenleri değişmeye başlamış ve örneğin Hindistan ve Çin'de olduğu gibi insanlar ekonomik nedenlerle, daha iyi iş imkânlarına sahip olmak için farklı ülkelere göç etmiştir. Çalışmak için göç edenlerin çoğu *yarı köle* statüsünde çalışmak durumunda kalmıştır. Söz konusu fakir ülkelerden göçmen işçi olarak giden bu insanlar hukuki ve sosyal hakları gözetilmeksizin çalıştırılmışlardır. Dolayısıyla bu dönem göç tarihinin en büyük sömürü örnekleri olarak gösterilmiştir (akt. Ünver, 2003: 180). Benzer durumlar Türkiye'den Almanya'ya göç eden misafir işçiler için de söz konusudur. Almanya'ya göç eden Türk göçmen işçiler için hiçbir yasal düzenleme yapılmamış ve bu işçiler görece en ağır işlerde çalıştırılmışlardır. Örneğin Almanya'ya misafir işçi olarak giden kadınlar Alman imalat endüstrisinin plastik, kimya, elektronik, tekstil, gıda ve konserve gibi ağır çalışma şartlarına sahip olan ve büyük emek gerektiren iş kollarında çalışmışlardır (Wilpert, 2007: 165).

19. yüzyılda Avrupa'da meydana gelen sanayi devriminin yarattığı köklü değişikliklerle beraber insanlar sanayi işçisi olarak kırsal bölgelerden kentlere göç etmiştir. Bu da büyükşehirlerde nüfus yoğunluğunun inanılmaz derecede artmasına yol açmıştır. Dolayısıyla göç alan kentler heterojen bir şekilde kalabalıklaşmaya başlamış ve bu heterojen yapı toplumsal ve kültürel sorunların meydana gelmesine zemin hazırlamıştır (Çakır, 2011: 134).

Birinci Dünya Savaşı ile İkinci Dünya Savaşı arasındaki süre zarfında meydana gelen göçler, örneğin Türk-Yunan nüfus mübadelesi, İspanya'daki Franco rejiminden Fransa'ya sığınan İspanyollar, 1933'ten sonra ülkelerini terk etmek zorunda kalan Musevi Alman vatandaşları ve gerek İkinci Dünya Savaşı esnasında gerekse sonrasında ülkesini terk etmek zorunda kalan on milyonlarca insan göç ettikleri ülkelerin demografik yapısında büyük değişikliklere sebep olmuştur (Ünver, 2003: 180-181).

Türkiye de tarih boyunca kitlesel göçlere şahit olmuştur. Henüz siyasi egemenlik ele geçirilmeden Türkler Asya'dan Anadolu'ya göç edip yerleşmeye başlamışlardır. Tarih boyunca Türklerin her zaman farklı sebeplerle batıya doğru göç ettikleri bilinmektedir. Nitekim 1960'lı yıllara gelindiğinde bu sefer de iş gücü olarak yine Avrupa'ya göç ettikleri görülmektedir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra göç hareketleri durmuş ve bu durum 1960'lı yıllara kadar devam etmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında başta Almanya olmak üzere Avrupa ülkelerinde kendini gösteren ekonomik kalkınma ve sanayileşmeden dolayı ihtiyaç duyulan iş gücü açığını kapatmak amacıyla, Avrupa ülkeleri gerek kendi aralarında gerekse Avrupa dışındaki ülkelerle iş gücü anlaşmaları imzalamışlardır. Bu bağlamda aralarında Türkiye'nin de olduğu birçok ülkeyle iş gücü anlaşması yapan Almanya 1970'li yıllardan itibaren işçi alımını durdurmuştur. Bununla

birlikte geçen süre zarfında Almanya'ya göç, örneğin Almanya'ya yerleşmiş olup Almanya dışında ikamet eden birisiyle evlilik yapanlara, eşlerini Almanya'ya getirmeleri için verilmiş bir hak olan aile birleşimi yoluyla farklı şekillerde devam etmiş ve etmektedir. Ayrıca günümüzde Türkiye'den Almanya'ya göç etmek için formalite evlilikler de gerçekleştirilmektedir.

2.3. Toplumsal Açıdan Göç

Göç hareketleri toplumsal yapının şekillenmesinde büyük rol oynamaktadır. Bütün sosyoloji kuramlarına göre toplumların sosyokültürel açıdan gelişmesi için değişim şarttır (Çakır, 2011: 130). Göç olgusu sosyokültürel açıdan bir değişim aracıdır. 1960'lı yıllarda Türklerin işçi olarak Almanya'ya göç etmesi ve şu anda yaklaşık üç buçuk milyon Türk'ün yurt dışında yaşaması toplumsal açıdan hem Türkiye'yi hem de Almanya'yı etkilemiştir. Bu etkilerden bir tanesi Türkiye'nin nitelikli iş gücünü kaybetmesi olmuştur. İşçi gönderen diğer Akdeniz ülkelerine kıyasla Türkiye en çok nitelikli işçi gönderen ülke olmuştur. Doğal olarak bu durum Türkiye'nin ekonomik çıkarlarını etkilemiştir. Fakat göç hareketi Türkiye'ye döviz transferi sağladığı için teşvik edilmiştir. Diğer yandan bu nitelikli işçiler gittikleri ülkelerin ekonomik gelişmelerine önemli katkılar sağlamıştır. Alman İş ve İşçi Bulma Kurumu (Alm. Bundesanstalt für Arbeit) Yugoslavya'yı dahil etmediği 1968 yılı raporunda en fazla nitelikli işçiyi Türkiye'den aldıklarını belirtmiştir (akt. Abadan-Unat,2002: 118).

Göç nedeniyle gerçekleşen toplumsal hareketlilik *dikey hareketlilik* kavramıyla ele alınmaktadır. Dikey hareketlilik hem yukarı doğru hem aşağı doğru gerçekleşen toplumsal hareketlilik şeklinde açıklanmaktadır. Göç nedeniyle gerçekleşen toplumsal hareketlilikten Türkiye'nin sosyoekonomik yapısı da etkilenmiştir. Bu hareketlilik genel olarak dikey hareketlilik olarak adlandırılmaktadır. Nitekim dış göç hem yukarı doğru hem aşağı doğru toplumsal hareketliliğe yol açmaktadır. Özellikle tarım sektöründen endüstri sektörüne geçiş yukarı doğru hareketliliğe örnek olarak verilmektedir. Almanya'daki hareketlilik daha çok yukarı doğru hareketlilik şeklinde görülse de nadiren aşağı doğru hareketliliğe de rastlanılmaktadır. Türkiye'de devlet kurumlarında memur olarak çalışan kişiler, özellikle de ilkökul öğretmenleri Almanya'ya giderken kendi mesleklerini gizlemiş ve Almanya'ya işçi statüsünde gitmişlerdir. Bu statü değişikliği, Almanya'ya gittikten sonra bu kişilerde bulunduğu konumdan memnun olmamayı beraberinde getirmiş ve *statü tutarsızlığı* (Alm. Statusinkonsistenz, İng. status inconsistency) kavramının meydana gelmesine yol açmıştır. Statü tutarsızlığı kavramı beyaz yakalı mesleklerden mavi yakalı mesleklere geçişi ve bunun sonucunda statü karmaşasını nitelemektedir (Abadan-Unat, 1976: 23).

Toplumsal anlamda ele alındığında, göçün Türk toplumunda yeni bir kavramı ortaya çıkardığı bilinmektedir. Göç yeni tip insanlar oluşmasına zemin hazırlamıştır. Göç edenlerin yüzde sekseni Almanya'ya gittiği için Türk toplumunda göçmenler hakkında yeni bir imaj oluşmuş ve Almanya'ya giden bu işçiler için *Almanyalı* veya *Almancı* kavramları kullanılmaya başlamıştır (Gelekeçi, 2014: 104). Bu insanlar, çalışmakta oldukları ve geçimlerini sağladıkları Almanya'ya gittiklerinde kendilerini oraya ait hissetmekte, Türkiye'ye döndüklerinde ise doğup büyüdüğü ve memleketlerine duydukları sevgi ön plana çıkmaktadır. Bu nedenle Türkiye'den Almanya'ya göç eden insanlarda adeta çifte denilebilecek bir aidiyet duygusu gelişmiştir.

2.4. Kültürel Açıdan Göç

Türk toplumu geçmişten beri ataerkil bir düşünce tarzı ve aile yapısı benimsemiştir. Türk aile yapısında erkek nüfuzu hâkimdir. Günümüzde de kırsal kesimlerde kadınlar tarım faaliyetlerinde etkin olsa da ekonomik kısımda söz hakkına sahip değildir ve karar verme süreçlerine dâhil edilmemiştir.

Göçle beraber Türk aile yapısında değişiklikler meydana gelmiştir. Bu süreçte kadın bağımsızlaşmaya başlamıştır. Göç ederken kimi zaman sadece ailedeki baba, kimi zaman anne, kimi zaman ise ikisi beraber yabancı ülkeye gitmiştir. Bunun sonucunda bir süreliğine de olsa aileler parçalanmıştır. Tek başına göç eden kadın veya tek başına kendi ülkesinde kalan kadın kendi başının çaresine bakmak zorunda kalmış ve hayatta daha etkin rol almaya başlamıştır.

İlk etapta biraz para biriktirip geri dönme niyetiyle Almanya'ya gidenlerin zamanla oraya yerleşip Türkiye'de kalan eş ve çocuklarını yanlarına almaları Almanya'da *aile birleşimi* (Alm. Familienzusammenführung) sürecini başlatmıştır. Bu süreç geleneksel Türk aile yapısındaki kadın-erkek rol dağılımlarında köklü bir değişime yol açmıştır. Öncelikli olarak kadının yurt dışına gittiği durumlarda, kadın aile birleşimiyle eşini yanına almış ve ailedeki baba bir süreliğine çalışmamış, evde çocuklara bakmak zorunda kalmıştır. Türk aile yapısında bu durum köklü bir değişime yol açmış ve toplumsal rollerde de değişimlere neden olmuştur. Bu rol değişiminden rahatsız olan bazı Türk işçiler, kadınların yurt dışına gitmesine itiraz etmiş hatta hükümet tarafından yasaklanması gerektiğini savunmuştur.

Almanya'ya işçi olarak giden Türk kadınlarının Alman toplumu, özellikle de Alman kadınları ile etkileşimleri sonucunda gerek dünyaya bakış açılarında gerekse kadının toplumdaki ve ailedeki statüsünde, aynı zamanda kadın hakları konusundaki düşüncelerinde köklü değişiklikler meydana gelmiştir. Kadınların çalışma hayatına atılmasıyla ve aile ekonomisine katkı sağlamasıyla beraber Türk toplumunda aile içindeki roller değişmeye başlamıştır. Kadınların artık bankalarda kendilerine ait bir hesap açtırmaları ve maaşlarının bu hesaba yatırılması da erkeklerde bir otorite sarsılmasına yol açmıştır. Göçle beraber Türk aile yapısında meydana gelen değişiklikler eşler arasında tartışmalara neden olmuştur.

Geçmişten gelen *son söz erkeğindir* inancı göçle beraber geride kalmıştır. Türk gelenek ve göreneklerinde, özellikle de kırsal bölgelerde kadın gerekmedikçe evden dışarı çıkmamış ve genellikle ev işleriyle ilgilenmiştir. Ancak eşleri yurt dışına giden kadınlar memleketlerinde bütün işleri tek başına üstlenmek zorunda kalmıştır. Eşlerinin yurt dışından gönderdikleri paralarla hayatlarını sürdüren kadınlar artık devlet kurumlarındaki resmi işlemlerini yapar hale gelmişlerdir. Böylelikle önceden ev, tarla, bağı ve bahçesinden başka bir yer görmemiş olan kadınlar bu sınırların dışına çıkarak özgürleşmeye başlamıştır. Okuryazar oranının erkeklere nazaran daha az olduğu kadınlar için eğitimin önemi artmaya başlamış ve okuma yazma bilmenin ne kadar önemli olduğunun farkına varan kadınlar, eğitim öğretim kurumlarındaki yerlerini almaya başlamışlardır.

2.5. Göçün Nedenleri

Göç, insanlık var oldukça insanlar için hiç gündemden düşmeyen bir konu olarak devam etmektedir. Sanayi devriminden önce göçün nedenleri arasında doğa olayları başta gelmiştir. Sanayileşmeyle birlikte sosyal, ekonomik ve siyasi nedenler insanları göç etmeye itmiştir (akt. Ekici, vd., 2015: 13). Göçün başlıca sebepleri olarak ekonomik nedenler ve kendini güvende hissetme ihtiyacı sayılmaktadır. İnsanlar doğal olarak kendilerini güvende hissetmediği ve gelecek

kaygısı yaşadığı yerde bulunmak istememektedir. İnsanların kendilerini ülkelerinde güvende hissetmemelerinin başlıca nedenleri arasında istihdam sıkıntıları ve enflasyon gibi nedenler yatmaktadır. Belirli bir refah seviyesine ulaşmış ve vatandaşlarına daha iyi sosyal imkânlar sunan ülkeler göç için tercih edilen ülkelerin başında gelmektedir.

İnsanları göçe zorlayan nedenler arasında ekonomik nedenlerin yanında savaş, terör, darbe, ihtilal, diktatörlük ve sürgün gibi siyasi olaylar da yer almaktadır. İnsan, doğası gereği kendini güvende hissetmediği bir yerde bulunmak istememekte ve kendine bu güveni sağlayacak başka yerlere göç etme ihtiyacı duymaktadır.

Sosyal ve kültürel açılardan bakıldığında, daha iyi ve kaliteli eğitim olanağına sahip olmak da göçün önemli sebepleri arasında yer almaktadır. Büyükşehirlerde eğitim olanakları daha fazla olduğundan insanlar genellikle köyden kente göç etmektedir. Büyük kentlerde eğitim-öğretimi tamamlayanlar ise alanlarında kendilerini daha iyi geliştirmek ve yabancı dil öğrenmek amacıyla gelişmiş ülkelere göç etmektedir. Sosyal açıdan bakıldığında kız kaçırma, akraba evliliği, kan davası ve başlık parası gibi hususları da göçün nedenleri arasında saymak mümkündür (Akgür, 1997: 65).

Göçün diğer nedenleri arasında doğal sebepler gelmektedir. Depremler, volkanik patlamalar ve sel gibi doğa olayları bu nedenlerin içinde yer almaktadır. Ayrıca insanların doğayı tahrip etmesi sonucu ortaya çıkan çölleşme, erozyon, küresel ısınma ve iklimlerin değişmesi gibi nedenler insanları göçe itmektedir (Algan, vd., 1998: 97). Sonuç olarak insanları göçe iten temel unsurlar daha iyi yaşam şartlarına ulaşmak ve güvende hissetme ihtiyacından kaynaklanmaktadır.

2.6. Göç Çeşitleri

Göçler, amaçlarına ve nedenlerine göre çeşitlilik göstermektedir. Bu göç çeşitlerinin bir kısmı aşağıda verilmiştir.

2.6.1. Zorunlu Göç

Zorunlu göç, insanların isteği dışında sel, deprem, kıtlık gibi çevresel faktörler nedeniyle veya savaş, zulüm, terör, sürgün gibi güvenlik kaygısından göç etmeye zorlanmasıdır. Bu şekilde göç eden insanlar genellikle mülteci olarak adlandırılmaktadır. Zorunlu göçü, devletler istenmeyen göç olarak nitelendirmektedir.

2.6.2. Gönüllü Göç

Gönüllü göç, insanların kendi isteği ile daha iyi yaşam şartlarına ulaşmak için gerçekleştirdiği göç türüdür. Gönüllü göç; uluslararası göç, yasal olmayan göç ve işçi göçü örnek olarak gösterilebilir.

2.6.3. İç Göç

İç göç, aynı ülke sınırları içerisinde ekonomik, siyasal, sosyal vb. nedenlerden dolayı bir yerden başka bir yere yapılan göç türüdür. TDK Online Sözlüğü ise bu kavramı “Bir ülke sınırları içinde genellikle küçük yerleşim bölgelerinden büyük kentlere geçici veya sürekli kalmak üzere göç etme” şeklinde tanımlamaktadır (<https://sozluk.gov.tr/>,23.01.2023). Günümüzde sıklıkla kırsal alanlardan kentlere göç edilmektedir.

2.6.4. Dış Göç

Dış göç, bir ülkeden başka bir ülke veya kıtaya doğru yapılan göç hareketi olarak nitelendirilir. Bu göç sonucu göçmen kişiler genellikle kendi ülkelerini terk edip başka bir ülkede iş ve/veya eğitim gibi bazı imkânlar nedeniyle hedef ülkede yaşamını sürdürürler.

2.6.5. Beyin Göçü

İnsanların, gerek kendi ülkelerindeki imkânları ve kazandıkları parayı az bulması, kendi ülkelerindeki ekonomik ve teknik alt yapının yetersizliğinden dolayı, yurt dışında sunulan ekonomik ve teknik imkânların fazla olması nedeniyle, her meslek dalından eğitilmiş ve kalifiye olan insanların başka ülkelere göç etmesidir.

2.6.6. İşçi göçü

Göçün insanlık tarihi kadar eski ve devamlı gerçekleşen bir eylem olduğu daha önce belirtilmişti. Türkiye de zaman zaman göç vermiş, ancak geniş kapsamlı bir göç hareketi İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra gerçekleşmiştir. 1960'da İstanbul Almanya Başkonsolosluğu, Almanya ve Türkiye arasında bir iş gücü anlaşması yapılması önerisinde bulunmuştur. 1961 yılında ise Almanya ile iş gücü anlaşması imzalanmıştır.

Göç, 1960'lı yıllarda gerçekleşen darbeden sonra Türkiye'de baş gösteren işsizlik, ekonomik sıkıntılar ve yaşanan döviz darlığından kurtulmak için devlet tarafından bir çözüm olarak görülmüş ve ulusal kalkınmayı hedefleyen bir devlet politikası haline gelmiştir. Almanya ise savaştan sonra oluşan iş gücü açığını göçmen işçilerle kapatmak istemiştir. Avrupa'ya göç eden 3 milyon Türk'ten yüzde 80'i Almanya'ya gitmiştir (Abadan-Unat,2002: 2).

Önceleri hem Türkiye hem de Almanya yaşanan bu göçü, geçici bir göç olarak değerlendirmiştir. Türk göçmen işçiler, Almanya'ya geldikleri ilk günden itibaren, bir iş kuracak kadar para biriktirip vatan özlemiyle geri dönmenin hayalini kurmuştur. Almanya ise çalışmaya gelen göçmen işçileri, ihtiyaç kalmaması halinde, memleketlerine kolaylıkla geri gönderebileceğini düşünmüştür. Yapılan anlaşma bu düşünceyi destekler niteliktedir. İşçiler bir yıllık staj sürecinden sonra öğrendikleriyle memleketlerine geri dönüp ulusal kalkınmaya destek olacaklardı. Bu nedenle göçmen işçilerin oturma izinleri iki yıl ile sınırlandırıldı. Ancak zamanla bu işçilerin öngörülen bu süre içerisinde gerekli olan eğitimi tamamlayıp ülkelerine dönemeyecekleri anlaşıldığından bu fikir hayata geçirilememiştir. Aynı zamanda Alman devletinin iş gücüne ihtiyacı devam ettiği için yeni işçiler eğitmek yerine halihazırda bulunan işçilerin oturma süreleri uzatılmıştır. Bu da yeni bir kavramın ortaya çıkmasına zemin hazırlamış; göç edenler için *misafir işçi* (Alm. Gastarbeiter) kavramı kullanılmaya başlanmıştır (Zengin, 2010: 330). 1971'de oturma izinlerinin uzatılmasının kolaylaşmasıyla beraber temelli yerleşmeler başlamıştır. Çoğu işçi, aile birleşimi hakkını (Alm. Familienzusammenführungsrecht) kullanarak eşlerini ve çocuklarını da Almanya'ya getirmiş ve bunlara da oturma hakkı verilmiştir. Göçmen işçilerin artık tüm aile bireyleriyle birlikte Almanya'da yaşamaya başlamasıyla birtakım uyum problemleri baş göstermiş ve bu konuyla ilgili çalışmalar da ilk kez bu dönem başlamıştır. Uyum süreci politikaları da ancak Türklerin ailelerini getirmesiyle gündeme gelmiştir. Bütün bu gelişmeler göz önüne alındığında bu uyum politikalarında geç kalındığı görülmektedir.

Aynı şekilde Türkiye de bu göç sürecine uygun politikalar oluşturamamıştır. Aslında her iki taraf için de başlangıçta uyum süreci söz konusu değildir; çünkü göçmenlerin amacı iki yıl içerisinde mümkün olduğunca fazla para kazanıp kendi ülkelerine dönerek bir iş kurmak ve refah içinde yaşamaktır. Bu yüzden de Alman toplumuyla yakınlık kuramamış ve Almancayı öğrenmeye gerek duymamışlardır (Doğan, 2001: 21). Almanlar için ise amaç savaş sonrası oluşan işçi açığını gidermek, ülkeyi yeniden kalkındırıp refaha ulaştırmaktır.

1973'te işçi alımı durdurulmuş olmasına rağmen günümüzde yine de farklı gerekçeler ve farklı yollarla Almanya'ya göç devam etmektedir. İlk göç edenler vasıfsız işçi olarak değerlendirilirken günümüzde yaşanan göç; sağlık, sanayi, eğitim gibi alanlardaki kalifiye elemanlarla gerçekleşmektedir. Almanya'nın en çok göçmen aldığı ülke Türkiye olmuştur. Türkler 60 yıldan fazladır %34,5 ile Almanya'daki en büyük göçmen topluluğunu oluşturmaktadır (Spohn, 2002: 141).

2.7. Göçün Etki ve Sonuçları

Hangi nedenle olursa olsun kitlesel göçler hem göç edenler hem de göç edilen ülke için olumlu ve olumsuz sonuçlar doğurmaktadır.

Schührer'e göre 2015'teki istatistiksel verilerde Almanya'da 2,9 milyon Türk kökenli göçmen yaşamaktadır (Schührer, 2018: 5). Bu verilere göre Türkler Almanya'da en büyük azınlık grubunu oluşturmaktadır. Hatta Almanya'da sadece Türklerin yaşadığı ve sadece Türkçe konuşulan mahalleler bile bulunmaktadır. *Küçük İstanbul* olarak adlandırılan Berlin'deki *Kreuzberg* ile Köln'deki *Südstadt* semtleri buna örnek olarak verilebilir. Aşağıda Hürriyet gazetesinden alınan haber bu durumu açık bir şekilde sergilemektedir.

Almanya'da bir Türk mahallesi: 'Küçük İstanbul' Kreuzberg

Eminim birçoğumuzun akrabası ya da bir tanıdığı Almanya'da yaşıyor. Ağırlıklı olarak Türklerin yaşadığı bölge olan Kreuzberg, sizi Türkiye'de hissettirecek bir yer. 'Küçük İstanbul' olarak anılan semtte, pazara, pazar arabasıyla giden Ayşe teyzeler, pazaracı Ahmet abiler, marketler, tabelalar, dönerciler, kafeler, herkes, her yer Türk. (https://www.hurriyet.com.tr/, 31.12.2022)

Foto 1. Almanya'da Türkler tarafından işletilen bir balıkçı dükkânı

(https://celebialper.com/kreuzberg-berlin/, 31.12.2022)

İnsanların kitlesel göç etmeleri sonucunda şehirlerin nüfusunun hızlı artmasına neden olduğu bir gerçektir. Büyük kentlerde ekonomik, sosyal, etnik ve siyasi gruplaşmaların temelinde de bu kitlesel göç yatmaktadır. Bu tür gruplaşmalar birtakım radikal oluşumları da beraberinde getirmiş ve bu oluşumlar göç alan şehirde/ülkede sosyal ve siyasi anlamda bazı çatışmalara yol açmıştır. Örneğin; 1960'lı yıllarda Almanya'ya göç eden Türk işçiler arasında yoğun dernekleşme hareketleri görülmüştür. Ancak bu dernekler başlangıçta herhangi bir çatışmaya mahal vermediğinden göç alan ülke (Almanya) tarafından maddi anlamda desteklenmişlerdir (Abadan-Unat, 2002: 95).

Göçün olumsuz sonuçlarından bir diğeri ise göçmenlerin gittikleri yerlere uyum sağlayamamalarıdır. Gittikleri yerde kendilerini yabancı hissetmeleri ve göç ettikleri ülkenin toplumu tarafından dışlanmaları göçmenlerde bir aidiyet sorununun oluşmasına yol açmıştır. Bunun sonucunda kendilerini yerli topluma kapatıp sadece kendi yurttaşları ile iletişim kurmuşlardır. Dolayısıyla sosyal hayatta başarılı olamayan göçmenler, sosyal hayatlarını kendi gettolarında sürdürmeye devam etmişlerdir.

Göç, göçmenleri etkilediği kadar onların çocukları açısından da birtakım zorlukları ve sıkıntıları beraberinde getirmiştir. Bu sıkıntıların başında çocukların eğitim hayatında yaşadıkları sorunlar gelmektedir. Göçmen çocuklarının eğitim hayatında başarısız olmalarının başlıca sebebi göç ettikleri ülkenin dilini bilmemeleri olmakla birlikte, göç ettikleri ülkenin eğitim sistemi ve öğretmenlerin göçmen çocuklara karşı tutum ve davranışlarının olumsuz etkisi de göz ardı edilemez. Örnek vermek gerekirse Türk eğitim sistemine göre daha katı ve karmaşık bir yapıya sahip olan Alman eğitim sistemi, göçmen çocuklarının sisteme uyumunu güçleştirmekte ve yaşadıkları uyum sorunları nedeniyle başarısız olmalarına yol açmaktadır. Bu uyum sorunları sonucunda Türk göçmen çocuklarının dersleri takip etmeleri, derslere katılımları zorlaşmış, aslında başarısızlıkların nedeni Almancayı yeterince bilmemeleri ve yaşadıkları uyum sorunu olmasına rağmen bu çocuklar, zekâ geriliği çocuklarla eş değer tutulmuş ve sadece zekâ geriliği olan öğrencilerin gittiği *Sonderschule* denilen özel okullara gönderilmelerine sebep olmuştur. Bütün bu nedenlerden dolayı Türk göçmen işçilerinin çocuklarının çoğunluğu yalnızca sekiz yıllık zorunlu eğitimi tamamlayabilmiş ve sadece az sayıda Türk çocuğu yükseköğrenime geçiş yapabilmıştır.

İkinci ve üçüncü kuşak olarak adlandırılan göçmenler Almanya'da doğup, büyüüp, okula gitmelerine ve iyi bir Almanca bilgisine sahip olmalarına rağmen çoğunlukla Almanlarla eşit fırsatlara sahip olamamışlardır. Örneğin 1999/2000 eğitim-öğretim yılında yükseköğretime başlayan 175.065 yabancı öğrenciden sadece 23.762 yani %13,5'i Türk kökenli öğrencilerdir (akt. Abadan-Unat, 2002: 218). Bununla birlikte Türkiye'den Almanya'ya göç edenler arasında örneğin ticaret, sanayi, ulaşım, spor, sanat ve benzeri birçok alanda büyük başarılarla imza atanlar da bulunmaktadır. Futbol alanında başarılı olan ve Alman milli takımında oynayan Mesut Özil, Almanya tarihinde ilk defa Türk asıllı ve Müslüman bir bakan olarak görev yapan Aygül Özkan ve 2001 yılında televizyon ödülü alan *was guckst du?* programıyla ekranlara giren Kaya Yanar bunlara örnek olarak verilebilir.

Göçün doğurduğu bir diğer olumsuz sonuç da Türk göçmenlerin maruz kaldıkları yabancı düşmanlığıdır. Türk göçmen işçilerin Almanya'ya yerleşmeye başlamalarıyla birlikte sosyokültürel pozisyonlarının değişmesi sonucu Alman toplumu Türkleri dışlamaya başlamıştır. Bu durum yalnızca davranışlarda değil, aynı zamanda Türkler için kullanılan ifadelerde de göze çarpmaktadır. Göçün ilk yıllarında kullanılan *misafir işçi* (Alm. Gastarbeiter) kavramı zamanla yerini *çalışan* (Alm. Mitarbeiter) kavramına bıraktı ve nihayetinde Türk göçmen işçilerin gidici değil kalıcı

olduğu anlaşılınca *göçmen* (Alm. Migrant) ifadesi yerleşmeye başlamıştır. Kullanılan ifadelerden de anlaşıldığı gibi, Almanlar istemese de Almanya’da göçmenlerin var olduğu bir gerçektir (Başkurt, 2009: 84). Almanya’daki iktidarın değişmesinin ardından Hristiyan Demokrat Partisi iktidara gelmiş ve yeni iktidarın yabancı işçilere karşı tutumu neticesinde Türk göçmen işçilerine karşı zenofobik söylem ve hareketler artmıştır (Kahraman, 2018: 210). İktidar olan Hristiyan Demokrat Partisi’nin çıkardığı göçmen kanunu Türk göçmen işçilere ülkelerine dönüşü teşvik eder nitelikteydi. Berlin Duvarı’nın yıkılmasıyla birlikte bütün Almanya’da özellikle de eski Doğu Almanya’da bulunan eyaletlerde yabancı düşmanlığı görülmeye başlamış, camiler ve Türklerin yaşadığı evler kundaklanmıştır. Bu kundaklama olaylarından bir tanesi altta verilen gazete haberinde mevcuttur.

Almanya'da Neonazilerin Mölln kentinde 3 Türk'ü öldürmesinin üzerinden 30 yıl geçti.

Almanya'nın Schleswig Holstein eyaletinin Mölln kentinde 23 Kasım 1992'de Neonazilerin kundakladığı evde Bahide Arslan, Yeliz Arslan ve Ayşe Yılmaz'ın hayatını kaybetmesinin üzerinden 30 yıl geçti. Berlin Duvarı'nın 1989'da yıkılması ve iki Almanya'nın 1990'da birleşmesinin ardından ülkede mültecilere ve yabancılara yönelik ırkçı ve yabancı düşmanı saldırılarda artış görüldü. Bu dönemde iltica politikalarına ilişkin tartışmaların yaşandığı Almanya'da, 1991'de Hoyerswerda ve 1992'de Rostock kentinde mülteci yurtlarına yönelik saldırılarda çok sayıda kişi yaralandı. Hamburg yakınlarında bulunan Mölln'de 23 Kasım 1992'de Türklerin yaşadığı iki ev de Neonaziler tarafından kundaklandı.

Foto 2. Almanya Mölln şehrinde yabancılara yönelik saldırının ardından yapılan anma yazısı (<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/almanya-da-neonazilerin-molln-kentinde-3-turku-oldurmesinin-uzerinden-30-yil-gecti/2744856>, 28.01.2023)

3. KÜLTÜR

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı kültürü aşağıdaki gibi tanımlamıştır:

Kültür, bir toplumu diğer toplumlardan farklı kılan, geçmişten beri değişerek devam eden, kendine özgü, sanatı, inançları, örf ve adetleri, anlayış ve davranışları ile onun kimliğini oluşturan yaşayış ve düşünüş tarzıdır. Topluma bir kimlik kazandıran, dayanışma ve birlik duygusu verdiği toplumda düzeni de sağlayan maddi ve manevi değerlerin bütünüdür (https://www.ktb.gov.tr/TR-96254/kultur.html, 26.12.2022).

Bu tanımdan da anlaşıldığı gibi toplumlar farklı kültür öğelerine sahiptir. Türkiye'den Almanya'ya giden Türkler de farklı bir toplumun kültürü ile karşı karşıya kalmış fakat kendi gelenek ve göreneklerini sürdürmeye devam etmişlerdir. Bu nedenle bu bölümde kültüre ait kavramlar ele alınacaktır.

Kültür kavramı farklı disiplinler tarafından ele alındığından dolayı tanımlanması en zor kavramlardan biri olarak görülmektedir. Kültür kelime olarak Türkçede *ekin* anlamına gelen *cultura* sözcüğünden gelmektedir. Fransızlar da kendi dillerinde *cultur* sözcüğünü bu anlamda kullanmıştır. Almancada daha önce Latincenin farklı formları şeklinde kullanılan bu sözcük 1793 yılından itibaren Fransızca üzerinden Almancaya geçiş yaparak bir Alman dili sözlüğüne *cultur* olarak geçmiş ve Almancada kullanılmaya başlanmıştır (Güvenç, 1994: 96).

Türk Dil Kurumu kültür kavramını “1. Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki kuşaklara iletmeye kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğin ölçüsünü gösteren araçların bütünü, hars, ekin. 2. Bir topluma veya halk topluluğuna özgü düşünce ve sanat eserlerinin bütünü. 3. Muhakeme, zevk ve eleştirme yeteneklerinin öğrenim ve yaşantılar yoluyla geliştirilmiş olan biçimi 4. Bireyin kazandığı bilgi. 5. Tarım.” (https://sozluk.gov.tr/, 19.10.2022) olarak tanımlamıştır.

Nitekim kültür kavramının öncelikle insanlar için değil, tarımsal faaliyetleri adlandırmak için kullanıldığı ve hatta bu kavramı Romalıların, insanın çabası ile toprağa ekilen bitkileri tanımlamak için kullandığı bilinmektedir. Sonraki yüzyıllarda ise kelime insanı da kapsayacak şekilde genişletilmiş ve kelimeye farklı anlamlar yüklenmiştir.

Antropolog Güvenç kitabında kültür kavramı için şu tanımları kullanmıştır: “(1) Kültür, bir toplumun ya da bütün toplumların birikimli uygarlığıdır. (2) Kültür, belli bir toplumun kendisidir. (3) Kültür, bir dizi sosyal süreçlerin bileşkesidir. (4) Kültür, bir insan ve toplum kuramıdır.” (Güvenç, 1994: 95)

Aşağıda Bozkurt Güvenç'in oluşturduğu tabloda kültürün çeşitliliği hakkında bilgiye ulaşmaktayız.

Tablo 1. Bozkurt Güvenç’in Kültür Çeşitliliği Tablosu (Güvenç, 1994: 99)

ÇEŞİTLİ KÜLTÜR KAVRAMLARI VE ANLAMLARI			
KAVRAMLAR	ANLAMLAR		NİTELİKLER
Kullanma Alanlarına Göre	Genel	Özel	GÖREVLER
Bilimsel alanda kültür	Uygarlık	Çin, Hint, Fransız, Batı ve İslam kültür ya da uygarlığı gibi	Tarihsel, bütünsel ve evrimsel.
Beşerî alanda ve günlük dilde kültür	Eğitim	Genel, mesleki ve teknik eğitim; tıp, hukuk, din, sanat ve fen eğitimi; örgün ve yaygın eğitim ya da öğretim, gibi.	Değerlendirici, eleştirci, geliştirici, öğretici ve yayıcı.
Estetik alanında kültür	Sanat	Gotik, Barok, Rönesans ve Modern sanat; resim sanatı, müzik sanatı, ilkel ve modern sanat; romantik ve gerçekçi sanat, gibi.	Eleştirci, yaratıcı, eğitici, değerlendirici güzel ya da güzelleştirici, estetik.
Maddi (teknolojik) ve biyolojik alanda kültür	Üretim	Avcılık, tarım ve endüstri kültürü “mikrop kültürü”, “ekin kültürü”, gibi.	Günlük toplumsal yaşamı destekleyici: üretici, deneyci, çoğaltıcı, yoğaltıcı ve besleyici.

Kültürün birçok tanımı bulunmakla beraber bilim dünyası tarafından büyük oranda benimsenen tanım Tylor’un tanımı olmuştur.

Kültür, ya da uygarlık, bir toplumun üyesi olarak, insan türünün öğrendiği, edindiği, bilgi, sanat, gelenek-görenek ve benzeri yetenek, beceri ve alışkanlıkları içine alan karmaşık bütündür (akt. Güvenç, 1997: 54).

Bu tanıma bakıldığında yine de kavramın tam anlamıyla tanımlandığını söylemek mümkün değildir. Fakat ana hatlarıyla kelimenin ne olduğunu anlamak mümkündür. Kültür, öğrenilmiş ve eğitimle diğer kuşaklara aktarılan bir olgudur.

İnsanlar sosyal varlıklardır ve diğer insanlarla paylaşım içindedirler. Hayvanlar da insanlar gibi sosyalleşme içgüdüsüne sahiptir; ancak insanı diğer varlıklardan ayıran özellik, öğrenebilme kabiliyetine sahip olup öğrendiklerini dil aracılığıyla sonraki kuşaklara aktarmalarıdır. Bu özelliğe sahip olan insanları bir *kültür yaratıcısı* (M. Talas, vd., 2019: 54) olarak tanımlamak mümkündür.

Talas, “Antropoloji için kültür; Aborjinlerin çölde yön bulma ve yaşamda kalma çabalarında, yaşamak için ihtiyaç duydukları türlerin devam etmesini sağlayan törenlerine, Hintli kadınların “sâri” adı verilen giysilerinden, batı toplumlarının “fast-food” tarzı beslenme alışkanlıklarına kadar uzanır” şeklinde açıklamıştır (M. Talas, vd., 2019: 54). Bu tanıma göre anlaşılmaktadır ki kültür bütün insanlığı ve insan davranışlarını kapsayan bir kavramdır.

3.1. Kültür Özellikleri

Kültürün evrensel olarak kabul görmüş beş özelliği bulunmaktadır. Bu özellikler kültürün *öğrenilebilir olması, paylaşılabilir olması, değişebilir olması, simgelere dayanması ve bütünleştirici* olmasıdır. Birey kültürü toplum içinde var olmasıyla, toplumu gözlemlemesiyle ve toplumla iletişime geçmesiyle öğrenmektedir. Böylelikle kişi yaşadığı toplumun kültürünün kabul görmüş ve kabul görmemiş davranışlarını bilmekte ve buna göre hareket etmektedir.

İnsanların, yemek yeme şekilleri bile kültürün bir ögesidir. Örneğin Türkler daha çok çay içmektedir ve *beş çayı* olarak adlandırdıkları bir öğünleri vardır. Almanlar ise daha çok kahve

içmekte ve *kahve ve pasta* (Kaffee und Kuchen) olarak kullandıkları bir kavram vardır. Bazı toplumlar yemeklerini yerde yerken bazı toplumlar masada yemektedir. Kimisi çatal, kaşık kullanırken, kimisi eliyle yemek yemeyi tercih etmektedir.

Kültürün diğer bir özelliği *paylaşılır* olmasıdır. Bireylerin yarattığı kültür paylaşılır ve kuşaklara aktarılır, böylece süreklilik ve devamlılık sağlanmaktadır. Toplum içinde aynı kültürü paylaşan bireylerin davranış ve tutumları benzerdir.

Kültür *değişkendir* çünkü bulunduğu toplumla uyum içindedir. Kültürel sistemin bir ögesinde karşılaşılan değişiklik diğer ögenin de değişimini kaçınılmaz hale getirmektedir. Kültür, varlığını sürdürmek için esnek olmalı ve koşullara uyum sağlamalıdır. Bazı toplumlar kültürel açıdan değişikliğe karşı çıkıp direnç gösterirken bazı toplumlar bu değişikliğe daha kolay uyum sağlamaktadır. Kültürün, ihtiyaçları karşılama gibi bir özelliği de bulunduğundan, toplumun yeni ihtiyaçları karşısında mevcut kültürde değişimler söz konusu olabilmektedir.

Bir başka özellik kültürün *simgesel* olmasıdır. Kültür için toplumun birbiriyle etkileşimi de önemlidir. İletişimi sağlamak için dil önemli bir simgedir. Simge olarak bütün sözlü veya sözsüz işaretler kabul edilmektedir. Aynı kültürü paylaşan bireyler bu simgeler sayesinde iletişime geçmektedir. Önceden kurulmuş anlam ve semboller sistemini benimseyen insanlar kendilerini ve duygularını ifade edebilirler.

Aynı zamanda kültür *bütüncüdür*. Kültür, parçalardan bir araya gelmiş ve bütün olarak sistemli bir şekilde işlemektedir. Toplum ve birey arasında zaman zaman çatışmalar olsa da kültür tutarlıdır.

3.2. Kültür Oluşumu

Kültür oluşumu, insanın biyolojik ve kültürel gelişimi ile ilişkilidir. İnsan kültürel bir varlıktır. Kültür, insanların dünyada var olma sürecinde öğrendiklerini içselleştirmesiyle oluşmakta ve sonraki kuşaklara aktarılmaktadır.

Kültürün aktarılmasında en önemli araç ise dildir. İnsanları diğer varlıklardan farklı kılan unsur konuşma yeteneklerinin olması ve bu sayede birbirleriyle iletişime geçebilmeleridir. Güvenç, bu durumu “Kültürel ve tarihi miras, ancak dil aracılığı ile yeni kuşaklara aktarılır. Dil, kültürel muhtevanın bir ansiklopedisi, hazinesi ya da sözlüğü gibidir” diyerek açıklamıştır (Güvenç, 1994: 108).

Bu ifadeye dayanarak insanların konuştuğu dilin kültürün en temel ögesi olduğunu söylemek mümkündür. Dil hem kültür oluşumunu sağlamakta hem de aktarılmasında önemli rol oynamaktadır. Bireyler bir dil öğrendiklerinde aynı zamanda toplumun yaşam biçimini de öğrenmektedir (Göçer, 2012: 51). Kültür ve dili birbirinden bağımsız olarak düşünmek olanaksızdır.

Dil, kültürün temelinin atılmasında önemli rol oynamaktadır. İnsanlar duygu ve düşüncelerini dil vasıtasıyla karşı tarafa aktarmaktadır. Toplumun diğer bireyleri tarafından kabul edilen duygu ve düşünceler toplumun kültürü haline gelmektedir. Nitekim kültür bireylerin duygu ve düşüncelerinden oluşmaktadır. Göçer’in “kültür, nesilden nesle aktarılmak için dile muhtaç; toplumun duygu, düşünce ve tam anlamıyla hayat tezahürlerinin somut hâle bürünmesinin aracı olan dil için de kültür bir ihtiyaçtır (Göçer, 2012: 53)” ifadesi, dilin önemine vurgu yapmaktadır. Kültürün oluşumunda, aktarılmasında, yaygınlaştırılmasında ve özellikle de kültürün yitirilmemesinde ana dil mühim bir yere sahiptir. Kendi dilini önemseyen ve koruyan toplumlar milli benliklerini ve kültürlerini kolay kolay kaybetmezler.

3.3. Kültür Edinimi/Öğrenimi

Bir kültüre mensup bireyler zamanla başka kültürlerle etkileşime geçtiklerinde, kendi kültürlerinde bu etkileşimden kaynaklanan çeşitli değişimler görülebilir. Bu değişim süreçleri derecelerine göre farklı kavramlarla açıklanmaktadır. Bu kavramlardan en belirgin olanları *kültürleme* (Alm. Enkulturation), *kültürleşme* (Alm. Akkulturation), *asimilasyon* (Alm. Assimilation) ve *entegrasyondur* (Alm. Integration). Aşağıda bu kavramlar açıklanmıştır.

3.3.1. Kültürleme/Enkulturation

“Kültürleme (Alm. Enkulturation, İng. enculturation), insanoğlunun çocuk veya ergin olarak kendi kültüründe etkinlik kazanması ve eğitim süreci sırasında karşılaştığı bilinçli ve bilinç-dışı şartlandırmalar” olarak tanımlanır (Güvenç, 1994: 125). Bütün insanlar bir kültürün içine doğup var olurlar. Bireyler içine doğduğu çevrenin kültürünü benimser, o kültüre uyum sağlar ve davranışlarını ona göre şekillendirir.

Her ne kadar birey içine doğduğu çevrenin kültürünü başlangıçta gelişigüzel edinse de daha sonra göreceği eğitim ile bu kültürleme süreci daha sistematik bir nitelik kazanır ve kültürleme, eğitim-öğretim yoluyla gerçekleşmeye başlar.

Kültürleme üç başlık altında incelenebilir. Bunlar kasıtlı kültürleme, gelişigüzel kültürleme ve zoraki kültürlemedir. Aşağıda bu kavramlar kısaca açıklanmıştır:

A- Gelişigüzel Kültürleme: Eğer kültürel değerlerin aktarımı plansız programsız bir şekilde gerçekleşiyorsa burada gelişigüzel kültürlemeden bahsetmek mümkündür. Bireylerin ailesinden ve yakın çevresinden öğrendikleri gelişigüzel kültürlemeye örnek olarak verilebilir.

B- Kasıtlı Kültürleme: Bireylerde bilinçli, sistemli ve planlı bir şekilde kültür değerlerinin öğretilmesidir. Eğitim kurumlarında bilinçli, sistemli ve planlı bir şekilde verilen her eğitim kasıtlı kültürlemeye örnektir.

C- Zoraki Kültürleme: Bu kültürleme çeşidinde, kültürel değerler bireyin iradesi dışında zorla kabul ettirilmeye çalışılır. Bireyin isteği dışında gerçekleştiği için kişi kendini baskı altında hissedebilir. Örnek olarak bir toplumun başka bir toplum üzerinde baskı kurarak kendi dilini, dinini ve kültürel değerlerini zorla kabul ettirmek istemesi gösterilebilir. Zoraki kültürleme makro düzeyde de görülebilir. Örneğin güçlü devletlerin sömürge devletler üzerinde kurduğu baskı da zoraki kültürleme kavramı ile açıklanabilir.

3.3.2. Kültürleşme/Akkulturation

Kültürleşme (Alm. Akkulturation, İng. acculturation), kültürlemenin tam tersi olan bir süreçtir. Kültürleme kavramında esas olan bireyin toplumsallaşması için kendi kültürel değerlerini öğrenmesiyken kültürleşme kavramı ise bireyin farklı toplumlardan öğrendiklerini kapsamaktadır. Bu süreçte farklı toplumlar birbirlerinden etkilenmektedir. Kültürleşme, farklı kültürel değerlere sahip grupların bir araya gelmesiyle kendi kültürel özelliklerinde farklılıklar meydana getirmesi durumunu ifade eder (Zafer, 2016: 77).

Kültürleşme; kişilerin, grupların veya toplumların yabancı bir kültürün öğelerini benimsemesi sürecini kapsamaktadır. Bu benimseme, bilgi ve değerleri, normları ve kurumları, becerileri, teknikleri ve alışkanlıkları, kimlikleri ve inançları, davranışa istekliliği, fiili davranışı ve özellikle dili etkilemektedir (Esser, vd., 2003: 1). Bu süreç için ön koşul farklı bir kültürle temasa

geçmektir. Bunun gerçekleşmesini sağlayan en önemli olaylar fetihler ve sömürgeleştirmeler, göçler ve turizm olduğu kadar ticari ilişkiler ve bilimsel temaslardır. Kültürleşmenin en önemli arka planı, özellikle artan küreselleşme sürecinde ortaya çıkan yeni oluşmuş veya değişime uğrayan ulus devletler ve bu devletlerin birbirine karşı ekonomik ve kurumsal bağımlılıklarıdır.

Güvenç ise kültürleşmeyi “kültürel yayılma süreciyle gelen maddi ve manevi öğelerle, başka kültürden birey veya grupların, belli bir kültürel etkileşime girmesi ve karşılıklı etkileşim sonunda her ikisinin de değişmesi” olarak tanımlamaktadır (Güvenç, 1994:122).

Kültürleşme sürecinde, bireyler mevcut kültüründen edindikleri değerlerden tamamen vazgeçmemekte ve kendi kültürünün izlerini taşımaya devam etmektedir. Kültürleşme sürecinde kültürlerin birbirlerinden değerler alışverişi gözlenmektedir.

Kültürleşmenin derecesi, bireylerin tercihlerine ve kendi kültürlerini sürdürme konusunda gösterdikleri hassasiyete göre değişmektedir. Hui ve Chen bu değişimleri *asimilasyon*, *bütünleşme*, *ayrışma* ve *marjinalizasyon* kavramlarıyla açıklamaktadır (Hui, Chen, vd., 2015: 72). *Asimilasyon* kişinin kendi kültürel değerlerine sahip çıkmaması sonucunda etkileşime geçtiği yeni kültürü benimsemesi ve o kültüre ait normları ve gelenekleri sürdürmesidir. *Ayrışma* ise asimilasyon kavramının tam tersine kişinin kendi kültürel değerlerini tamamen koruması ve diğer kültürle iletişimi reddetmesi olarak açıklanmaktadır. İki stratejiyi de içine alan süreç ise *bütünleşmedir*. Bir birey hem kendi kültürel değerlerini koruyup hem diğer kültürle etkileşimde bulunuyorsa bütünleşmeden bahsetmek mümkündür. *Marjinalizasyon* ise bireyin kendi kültürünü devam ettirme çabası içine girmediği halde, diğer toplum tarafından dışlanmaya ve ayrımcılığa maruz kalması nedeniyle o toplumun kültürüyle etkileşime geçememesidir.

Yukarıda bahsedildiği gibi kültürleşmenin gerçekleştiği en önemli olaylardan birisi göçtür. Göç eden insanlar farklı bir kültürle temasa geçmektedir. Kültürleşme sürecinin başarılı bir şekilde gerçekleşmesi için göç edilen ülkenin de katkı sağlaması gerekmektedir. Göç edilen ülkede bulunulan süre de kültürleşmede önemli olan diğer bir faktördür. Bireyin farklı kültürle etkileşim derecesi kültürleşme derecesi ile doğru orantılıdır.

3.3.3. Asimilasyon/ Assimilation

Asimilasyon (Alm. Assimilation, İng. assimilation) kavramının farklı tanımları vardır. Türk Dil Kurumu'na göre, “asimilasyon, farklı kökenden gelen azınlıkları veya etnik grupları, bunların kültür birikimlerini, kimliklerini baskın doku ve yapı içinde eriterek yok etme” anlamına gelmektedir (<https://sozluk.gov.tr/>, 27.02.2022).

Richard Perruchoud ve Jillyanne Redpath'e göre; “asimilasyon; bir etnik ya da sosyal grubun -genellikle azınlığın- diğer bir grupta uyumlu hale gelmesidir. Asimilasyon dil, gelenek, değer ve davranışlarda hatta temel hayati çıkarılarda değişiklik olması anlamına gelir. Grup geleneksel ve kültürel uygulamalarını muhtemelen tamamen bırakmasa da genelde asimilasyon bir grubun sosyal anlamda toplumun diğer fertlerinden ayırt edilemez hale gelmesine yol açmaktadır. “Asimilasyon kültürel uyumun en aşırı halidir” (akt. Polat, 2020: 59).

Güvenç'in tanımına göre ise asimilasyon “bir kültürel sistemin başka bir kültürel sistemi, giderek kendine benzetmesi, kültürel egemenliği altına almasıdır” (Güvenç, 1994: 122).

Bu tanımlara göre asimilasyon kişinin kendi kültürel değerlerini kaybederek tamamen farklı kültürün değerlerini özümsemesi anlamına gelmektedir ve asimilasyonu kültürleşmeden ayıran özellik de budur. Zira kültürleşme iki kültürün etkileşimi sonucunda her bir kültürün diğer kültür

öğelerini belli ölçüde benimsemesi iken asimilasyon, kişinin kendi kültürel değerlerinden vazgeçip tamamen diğer kültürü özümsemesidir.

Göç alan bazı devletler göçle beraber ortaya çıkabilecek sorunları en aza indirmek için asimilasyon politikaları uygulamaktadır. Homojen bir toplum yapısına ulaşmaya çalışan ABD buna örnek gösterilebilir. Bunu gerçekleştirmek için Amerikalı sosyologlar 1920 ile 1935 arasında *Chicago Okulu* olarak adlandırılan, temel araştırma konusu sanayileşme ve göçün kent hayatında yol açtığı değişim olan bir akım başlatmışlardır.

Almanya'da da durum farklı değildi. Fakat Alman hükümeti önlem almada Amerika kadar aceleci davranmamıştı. Nitekim Alman hükümetine göre Almanya bir göç ülkesi (Alm. Einwanderungsland) değildi. Misafir işçi olarak adlandırılan göçmenler yalnızca birkaç yıllığına gelip, çalışıp, geri ülkelerine döneceklerdi. Bu sebeple entegrasyon politikası oluşturmak önemli bir konu değildi. Fakat 1990'lı yılların başlarında mülteci sayısının artmasıyla beraber *Das Boot ist voll! (Tekne doldu!)* gibi sloganlar atılmaya başlamış ve kitlesel yabancı düşmanlığı baş göstermiştir (Hans, 2010: 14). Bu nedenle 1992-1993 yılları arasında sığınma mevzuatı katılaştırılmış ve sığınma şartları zorlaştırılmıştır. 1990'lı yıllara kadar göçmenlerin uyum süreci tartışma konusu değilken 1998'de hükümet değişikliği ile beraber göç politikasını yaratan paradigma değişimi, ihmal edilen entegrasyon sorununu acil bir mesele haline getirmiştir.

Özellikle Türk ve İtalyan kökenli gençler yeterli Almanca bilgisine sahip olmadıkları için iyi bir eğitim alamamış, dolayısıyla da iş hayatında önemli pozisyonlara gelmeleri zorlaşmıştır. Göç edilen ülke uyguladığı politikalarla göçmenleri asimilasyona zorlamış, asimile olmak istemeyen ve kendi kültürlerini devam ettirmek isteyen göçmenler ise kendi aralarında gruplar oluşturarak yerli toplumdaki tamamen kopmuştur. Bu gruplaşmanın bir diğer nedeni ev sahiplerinin etnik ayrımcılık yapması ve göçmenlere evlerini kiraya vermek istememeleri sonucunda, göçmenler sadece buldukları yerin belirli semt veya caddelerinde ev kiralayabilmiş, böylece sadece etnik gruplardan oluşan sokak, cadde hatta semtler görülmüştür.

Asimilasyon politikalarında öncelikli hedef sayıca fazla olan ve sorun olarak görülen Türkler ve Rus kökenli göçmenlerdi. Türklerin çoğunlukta olması Alman hükümetinde *İslamofobi*² oluşmasına neden olmuş, çifte vatandaşlığa geçme imkânının yasaklanması, okullarda, kamu sektöründe ve genel olarak Almanya'da başörtü yasağı, camilerin inşasının yasaklanması ve Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesinin engellenmesi gibi göçmenleri geri dönmeye zorlayacak siyasi kampanyalar başlamıştır. Uygulanan bu politikalara bakılırsa Almanya'nın göçmenleri entegre etmekten çok asimile etmeye çalıştığı söylenebilir.

3.3.4. Entegrasyon/Integration

Entegrasyon (Alm. Integration, İng. integration) kavramı kendi kültürel değerlerini kaybetmeden yeni kültüre uyum sağlamak anlamına gelmektedir. Türkçede bu kelime için *bütünleşme* kavramı kullanılmaktadır. Göçmenlerin göç ettikleri ülkenin dilini öğrenmesi, kültürünü tanıması, tarihi hakkında bilgi edinmesi göçmenlerin o ülkenin toplumuyla iç içe yaşamasını ve uyum sağlamasını kolaylaştırmaktadır.

Entegrasyonun gerçekleşmesinde hem göçmenlerin hem de ev sahibi ülkelerin yapması gereken görev ve sorumluluklar bulunmaktadır. Uyum sürecinde göçmen kabul eden ülkenin

² İslamofobi, İslam korkusu olarak da tanımlanmakta ve genellikle İslam'a ve Müslümanlara karşı duyulan korku, nefret, kin, düşmanlık, gibi tutum ve davranışları kapsamaktadır.

göçmenlere karşı olan tutum ve davranışları önemli rol oynamaktadır. Göçmenleri dışlayan, sosyal hayatta göçmenlere yer vermeyen bir ülkede bu uyum sürecinin başarılı olması beklenemez.

Almanya'ya giden birinci kuşak göçmen işçiler ile Alman hükümeti ve Alman toplumu arasında büyük sorunlar olmamasına rağmen, bu kuşağın Almanca bilmemesi ve dolayısıyla iletişim kuramamaları sonucunda kendilerini Alman toplumundan soyutlamışlardır. Daha sonra göçmenlerin aile birleşimi yoluyla Almanya'ya gelen çocukları ise yabancı dil öğrenmekte zorlanmış ve Alman eğitim sistemine uyum sağlayamamışlardır. Alman toplumuyla iletişim kurmakta zorlanan veya iletişim kurmaları engellenen göçmenler çareyi birbirlerine ve dini inançlara daha sıkı bağlanmakta bulmuş, çeşitli dernek, vakıf ve cemaatlerde bir araya gelmişler ve kendi kültürlerini bu oluşumlar içinde sürdürmeye çalışmışlardır. Böylelikle bir alt kültür topluluğu oluşmuştur (bkz. Eryılmaz, vd.,1998: 54).

Bununla birlikte göçmenler iş hayatında nispeten uyum sağlasalar da sosyal hayattaki uyum iş hayatındaki kadar başarılı olamamıştır. Almanya'ya göç eden ilk kuşak göçmenlerin yaşadığı sorunların başında inançlarını, gelenek ve göreneklerini yaşayamama, Almancayı konuşamama ve barınma sorunları gelmiştir. Türklerin aile, akrabalık, dostluk ve arkadaşlık ilişkileri Almanlarınkinden tamamen farklı olduğundan Alman toplumu tarafından tuhaf karşılanmıştır.

İlk kuşak göçmenlerin Almanya'ya uyum sağlamada karşılaştıkları güçlüklerde Almanya'nın tutumu da etkili olmuştur. Zira Almanya Türkiye gibi göçün geçici olduğunu düşünmüş ve Türk göçmen işçilerin Alman toplumuna uyum sağlamalarını kolaylaştıracak hiçbir sosyal ve kültürel politika üretmemiştir. Alman devleti, misafir işçilere normal standartlarda barınma olanakları sağlamamış dolayısıyla işçiler barınma ihtiyaçlarını genellikle fabrikalara ait olan ve *Heim* adı verilen yurtlarda, bir odayı dört beş kişi paylaşarak gidermek zorunda kalmışlardır. Aşağıda verilen fotoğraflarda misafir işçilerin konakladıkları yurtlar görülmektedir.

Foto 3: Misafir işçilerin kaldığı yurtlar (<https://daheiminderfremde.de/gastarbeiter/>, 05.01.2023)

Foto 4: Misafir işçilerin kaldığı yurt odası (<https://daheiminderfremde.de/gastarbeiter/>, 05.01.2023).

Misafir işçiler daha sonra eş ve çocuklarını Almanya'ya getirmeleriyle birlikte bu yurtlardan evlere çıkmaya başlamışlardır. Fakat bu süreçte de yerli halkın, evlerini göçmen işçilere kiraya vermemeleri gibi bir sorun baş göstermiştir. Bu süreçle birlikte ortaya çıkan diğer bir sorun da bu ailelerin çocuklarının eğitim sorunlarıdır. Yukarıda bahsedildiği gibi bu sorun Alman hükümeti tarafından göz ardı edilmiş ve okula devam zorunluluğu ancak 1962'de Hessen eyaleti tarafından getirilmiş ve özel Almanca kursları düzenlenmiştir.

1966-1967 yılları arasında gerçekleşen ekonomik kriz sebebiyle toplumda ilk olarak yabancı düşmanlığı eğilimleri başlamıştır (Aktürk, 2008: 7). 1980'li yıllara gelindiğinde sosyoekonomik sıkıntıların artmasıyla beraber farklı kültürlerle, özellikle de Türk kültürüne olan düşmanlık ve saldırganlık artmıştır. Almanya'da ırkçılık ve yabancı düşmanlığından en fazla etkilenen azınlığın Türkler olduğu söylenebilir (bkz. Aksoy, 2010: 14). Buna örnek olarak 1992 yılında meydana gelen *Solingen Faciası* örnek olarak gösterilebilir. Aşağıda bununla ilgili TRT haberin sayfasından alınan bir haber mevcuttur.

Foto 5: Solingen'de ırkçılar tarafından kundaklanan Türklere ait ev (<https://www.trthaber.com/haber/dunya/solingende-28-yildir-sonmeyeyen-yangin-acilarim-ben-olunce-gececek-584283.html>, 05.01.2023)

28 yıl önce Almanya'nın Solingen kentinde Türklerin yaşadığı bir ev ırkçılar tarafından ateşe verildi. Genç ailesinden 5 kişi hayatını kaybetti. Ülke tarihinin en acı ırkçı saldırılarından biri olan o yangın bunca yıla rağmen sönmedi, söndürülemedi.
(<https://www.trthaber.com/haber/dunya/solingende-28-yildir-sonmeyen-yanigin-acilarim-ben-olunca-gececek-584283.html>, 05.01.2023)

Yabancı düşmanlığının ilk göçmen kuşağa değil de ikinci göçmen kuşaktan itibaren uygulanmasının sebebi birinci kuşak Türk göçmenlerin, Almanların çalışmadığı ağır, tehlikeli ve zor işlerde çalıştıklarından dolayı Alman toplumu tarafından işlerini kaybedecekleri bir tehdit olarak kabul edilmemeleridir. İkinci kuşak Türk göçmenler ise Almanya'ya uyum sağlamayı başarmış, eğitim almış ve Alman toplumuyla rekabet edecek hale gelmiştir. Dolayısıyla birinci kuşak Türk göçmen işçiler, Almanlar için ekonomik anlamda bir ihtiyaçtı ve onlara bir birey gözüyle bakılmamış, adeta belirli işleri yapan bir makine gibi görülmüşlerdir. Fakat anne babalarından farklı ikinci kuşak Türk göçmenler yavaş yavaş toplumun her kademesinde boy göstermeye başlamıştır. Bunun sonucunda uluslararası göç literatüründe “Çiçeklerle karşılanan işçilerden, istenmeyen yabancılara dönüşmek” şeklinde bir slogan görülmeye başlamıştır (Akıncı, vd., 2015: 68).

İkinci ve üçüncü kuşak göçmenler büyük ölçüde Alman toplumuna entegre olmuş ve artık Alman toplumunun bir parçasıdır. Almanya'da yükseköğretimde okuyan birçok göçmen kökenli öğrenci bulunmaktadır. Eğitim düzeyi arttıkça entegrasyonunun kolaylaştığı görülmektedir (Yılmaz, 2016: 3). İkinci göçmen kuşaktan itibaren eğitim düzeyinde artış meydana gelmiştir. Günümüzde artık Almanya'da yaşayan göçmenler orada doğup büyüdüğünden ve eğitim hayatı orada sürdüğünden kendi kültüründen ziyade Alman kültürüne daha yakın olduğu görülmektedir. Almanya'da yaşayan gençler artık kendilerini oranın bir parçası olarak hissetmekte ve öyle kabul görmek istemektedir.

4. GÖÇMEN EDEBİYATI

Almanya ilk yabancı işçilerini 1955 yılında İtalya'dan almaya başlamış ve 1973'e kadar Türkiye de dahil olmak üzere yedi farklı ülkeden yabancı işçi getirmeye devam etmiştir. Geçici bir süre kalarak ülkelerinde kendilerini idare edecek şekilde para biriktirip geri dönme düşüncesiyle 1960'lı yıllarda Almanya'ya gitmeye başlayan Türkler, daha sonra değişen şartlar karşısında bu düşünce yerini Almanya'da sürekli kalma fikrine bırakmıştır. Geri dönenler olsa da çoğu orada emekli olup yaşamının sonuna kadar orada yaşamışlardır.

Hem Almanya hem de Almanya ile işçi anlaşmaları imzalayan diğer ülkeler, gelecek bu işçilerin, işçi olmaktan önce birer insan oldukları gerçeğini hiç hesaba katmamıştır. Her biri, farklı ülkeden ve kültürden gelen bu insanların ne gibi sosyal ve kültürel ihtiyaçlarının olabileceği konusunda hiçbir ön çalışma yapmamış ve yapılan bu işçi anlaşmalarında buna dair hiçbir bilgi yer almamıştır. İsviçreli yazar Max Frisch'in "Biz işçi çağırdık, insanlar geldi" sözü de bu durumu özetlemektedir (akt. Zengin, 2010: 331). Almanya'ya giden göçmen Türkler Almanların farklı kültürüyle karşılaşmış, bu kültür farklılığı gerek bireysel gerek toplumsal açıdan birtakım sıkıntıları beraberinde getirmiştir. Bu farklılıkları ve sıkıntıları dile getirmek için bazı Türk göçmenler yazmaya başlamış ve böylelikle Türk Göçmen Edebiyatı meydana gelmiştir.

Göçmenler, yabancı ülkede yaşamının verdiği zorlukları ve içine kapanma durumunu yazarak gidermeye çalışmışlardır. Yalnızlaşmak ve memleketten uzak kalınması insanları yazmaya itmiştir. Bu durumu kültürlerarası edebiyat bilgini, yazar, editör ve çevirmen olan Carmine Gino Chiellino şöyle açıklamıştır:

Auslöser meiner Motivation zu Schreiben war bei mir die Notwendigkeit, jene totale Isolation zu durchbrechen, die nach dem Heimatverlust in einer fremden Umgebung um mich herum entstanden war (Chiellino, 1986: 13.)

Beni yazmaya motive eden şey, vatanımı kaybettikten sonra yabancı bir çevrede, etrafımda oluşan beni tamamen saran o yalnızlığı kırma mecburiyetiydi.

Kavramsal olarak ele alındığında Göçmen Edebiyatı'nın defalarca isim değiştirdiğini görmekteyiz. İlk olarak *Konuk İşçi Edebiyatı* (Alm. Gastarbeiterliteratur) olarak adlandırılmıştır. Göçmen Edebiyatı kavramına gelene kadar *Gurbetçi Edebiyatı* (Alm. Ausländerliteratur), *Azınlık Edebiyatı* (Alm. Minderheitsliteratur), *Öteki Edebiyat* (Alm. Literatur von Außen) gibi kavramlar da kullanılmıştır (Aktürk, 2008: 7). Zaman içerisinde göçmen kökenli yazarların ele aldıkları konular ve yazarların üslupları değiştikçe Göçmen Edebiyatı kavramlarında da değişiklikler meydana gelmiştir.

Göçmen kökenli yazarlar Almanya'da karşılaştıkları kültürel, sosyal, siyasi, ekonomik ve dini konuları ele alan eserler vermeye başlamışlardır. Birinci kuşak göçmen kökenli yazarlar yabancı dili bilmedikleri için çoğunlukla ana dillerinde, şiir ve düz yazı türünde yazmışlardır. Bu sebeple bunların eserleri *Konuk İşçi Edebiyatı* olarak adlandırılmıştır. Bu dönem için *Gurbetçi Edebiyatı* ve *Azınlık Edebiyatı* gibi kavramlar da kullanılmıştır. Yabancı ülkede yaşadıkları zorluklar ve edindikleri tecrübeler eserlerinin başlıca konuları arasında yer almıştır. Farklı bir kültüre uyum süreci kültür şokunu beraberinde getirmiş ve bunu eserlerine yansıtmışlardır (Zengin, 2010: 334).

İkinci kuşaktan itibaren konular değişmeye başlamıştır. Büyük çoğunlukla dil öğrenme konusunda başarılı olan yazarlar Almanca eserler de vermeye başlamıştır. Bu ikinci kuşak yazarları arasında birinci kuşak yazarları da eserler vermeye devam etmiştir. Çoğunluğu Almanya'da

yetişmiş ve eğitim görmüş ikinci kuşak yazarlar, iki kùltür arasında kalmış, kendilerinin nereye ait olduklarını bulmaya çalışmış ve eserlerinde aidiyet duygusu ve kimlik arayışı gibi farklı konuları ele almışlardır. Bu yazarlar hem Türk kùltürünü hem de Alman kùltürünü bir arada yaşadıkları için bunu eserlerinde yansıtmaya çalışmışlardır. İkinci kuşak yazarların eserleri Göçmen Edebiyatı kavramı adı altında incelenmiştir. Böylelikle Göçmen Edebiyatı, gelişimi süresince en çok isim değiştiren alan olmuştur ve Göçmen Edebiyatı üzerine yapılan tüm çalışmalar, bu yeni alanın edebiyat çevrelerince tanınma ve kabul görme evresinin 1950'lerden 1970'lere kadar sürdüğü konusunda hemfikirdir. Göçmen kökenli yazarlar edebi varlıklarını oluşturmak için yaklaşık yirmi yıla ihtiyaç duymuştur (Saleh, 2011: 27).

4.1. Göçmen Edebiyatı'nda Birinci, İkinci ve Üçüncü Kuşak

1960'lı yıllarda başlayan işçi göçünden bu yana Almanya'da üç kuşak göçmen yaşamaktadır. Göçmen Edebiyatı'nın oluşumundan bu yana kuşakları keskin hatlarla ayırmak mümkün olmamıştır. Edebi açıdan incelendiğinde kuşaklararası farklar olduğu görölmektedir. Kuşaktan kuşağa konular, türler ve dil kullanımı değişmiştir. Almanya'daki Türk Göçmen Edebiyatı üç kuşağa ayrılarak incelenmektedir. Araştırmacılar, akademisyenler ve eleştirmenler genel olarak 1970-1980 yılları arasını ilk kuşak olarak ele almaktadır, 1980'den 1990'lı yılların ortasına kadar devam eden süre ikinci kuşağı oluşurmaktadır ve üçüncü kuşak ise 1990'lı yıllardan günümüze kadar olan dönemi kapsamaktadır (Salim, 2011).

4.1.1. Birinci Kuşak

Türk Göçmen Edebiyatı'nda birinci kuşak Almanya'ya göç eden ilk Türk göçmen işçileri oluşurmaktadır. "Kendi yabancılıklarını yenmek, kendilerine bir kimlik aramak, göç sorunlarıyla hesaplaşmak, yabancı kùltürle hesaplaşmak" (Erişkon, 1992: 23) için yazmaya ihtiyaç duyan göçmenler bu konuları dile getiren eserler vermeye başlamış ve Türk Göçmen Edebiyatı'nın birinci kuşak yazarları olarak nitelendirilmişlerdir. Böylelikle Türk Göçmen Edebiyatı'nın birinci kuşak yazarları eserler vermeye başlamıştır.

Türk Göçmen Edebiyatı'nın ilk kuşak yazarları olarak Pazarkaya, Bekir Yıldız, Aras Ören, Nevzat Üstün, Güney Dal, Fakir Baykurt, Habib Bektaş, şinasi Dikmen, Yaşar Miraç, Fethi Savaşçı vb. sayılabilir. Bu ilk kuşak yazarları eserlerini genel olarak Türkçe kaleme almış olsalar da içlerinde Almanca yazanlar da vardır. Örneğin Kemal Kurt ve Pazarkaya hem Türkçe hem Almanca eserler vermiştir. şinasi Dikmen ise eserlerinin tamamını Almanca yazmıştır.

Göçmen Edebiyatı'nın ilk kuşak yazarlarının işledikleri konular aşağıda sıralanmıştır:

- Sıla özlemi
- Geride bırakılan memleket
- Çalışma izni
- Ağır iş koşulları
- Bürokratik sorunlar
- Yabancılık
- Dil bilmemenin getirdiği zorluklar
- Entegrasyon
- Adaptasyon
- Kimlik sorunu

- Yalnızlık duygusu
- Kültür şoku
- Yabancı düşmanlığı

Bu konulara örnek olarak Pazarkaya'nın öyküleri gösterilebilir. Yazar her öyküsünde Türk göçmen işçilerin farklı sıkıntılarını ele almıştır. Aynı şekilde Göçmen Edebiyatı'nın ilk eseri olarak kabul edilen Bekir Yıldız'ın *Türkler Almanya'da* kitabı da Türk göçmen işçilerin yaşadığı olumlu ve olumsuz tecrübeleri anlatmaktadır.

Türk Göçmen Edebiyatı'nın ilk kuşak yazarları edebi tür olarak düz yazı ve şiir tercih etmişlerdir. Eserlerinde sade ve anlaşılır bir dil kullanmışlardır. İlk kuşak yazarların eserleri, sosyologlar ve yabancı işçilerin çocuklarına eğitim veren öğretmenlerin de ilgi odağı haline gelmiş ve başlıca okuyucuları olmuşlardır (Zengin, 2000: 104). Özellikle öğretmenler okullarda yabancı işçilerin çocuklarına da ders verdiği için bu eserler öğretmenlerin ilgi odağı haline gelmiştir.

4.1.2. İkinci Kuşak

İkinci kuşak yazarlar, 1960'lı yıllarda işçi göçü ile Almanya'ya göç eden Türk göçmen işçilerinin çocuklarıdır. Dolayısıyla ikinci kuşak yazarları Almanya'ya küçük yaşta giden veya orda doğan yazarlardan oluşmaktadır. Böylelikle erken yaşta Almanca ile karşı karşıya kalıp yabancı dili, buldukları çevrede, küçük yaşta gittikleri kreş ve ana okullarında edinmişlerdir. Almancayı ana dil seviyesinde konuşuyorlardır. Orada eğitim-öğretim görmüş olmalarının avantajı olarak Almanya'ya anne babalarından daha fazla uyum sağlamış, Alman kültürünü daha yakından tanımış ve öğrenmişlerdir. Bu sebeple eserlerinde artık toplumsal sorunlardan çok bireysel sorunlara değinmişlerdir. Birinci kuşak yazarları eserlerinde vatan özleminden bahsederken eserlerini Almanca yazan ikinci kuşak yazarlarının eserlerinde, vatansızlık ön plana çıkmakta ve Almanya artık ilk kuşağın nitelendirdiği gibi *acı vatan* olarak değil *ikinci vatan* olarak görülmektedir. Genel olarak yazarlar bir kimlik sorunu yaşamış, kimlik arayışına girmiş ve bu durumu eserlerine yansıtmışlardır.

1970'li yılların sonuna doğru göçmen işçilerin çocuklarını hedef kitle olarak benimseyen Ararat Yayınevi (Der Ararat-Verlag) kurulmuştur. Bu yayınevi sayesinde Aras Ören, Habib Bektaş ve Pazarkaya gibi yazarların eserleri daha fazla ilgi görmeye başlamıştır. 1980 ve 1982 yılları arasında Pazarkaya Türkçe ve Almanca yazdığı metinlerden oluşan *Anadil* dergisini yayımlamıştır.

Ayrıca ilk kez 1985 yılında ana dili Almanca olmayan ve göçmen kökenli yazarlara verilmeye başlanan Chamisso Ödülü'nü de (Chamisso-Preis) Aras Ören ve Rafik Shami³ gibi göçmen kökenli yazarların alması, Göçmen Edebiyatı'nı edebi anlamda ilgi çekici bir noktaya getirmiştir.

Göçmen Edebiyatı'nın ikinci kuşak yazarlarının işledikleri konular, ilk kuşak yazarlarına göre farklıdır ve yabancılaşma sorunu ile kimlik sorunu gibi yeni sorunları ele alırlar. Asutay ve Çarıkçı bu durumu şöyle özetler:

Bu insanlar bu toplum içinde büyümelerine rağmen, toplumun geneli tarafından kendilerine ait olarak değil, "yabancı" olarak adlandırılmaktadır. Üstelik "memleket" adını verdikleri

³ Rafik Schami, Suriyeli Alman yazar ve kimyagerdir. Süryani ve Hristiyan bir ailenin çocuğu olarak 23 Haziran 1946 yılında Suriye'de dünyaya gelmiştir. Lübnan'da yatılı bir manastır okuluna giden Schami, daha sonra Şam'a giderek burada kimya, matematik ve fizik konularında eğitim almıştır. 1971 yılında Almanya'ya taşınan Schami, kimya alanında çalışmış ve doktorasını tamamlamıştır. Arapça hikayeler yazmıştır ve bir haber bülteninin editörü olarak çalışmaya başlamıştır. Schami'nin yazmış olduğu eserler 29 dile çevrilip yayınlanmıştır.

ebeveynlerinin anayurduna izne gittiklerinde orada da aynı yakıştırmayı duymaktadırlar. Bu da bu ikinci kuşak insanların yabancılık sorunu yaşamalarına neden olmakta, kimlik sorgusu yaparak ne tarafa ait olduklarını sorgulamaktadırlar. Bu anlamda hiçbir tarafa ait olamamanın yarattığı gerilim, bu insanları kimlik bunalımlarına doğru itmiştir (Asutay, Çarıkçı, 2015: 22).

Bu kimlik sorununu ve arada kalmışlık hissini Alev Tekinay *Dazwischen* adlı eserinde okuyuculara şöyle aktarmıştır:

Dazwischen	İki Kültür Arasında
Jeden Tag packe ich den Koffer	Her gün bavulumu topluyorum
ein und dann wieder aus.	Ve sonra tekrar boşaltıyorum
Morgens, wenn ich aufwache,	Sabahları uyandığımda
plane ich die Rückkehr,	Geri dönmeyi planlıyorum
aber bis Mittag gewöhne ich mich mehr	Ama öğlene doğru Almanya'ya daha çok
an Deutschland.	alışıyorum
Ich ändere mich	Değişiyorum ama yine de aynı
und bleibe doch gleich	kalıyorum
und weiß nicht mehr,	ve kim olduğumu
wer ich bin.	bilmiyorum
Jeden Tag ist das Heimweh	Her gün memleket özlemi
unwiderstehlicher,	daha dayanılmaz bir hal alıyor
aber die neue Heimat hält mich fest	fakat yeni vatana her geçen gün
Tag für Tag noch stärker.	daha sıkı bağlanıyorum
Und jeden Tag fahre ich	ve her gün hayali bir trenle kararsızca
zweitausend Kilometer	kıyafet dolabım ve bavulum arasında
in einem imaginären Zug	iki bin kilometre gidip geliyorum
hin und her,	ve dünyam iki arada.
unentschlossen zwischen	Kaynak: Alev Tekinay; Dazwischen.
dem Kleiderschrank	(http://www.poesiepfad.de/documente/Tekinay%20-%20Dazwischen.pdf , 32.12.2022)
und dem Koffer,	
und dazwischen ist meine Welt.	

İkinci kuşak yazarları arasında Şinasi Dikmen, Osman Engin, Kemal Kurt, Fakir Baykurt, Zafer Şenocak, Yade Kara, Zehra Çırak, Akif Pirinççi, Hatice Akyün, Renan Demirkan, Feridun Zaimoğlu ve Aysel Özakin gibi isimler sayılabilir. Pazarkaya ve Aras Ören ilk kuşak yazar olarak geçse de bazı eserlerini iki kuşak bağlamında değerlendirmek mümkündür.

Bu yazarların eserlerinde işledikleri konular şu şekilde sıralanabilir:

- Ötekileştirme

- Asimilasyon sorunu
- Aidiyetsizlik
- Kimlik krizi
- Kimlik arayışı
- Yabancılaşma
- Uyum sorunu
- Vatansızlık
- Yabancı düşmanlığı
- Kendi vatanını eleştirme
- Çift kültürlülük
- Aşk
- Arkadaşlık
- Çalışma izni
- Getto yaşantısı

Yazarlar bu konuları roman, öykü, şiir, tiyatro gibi türlerle ele almışlardır. Böylelikle edebiyat artık misafir işçilerinin seslerini duyurmak için bir belge niteliği taşımaktansa yeni bir edebiyat oluşumuna zemin hazırlamıştır.

4.1.3. Üçüncü Kuşak

İlk kuşakla ikinci kuşağın yaşadığı sorunlar birbirinden farklı iken üçüncü kuşak, göçün ve göçmen olmanın getirdiği sıkıntıları tamamen bambaşka bir boyuta taşımaktadır. Almanya'ya giden ilk göçmenlerin torunları olarak kabul edilen ve Almancaya bir Alman kadar hâkim olan bu kuşak yazarları Almanya'ya tamamen uyum sağlamışlar ve vatan olarak Almanya'yı kabul etmişlerdir. Bu sebeple kimlik sorunları yaşama gibi bir durum söz konusu değildir. Üçüncü kuşak göçmenler çift kültürlü yetişmiştir. Nitekim üçüncü kuşak ile birlikte Göçmen Edebiyatı kavramının yerini *Kültürlerarası Edebiyat* veya *Kültür Aşırı Edebiyat* kavramı almıştır.

Bu dönemde eserlerde işlenen konuların bazıları aşağıda verilmiştir:

- Kültürlerarasılık
- Aidiyet ve kültürel farklılıklar
- Kültürel kimlik ve çatışma
- Sosyal ve siyasi sorunlar
- İçsel olarak parçalanmış kaderler ve benzer kaderlerin ele alınması
- Kültürel kesişim ve etkilenme
- Yalnız Türklerin değil aynı zamanda Almanların konu edilmesi
- Kendini eleştirme
- Kendiyle ve Alman toplumuyla hesaplaşma

(Zengin, 2011, 594)

Bu kuşak temsilcileri arasında Renan Demirkan, Emine Sevgi Özdamar, Levent Aktoprak, Feridun Zaimoğlu, Zehra Çırak, Selim Özdoğan gibi isimleri saymak mümkündür.

Yazarların Almancayı ve Türkçeyi birlikte kullanmaları, bazı sözcükleri ve deyimleri doğrudan çevirip kullanmaları, eserlerinde yeni bir üslubun ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bu üslup ne Türkçeye ne de Almancaya dahil edilebilen yeni bir niteliktedir. Buna örnek olarak Emine Sevgi Özdamar'ın *Das Leben ist eine Karawanserei, hat zwei Türen, aus einer kam ich rein,*

aus der anderen ging ich raus (Hayat Bir Kervansaray) adlı romanını örnek olarak göstermek mümkündür. Emine Sevgi Özdamar eserinde özel isimleri direkt Almancaya çevirmiştir. Örneğin eserinde *Pamuk Teyze* olarak geçen karakteri *Baumwolltante* olarak çevirmiştir ve sonrasında hep Almanca kelimeyi kullanmaya devam etmiştir. Zehra Çırak da aynı Emine Sevgi Özdamar gibi şiirlerinde Türk kültüründen ve Türkçe kalıplardan faydalanarak, kelime oyunları yaparak yeni kelimeler üretmiştir. Böylece kendilerine özgü bir Almanca yaratmışlardır. Zaimoğlu aynı grupta yer alan bir başka isimdir. Eserlerinde ikinci ve üçüncü kuşağın kendi aralarında konuştuğu dili nitelemek için kullanılan *Kanak Sprak* adını vermiştir. Asutay üçüncü kuşağın gelişimini, “Özellikle Zaimoğlu’nun ‘kanaksprak’ kavramı ile birlikte üçüncü kuşak kendi içindeki dönüşümünü tamamlamış, konusal olarak diğerlerinden ayrılmış ve tüm bunların yanında dildeki paradigma değişimini de kendine özgü dil kullanımı ile gerçekleştirmiştir. Bu onları hem daha bir kendine özgü bir yapıya kavuşturmuş, hem de Alman yazını içerisinde daha fazla yerini almaya başlamış, Akif Pirinçci gibi yazarlarla dünya edebiyatı sahnesine de çıkmıştır” şeklinde açıklamıştır (Asutay, 2017:100).

Üçüncü kuşak yazarları artık misafir işçilerin dertlerini ve acılarını eserlerine yansıtmaz. Almanya’da yabancı olma duygusu üçüncü kuşakta varlığını yitirmiştir.

4.2. Yüksel Pazarkaya

Pazarkaya 1940 yılında Türkiye’nin İzmir şehrinde doğmuştur. Lise eğitimini Türkiye’de tamamladıktan sonra yükseköğrenim görmek için Almanya’ya gitmiştir. 1966’ da Stuttgart Üniversitesi’nde kimya bölümünden mezun olmuştur. Ardından Felsefe ve Alman Dili ve Edebiyatı okuyarak 1973’de doktora unvanını almış ve yazarlık yapmıştır. Stuttgart Üniversitesi’nde Almanca, edebiyat ve felsefe dersleri vermiştir. 1980’de *Anadil* adlı edebiyat dergisini çıkarmıştır. Aynı zamanda 1986’dan 2000’e kadar Köln’deki *Westdeutsche Rundfunk* kurumunda redaksiyon şefi olarak görev yapmıştır. Göçmen Edebiyatı’nın öncülerinden kabul edilmiştir. Türk göçmen yazarlarının tanınması için elinden geleni yapmıştır. Birçok eseri Türkçeden Almancaya ve Almancadan Türkçeye çevirmiştir. Gerek kendi eserleri gerekse çevirdiği eserler sayesinde birçok ödül almıştır. Bu ödüllerin bir kısmı aşağıda verilmiştir:

1987 Almanya Liyakat Nişanı (Bundesverdienstkreuz)

1989 Adelbert-von-Chamisso-Ödülü

1991 Orhan-Asena-Ödülü, Salihli-Ödülü.

1994 Bremen Senatosu Çocuk Kitapları Ödülü (Kinderbuchpreis des Bremer Senats)

2000 Dresden Üniversitesi Şiir Ödülü (Chamisso-Poetikdozentur der TU Dresden)

2005 Haldun-Taner-Özel Ödülü (Boyacı, 2010)

Aldığı bu ödüllerin yanı sıra Almanya Cumhurbaşkanı Liyakat Nişanı (1986) da almıştır.

Pazarkaya eserlerinde genellikle Türk göçmen işçilerinin çektiği sıkıntılardan ve vatan özleminden bahsetmiştir. Kendisi aslında işçi göçü antlaşmasından önce Almanya’ya gitmiş olsa da çevresindeki göçmen işçileri çok iyi gözlemlemiş ve eserlerine yansıtmıştır.

Pazarkaya bütün bunların yanında ayrıca Türk edebiyatının önemli isimlerinden Orhan Veli, Nazım Hikmet ve Aziz Nesin gibi yazarların eserlerini Almancaya çevirmiştir.

Pazarkaya’nın eserleri aşağıda verilmiştir:

Şiir: Koca Sapsmalarda Biz Vardık (1968), Umut Dolayları (1969), Aydınlık Kanayan Çiçek (1975), İncindiğin Yerdir Gurbet (1979), Saat Ankara-Takvim Dizeleri (1981), Sen Dolayları

(1983), Sen Dolayları, Sevgi Dolayları, Umut Dolayları adıyla, 1992), Karanlıktan Yakınma (1988), Dost Dolayları (1990), Mutluluk Şiirleri (1995), Somut Şiir (1996).

Hikâye: Oturma İzni (1977), Güz Rengi (1998).

Çeviri: Orhan Veli Kanık (49 şiirinin İngilizce çevirisi, 1966), Ohne Bahnhof (Bekleyen Tren), Çağdaş Alman Şiiri (1979), Taş Toplayan Kadın (Gert Heidenreich'ten roman, 1992), Brecht'in Güncesi (B. Brecht'ten, 1996), Aynı Yeryüzü (sekiz şairin yazışması, 1997), Ayasofya'nın Martıları (Johannes Poethen'den, 1998), Genç Werther'in Acıları (Goethe'den, 1999), Faust (Goethe'den, 1999), Yahudiler (Lessing'ten, 2000), İyi Ruhlara Adak (Rilke'den, 2004), Bugün de Hâlâ Açız Mutluluğa (Walter Helmut Fritz'den, 2004).

Çocuk Kitabı: Ağaca Takılan Uçurtma (çocuklar için antoloji, 1974), Utku (altı dilde, 1974), Aya Uçan Minare (roman, 1980), Oktay, Atatürk'ü Öğreniyor (roman, 1983), Rosen im Frost (Zemheri Günleri, 1982), Balık Suyu Sever (öykü, 1987), Balina'nın Bebeği (öykü, 1988), Kemal ile Burak-Cennet Ülkesine Yolculuk (roman, 1998).

Roman: Ben Aranıyor (1989).

4.2.1. Oturma İzni

Pazarkaya'nın *Oturma İzni* eseri 1977 yılında yayımlanmıştır. Kitap bir öykü kitabıdır ve yirmi üç öyküden oluşmaktadır. Yazar *Oturma İzni* adlı öykü kitabında, sosyal, ekonomik, kültürel, psikolojik vb. açılardan Türklerin Almanya'ya göç etmesinden ve göç eden birinci kuşak Türklerin Almanya'da geçen hayatlarından bahsetmektedir. *Oturma İzni* kitabında yer alan öykülerde, temelinde ekonomik sebeplerin yattığı Almanya'ya göçün sosyoekonomik yönü ele alınmıştır. Almanya'ya göçün altında yatan ekonomik nedenler, birinci kuşak Türklerin içinde buldukları sosyoekonomik koşullar ve Almanya'daki sosyoekonomik durumları hem Türkiye hem de Almanya gerçeği çerçevesinde yansıtılmıştır.

4.3. Feridun Zaimoğlu

Zaimoğlu Türk kökenli Alman bir yazar ve 1990'lı yıllardan beri Almanya'da Türk yazarların ünlü temsilcilerinden bir tanesidir. Zaimoğlu 1964'te Bolu'da doğmuştur. 1965'te henüz bir yaşına girmemişken iş göçü nedeniyle ailesiyle beraber Almanya'ya gitmiştir. Ailesi ile beraber ilk olarak Berlin'e, beş yıl sonra ise Münih'e yerleşmişlerdir. Evde sadece Türkçe konuşulduğu için Zaimoğlu okula başlayınca yabancı dil konusunda sıkıntılar yaşamış, toplum tarafından dışlanmış ve aşağılanmış. Bu durum ilerleyen zamanlarda yazarın bunalıma girmesine neden olmuştur. Toplum dışında kalmak ve bir gruba ait hissedememek onu depresyona sürüklemiştir. Kısa bir süreliğine vasıfsız işçi olarak çalışmıştır. Almancayı öğrenmek ve iletişim sorununu çözmek için çok çaba harcamış ve çok okumuştur. Dil sorununu aştıktan sonra Münih'te tıp ve sanat öğrenimi görmeye başlamıştır. Edebiyata olan ilgisi, yaşadıklarını ve gözlemlediklerini anlatma isteği daha ağır basınca tıp ve sanat öğrenimini tamamlamamıştır. Zaimoğlu edebiyat alanına ilk olarak birinci kuşak yazarları gibi şiir yazmaya başlayarak giriş yapmıştır. Fakat şiirleri ilgi görmeyince yazmayı bırakmıştır. Arkadaşının, Türkleri kötüler ve küçümser nitelikte yaptığı bir konuşmadan sonra tekrar yazma isteği gelmiştir. Fakat Zaimoğlu anlamıştır ki sesini duyurmak için alacağı tüm olumsuz eleştirilere rağmen sert bir dille yazmak zorundadır. Bunun sonucunda 1995 yılında yazar olarak ün kazandığı *Kanak Sprak* adını verdiği eserini yayımlamıştır. Günümüzde bu eser Türk

Alman edebiyatının, Almanya’da yaşayan genç Türklerin oluşturduğu dilde yazılan bir klasiği haline gelmiştir.

Zaimoğlu’nun diğer eserleri aşağıda verilmiştir:

Abschaum – Die wahre Geschichte von Ertan Ongun (1997), Koppstoff, Liebesmale, Scharlachrot (2000), Kopf und Kragen (2001), German Amok, Leinwand (2003), Othello (2003), Drei Versuche über die Liebe (2003), Zwölf Gramm Glück (2004), Leyla (2006), Rom intensiv (2007), Von der Kunst der geringen Abweichung, 2007, Liebesbrand (2008), Ferne Nähe (2008), Hinterland (2009), Ruß (2011), Der Mietmaler: eine Liebesgeschichte (2013), Isabel (2014).

Kitapları dışında tiyatro eserleri ve film senaryoları vardır. Tüm Almanya’da oynanan bu tiyatro eserlerini ve film senaryolarını 2000 yılından beri Alman yazar Günter Senkel ile beraber kaleme almaktadır. Aynı zamanda Zaimoğlu serbest gazeteci olarak *Die Zeit*, *Die Welt* ve *der Tagesspiegel* gibi gazetelere yazılar yazmaktadır. Yazar 2004 yılında Berlin’deki Freie Üniversitesi’nde konuk öğretim üyesi olarak konferanslar vermiştir.

Meslek hayatı boyunca aldığı ödüller aşağıda verilmiştir:

- Schleswig-Holstein Eyalet Senaryo Ödülü.
- Friedrich-Hebbel Ödülü.
- Adalbert von Chamisso Ödülü.
- Villa Massimo Bursu.
- Pirmasenz kenti Hugo Ball Ödülü.
- Schleswig-Holstein Eyalet Sanat Ödülü.
- Carl-Amery Edebiyat Ödülü.
- Grimmshausen Ödülü.
- Robert Bosch Vakfı Araştırma Bursu.
- Jacob Wassermann Edebiyat Ödülü.
- Kiel kenti Kültür Ödülü.
- Berlin Edebiyat Ödülü.

4.3.1. Siebentürmeviertel

Zaimoğlu’nun *Siebentürmeviertel* romanı 2015 yılında yayımlanmış tarihi bir romandır. Romanın konusu 1939 ile 1949 yılları arasını kapsamakta ve İstanbul’da geçmektedir. Almanya 1939’da Adolf Hitler egemenliğinde İkinci Dünya Savaşı’nın içinde yer almaktaydı. 1949 yılında ise Federal Almanya Cumhuriyeti kurulmuş ve Almanya Doğu Batı olarak ikiye ayrılmıştır.

Roman 99 bölümden oluşmaktadır. Yazar Allah’ın 99 isminden esinlenmiş ve başlıkları bu şekilde oluşturmuştur. Yazarın romanında sayıları bir sembol olarak kullandığı görülmektedir.

Roman Türkiye’nin, İstanbul Avrupa yakasındaki bir mahallesinde geçmektedir. Romanın ana karakteri altı yaşındaki Wolf, babasıyla beraber Nazi Almanya’sından kaçarak İstanbul’a gelir. Orada Wolf’un babasının eski bir iş arkadaşı olan Abdullah Bey’in yanına sığınır. Aile İstanbul’da Yedikule (Siebentürme) adı verilen bir mahallede oturur. Ailenin büyük kızı Derya ve Wolf’un babası Franz ile ilgili dedikodular çıkınca Franz oğlunu Türk ailenin yanına bırakarak Ankara’ya gider. Wolf kaldığı Türk aileye ve mahalleye alışır. Evin babası Abdullah Bey’e baba, evin hanımı Bayka Hanım’a ise anne diyen Wolf ailenin büyük kızı Derya’yı ablası, küçük oğlu Batur’u da erkek kardeşi olarak kabul eder.

Wolf mahalledeki rakip gruplarla mücadele eder, gençler arasında kendini gösterir ve arkadaşlıklar edinir. Okula başlar ve buldukları mahallede Kürt, Yunan, Afgan gibi farklı etnik gruptan insanlar yaşadığı için farklı milletlerden arkadaşlar edinir ve yabancı olarak görülmez. Buna rağmen mahallede her zaman *Hitlerssohn* (Hitler'in oğlu) lakabıyla anılır. Yine de mahallede kendini kabul ettirmeyi başaran Wolf, ona mektuplar yazan babasından gün geçtikçe uzaklaşır.

Kitabın ikinci bölümünde Wolf Türk kültürüne tamamen uyum sağlamış 16 yaşında genç bir delikanlıdır ve artık babasının yanına geri dönmek istemez.

Zaimoğlu'nun bu eserinde aslında 1960'lı yıllardan sonra ve günümüzde göç dalgasının tam tersi bir durum görülmektedir. 1960'lı yıllardan beri Türklerin büyük bir kısmı çalışmak ve daha iyi bir yaşam sürmek için Almanya'ya göç etmek istemektedir. Roman da ise o zamanlar Almanya hükümetinin diktatör yönetimi⁴ sebebiyle insanlar Almanya'dan kaçmaya çalışıyorlardı ve Türkiye din özgürlüğü olan ve bu açıdan sığınmak için uygun görülen bir ülkeydi.

Romandaki ana karakter Wolf, Türk kültürünü benimsemiş ve uyum sağlamıştır. Zaimoğlu'nun romanında oluşturduğu ana karakterle kendi kişiliği arasında benzerlikler görülmektedir. Yazarın kendisi de küçük yaşta ailesi ile beraber başka bir ülkeye (Almanya'ya) göç edip hayatını orada sürdürmüştür.

1933-1940 yılları arasında romanda olduğu gibi Almanya'da zulüm görüp Hitler rejiminden kaçıp Türkiye'ye sığınan onlarca Alman bilim insanı ve sanatçı bulunmaktaydı. Bunlardan bir tanesi ünlü cerrah Rudolf Nissen'dir. Nazilerin yürürlüğe koyduğu yasalarla beraber Almanya'da çalışma olanağının ortadan kalktığını anlayıp ülkeden ayrılmaya karar vermiş ve patolog Schwartz ile Türk Hükümeti'yle anlaşmalar yürütmede öncülerden olmuştur. 1933'de henüz 37 yaşında olan Nissen Ordinaryüs Profesör unvanıyla İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi 1. Cerrahi Kliniği'ne direktör olarak tayin edilmiştir. Cerrahpaşa Cerrahi Kliniği'nde 1939 yılına kadar görev yapmış ve verimli çalışmaları olmuştur. Ayrıca yeni ameliyat teknikleri geliştirmiş ve cerrahlar yetiştirmiştir. Böylelikle Türk cerrahisine büyük katkılar sağlamıştır. Türkçe ve Almanca dört cerrahi kitabı, 62 Türkçe bilimsel yayını da bulunmaktadır (Namal, 2012: 16).

⁴ Almanya Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra galip devletlerle Versay (Versailles) Barış Antlaşması imzalamak zorunda kalmıştır. Bu antlaşma ile Almanya savaşı resmen başlattığı için cezalandırılmaktaydı. Bu antlaşma ve 1929'da Almanya'da ve dünya genelinde yaşanan Büyük Ekonomik Buhran sebebiyle 1933'de yapılan seçimlerle Hitler iktidar olmuştur ve Almanya'da diktatör bir yönetim uygulamıştır. Hitler'in bütün Avrupa'nın Almanlar tarafından fethedilmesi inancı 1945 yılında İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasına neden olmuştur. Savaşta yaklaşık olarak 40 milyon kişi ölmüştür, güç dengesi Avrupa'dan Amerika'ya geçmiştir. Almanya'nın ekonomisi çökmüştür ve Almanya dört parçaya bölünmüştür.

5. ESELERİN İNCELENMESİ

Bu bölümde Yüksel Pazarkaya'nın *Oturma İzni* adlı eseri ile Feridun Zaimoğlu'nun *Siebertürmeviertel* adlı eseri Türk kültür öğeleri bakımından ayrı ayrı incelenecek ve ardından iki eserdeki Türk kültür öğeleri karşılaştırılacaktır.

5.1. Yüksel Pazarkaya'nın Eserinde Türk Kültür Öğeleri

Pazarkaya'nın *Oturma İzni* adlı eserindeki *21 Kan Gülü* başlıklı öyküsünde Hüsrev'in evlilik çağına gelen Ayşe'nin evlendirilmesinden bahsedilmektedir. Önce Hasan ardından da Ömer gelir ve Ayşe'yi babasından ister. Hüsrev için önemli olan başlık parasıdır ve evli üç çocuklu Hasan'la kızını imam nikâhı ile evlendirir. Ömer üzüntüsünden oralardan uzaklaşmak ister ve Belçika'ya çalışmaya gider. Fakat Ayşe'nin özlemine dayanamaz ve onu kaçırmak için geri döner. Bir gece evde kimse yokken Ayşe'yi almaya gider ama Ayşe onunla kaçmak istemez. Bunu gururuna yediremeyen Ömer Ayşe'yi yirmi bir yerinden bıçaklar, Ayşe'yi ölüme terk eder ve oradan uzaklaşır.

Pazarkaya'nın bu eserinde Türk kültür öğelerini görmek mümkündür. Öykünün konusu da Türk kültürünü yansıtmaktadır. Bütün bölgelerde olmamakla birlikte bazı bölgelerde kızlar evlendiğinde kız tarafı erkek tarafından başlık parası adı altında bir miktar para, mal, armağan vb. talep etmektedir. Eskiden daha yaygın olmakla birlikte bazı bölgelerde hala kızlar başlık parası için istemediği biriyle evlenmek zorunda bırakılmakta ve resmi nikâh yerine dini nikâh tercih edilmektedir. Yazar başlık parasını öyküsünde şu şekilde yansıtmıştır:

Ömer, garip Ömer geldi Dumru Hüsrev'e Tanrı adına. Hasan geldi Dumru Hüsrev'e Tanrı adına. Tanrı adına Ayşe'yi isterim dedi Hasan. Tanrı adına Ayşe'yi isterim dedi Ömer. Ayşe on üçünde, on dördündeydi. Tanrı emri can baş üstüne, kulu kölesi bu can, bu Dumru Hüsrev, güzel Tanrı'nın. Ne verin Ayşe'me Hasan? Tanrı emri can baş üstüne, sen ne verin Ömer? (Pazarkaya, 1977: 12)

Burada, Hüsrev'in kızına kendisine talip olan kişiyle evlenmek isteyip istemediğini sormadan kızını adeta bir eşya gibi pazarlık yaparak en çok para teklif eden kişiyle evlendirdiği görülmektedir. Günümüzde başlık parası olarak kullanılan bu kelime Türk topluluklarında *kalın*, *kalıng*, *kalınlık*, *kalım* gibi farklı biçimlerde kullanılmıştır. G.J. Ramstedt'e göre, *kalın* kelimesi ilk kez Suci kitâbesinde⁵ kullanılmıştır (akt. Turan, 1991: 39). Türkiye'nin birçok bölgesinde başlık parası geleneği hala devam etmektedir. Hatta bu konu birçok Türk filminde de ele alınmıştır.

Başlık parası konusu dışında Pazarkaya bu öyküsünde ayrıca Türk yemek kültürüne de yer vermiştir. Örneğin:

Kaçılır, göçülür, iraklarda pek iraklarda el ellerinde tutulan bir somun ekmeğe varılır (Pazarkaya, 1977: 11).

Yazar burada Türk kültüründe ekmeğin önemini vurgulamıştır. Türkler genellikle her yemeğin yanında ekmeğe tercih etmekte ve temel gıda maddesi olarak görmektedir. Türk toplumunda ekmeğe o kadar önemli bir yere sahip ki deyimlere ve atasözlerine bile yansımıştır. Örneğin *ekmek kapısı*, *ekmek teknesi*, *ekmeğini kazanmak*, *ekmek parası* gibi deyimler Türkçede kullanılmakta ve *geçimini sağladığı yer*, *geçimini sağlamak* anlamalarına gelmektedir. Bazı

⁵ Suci Yazıtı Moğolistan'da bulunmuş ancak daha sonra kaybolan ve günümüzde nerede olduğu bilinmeyen önemli yazıtlardan biridir.

yörelere yemek yeme işlemi için *ekmek yemek* ifadesi kullanılmaktadır. Türk kültüründe genellikle yufka, somun ve bazlama olmak üzere üç tür ekmek tercih edilse de geçmişten bu yana çoğunlukla tüketilen yufka ekmeğidir. Hatta yufka ekmeği UNESCO tarafından Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi'ne alınmıştır. Türk kültüründe bütün nimetler özellikle de ekmek kutsal olarak kabul edilmiştir. Hatta toplumda ekmekle ilgili birçok inanış vardır. Toplumda anlatılan efsanelerde de ekmeğe saygısızlık edenlerin çarpıldığı, taş kesildiği ve varlıklıyken fakirleştiği aktarılmaktadır. Toplumda yemin ederken kullanılan *ekmek Mushaf çarpsın* sözü ekmeğin kutsallığını vurgulamaktadır.

Aynı zamanda öyküde insanların kanaatkârlığına da vurgu yapılmaktadır. Öyküdeki kişi bir iş sahibi olmasa bile sevdiği kişiyle bir parça ekmek yemeye razı gelmektedir.

Pazarkaya'nın *Çöp* adlı ikinci öyküsünde çalışma ve oturma izni olmadan kaçak çalışan işçiler anlatılır. İşçiler zor şartlarda çaresizlik içinde Alman polisinden saklanarak hayat mücadelesi verirler. Yeri gelir bir çöp variline saklanır, kendilerini değersiz hissederler ama çalışmak zorunda oldukları için her şeye katlanırlar.

Bu öyküsünde Pazarkaya tamamen Almanya'ya kaçak giden işçilerin durumuna, sıkıntılarına ve hissettiklerine yoğunlaşmıştır.

Bir diğer öyküsünün adı *Karl Bauer'in Yabancılığıdır*. Öykünün konusu yabancılara yapılan ayrımcılıktır. Sürekli dışlanan bir Türk aile, oturduğu binada Karl Bauer adında bir yabancı ile tanışır. Yine dışlanmayı beklerken Karl Bauer onlara çok iyi davranır ve çocukları Türk ailenin çocukları ile arkadaşlık kurar. Bu öyküde Pazarkaya yine Türk göçmen işçilerinin Alman toplumu tarafından kabul edilmeme, Alman toplumuyla ilişki kuramama gibi sıkıntılarını anlatır.

Pazarkaya'nın *Sincaplar* öyküsünde Kazım, çalışmak için yurt dışına gider ve para kazanmaya başlayıp köyüne gönderir. Bunu gören Hasan da çalışmak için kaçak olarak yurt dışına gider. Fakat kaçak işçi olduğu için sürekli ezilir ve herkesin kazandığı paranın üçte birini kazanır. Bu öyküde Türk kültür öğelerine rastlamak mümkündür. Örneğin:

Yufkaya aş dürmek bazlamayı bölüp elinle aşı dalmak eskilere kaldı. Yeni yetişmeler kaşık istiyorlar. Daha ileri gidiyorlar, çatal istiyorlar. Ama bıçak ne oluyor? Tam altı tane. Eskiden kör bıçak evin bütün işini görürdü. Günahdır kesmek diye, ekmeği bile somun somun koparır hala eskilerimiz (Pazarkaya, 1977: 11).

Verilen örnekte görüldüğü gibi yazar burada Türk kültüründeki sofrada adabından bahsetmektedir. Eskiden, yemek çatal, kaşık ve bıçakla değil elle yenirdi. Bu sebeple yemeğe ekmek batırılırdı veya yiyecek yufkaya sarılarak yenirdi. Günümüzde Türk toplumunda yemek yerken çatal, kaşık ve bıçak kullanılsa da hala ekmeği koparıp yeme geleneği sürdürülmektedir. Türk sofrada kültüründe ekmeği paylaşmak, ekmeği kopararak yemek eski tarihten günümüze kadar ulaşan bir gelenektir.

Pazarkaya'nın bir diğer öyküsü *Bayram Masalı'nda* genç bir delikanlının çalışmak için Almanya'ya gitmesi ele alınır. Genç, köydeki ailesinin öküzünü satarak parasıyla Almanya'ya gider; fakat gittiğine bin pişman olur, çünkü orada kaçak çalışır ve hak ettiğinden daha az para kazanır. Sürekli geçici işlerde çalışır, kimi zaman işsiz kimi zaman parasız kalır. Memleketine geri dönmek istese de borçlandığı için geri dönemez.

Yazarın *Mahmut ile Güldane* adlı öyküsü Almanya'ya kaçak olarak giden bir gencin formalite evlilik yaparak orada kalmak istemesini konu alır. Mahmut kaçak olarak Almanya'ya gider. Orada yasal yolla gelmiş ve çalışma izni bulunan Güldane ile tanışır. Mahmut Almanya'da

yasal olarak kalabilmek için formalite icabı Güldane ile evlenmek ister. Güldane başlık parası karşılığında Mahmut ile evlenmeyi kabul eder.

Almanya'ya çalışmak için kaçak işçi olarak gidenler orada kalmanın ve çalışma izni almanın yollarını aramakta ve formalite evlilik yapmaktadır. Günümüzde de bu tür evlilikler yine devam etmektedir. Hatta Türkler oturma ve çalışma izni almak için Almanlarla formalite evlilikler yapmaktadır. Yazar öyküsünde yine Türk kültüründe eskiden var olan başlık parasını okuyuculara aktarmıştır.

Eserde geçen bir diğer öykü *Orkideler* öyküsüdür. Bu öyküde Almanya'da misafir işçi olarak çalışan bir genç adam orada bir orkide sergisine katılmak ister. Ancak sergiye gelen insanların kalabalığından bunalıp içeriye giremeden geri döner. Dönüş esnasında yabancı misafir işçilerin kaldığı sokaktaki yurtların önünden geçerken orada yaşayan insanların dertlerini düşünür ve Türk müziğini duyup içeri girer. Beraber oturup memleketlerini anarlar. Bu öyküde Türk kültürüne ait izler rastlanmaktadır. Örneğin:

Bu sokaklarda salgın hızıyla inerken, üç beş merdivenle çıkılan açık bir kapıdan Türk müziği çalındı kulağıma. Düşünmeden girdim içeriye. Ses makinesi arka arkaya Türküler diziyor. Bol acılı, koyun etli kuru fasulyenin kokusu yüzüme vuruyor. Kimisi daha pijamayla banyoya mutfığa gidip geliyor. Bazıları masa başında çay höpürdetiyor, tavla atan iki kişiyi seyrediyor (Pazarkaya, 1977: 46).

Bu cümleler, ilk giden misafir işçilerin yurtlarda kaldığını işaret etmesi yanında Türklerin beraber yiyip içtiklerine ve aynı odayı paylaştıklarına da dikkat çekmektedir. Aşağıdaki cümlelerde ise Türklerin yiyeceğini ve içeceğini birbiriyle paylaşma kültürüne vurgu yapılmıştır.

Bu arada masanın üzerine tabaklar dizilmiş, duman duman kuru fasulye tenceresi ortaya konmuştu. Uzun zamandır canımın çektiği gibi bol acılı. Seyitgazi'nin bulgur pilavı da yanında. Tabağın bir yarısını bulgurdan, öbür yarısını fasulyeden doldurdum. Başladım kaşığı çalmağa (Pazarkaya, 1977: 46).

Burada dikkat çeken bir diğer konu da içeriye yeni girmiş olmasına rağmen yabancı bir kişinin, kendi evindeymiş gibi masaya konulan yemeklerden hiç çekinmeden tabağını doldurmasıdır. Yabancı bir ülkede kendi memleketinden insanlarla bir araya gelince kendini evinde gibi hissetmektedir.

Aynı zamanda yazar, yukarıda verilen alıntıda Türk kültüründe önemli yere sahip türkülerden bahsetmiştir. Aytaş'ın belirttiği gibi "Türk insanı türkülerle konuşmuş, türkülerle dertleşmiş, türkülerle hasret gidermiş, türkülerle acılarını, sevinçlerini dile getirmiş, türkülerle selâm uçurmuş o yara, türkülerle selâm almış o yardan (Aytaş, 2003)." Dolayısıyla türküler her toplumda olduğu gibi Türk toplumunda da bazen bir iletişim kurma, bazen dertlerini dile getirme, bazen de sevgiyi, aşkı vb. duyguları ifade etme aracı olarak önemli bir yere sahiptir.

Bu öyküde ayrıca Türk mutfığına yer verilmiştir. Türk toplumunda her evde sıklıkla pişirilen kuru fasulye ve pilavdan bahsedilmiştir. Yazar, Türkler için önemli bir yere sahip, sıklıkla içilen ve ikram edilen çayı da unutmamıştır. İkram edilen ve beraber içilen çay Türk misafirperverliğin de bir simgesi haline gelmiştir. Ayrıca çay kültürüne ait birçok kitap yazılmıştır. Örneğin ABD'li yazar Katharine Branning'in, *Evet Bir Bardak Daha Çay İstiyorum* adlı kitabı gösterilebilir.

Pazarkaya'nın bir sonraki öyküsü, kitabına ismini veren *Oturma İzni* adlı öyküsüdür. Öyküde yazar Almanya'da oturma ve çalışma izni olmadan kaçak olarak çalışmanın zorluklarından bahsetmektedir.

Yazarın *Hasan Bir Şey Bilmiyor* adlı öyküsünde Anadolu'dan Almanya'ya çalışmak için giden Hasan konu edilmiştir. Hasan'ın ağabeyi arabasını Almanya'da bırakarak uçakla memleketine tatile gider. Hasan ağabeyinin arabasını kullanırken yanlışlıkla bir çite çarpar. Almanca bilmediği için tercüman eşliğinde ifade vermesi gerekir. Hasan'ın aslında sadece para cezası alması gerekirken Almanlar yabancı işçileri istemedikleri için ceza olarak memleketine geri göndermeyi düşünürler. Pazarkaya, bu öyküsünde Alman toplumunun yabancı işçilere karşı yapılan farklı muameleden ve yabancı düşmanlığından bahsetmektedir.

Eserde yer alan bir başka öykü *Kınaya Yatmak* adlı öyküdür. Bu öyküde kendi memleketinde hiçbir işi başaramayıp Almanya'ya çalışmaya giden bir adam anlatılır. Adam Almanya'ya gideceği için çok mutlu, orda çalışıp zengin olma hayali içindedir. Nitekim Almanya'ya gider ve orada çalışmaya başlar. Fakat kazandığı para kâfi gelmez, daha fazlasını ister. Türkiye'ye tatile geldiğinde Almanya'da satmak üzere uyuşturucu madde alıp Almanya'ya geri döner. Birine satmaya çalışırken suçüstü yakalanır ve hapse atılır. Yapılan analizde uyuşturucu diye sattığı maddenin aslında kına tozu olduğu ortaya çıkar ama buna rağmen suçlu olarak kalır.

Yazarın *At Kestanesi* öyküsünde birinci sınıfa giden ve kimlik sorunu yaşayan bir çocuğun hikâyesi anlatılır. Çocuğun annesi ve babası misafir işçi olarak Almanya'ya gider ve Almancayı çok iyi konuşamaz. Fakat ailenin çocuğu orada doğar, kreşe gider ve ana dili gibi Almanca konuşur. Buna rağmen çocuk, yabancı olduğu için okulda dışlanır ve bir kimlik kargaşası yaşayarak kim olduğunu sorgular.

Yaşamaya Bak adlı öyküde Almanya'dan Türkiye'ye tatile giden işçilerin yaşadıkları zorluklar ele alınmıştır. Türkiye'den Almanya'ya giden bir Türk göçmen işçi orada çalışmaya başlar. Yarı Türkçe yarı Almanca konuşarak Alman toplumuyla anlaşmaya çalışır. Para biriktirip bir araba satın alır. Bir gün memleketine, ailesinin yanına giderken kaza yapar ve gözünü Yugoslavya'da bir hastanede açar. Yazar bu öyküde yine göçmen işçilerin sıkıntılarını ele almıştır. Yabancı ülkede ne zorluklarla çalışıp belki de bütün birikimiyle aldığı arabayla kaza yapan göçmen işçi anlatılmıştır.

Yazarın bir diğer öyküsünün adı *Yeşeriyor*. Öyküde beş yıl önce işçi olarak Almanya'ya gidip çalışan Hamit'ten söz edilmektedir. Hamit işsiz kalıp iş ve işçi bulma kurumuna gidince tercüman ile aralarında geçen konuşma Alman devletinin, göçmen işçiler hakkındaki düşüncelerini gözler önüne serer. Tercüman Hamit'in iş bulmasına yardım etmekten ziyade Hamit'i ülkesine geri dönmesi için azarlar. Fakat Hamit haklarını bilir ve tercümanı görevini yapmaya zorlar. Göçmen işçilerin Almancaya hâkim olmasalar dahi kendilerine tanınmış olan haklardan haberdar olmalarının önemine vurgu yapılmaktadır.

Pazarkaya'nın *Yolda* adlı öyküsünde, biri Almanya'ya dönüş yolunda olan diğeri ise Türkiye'ye doğru giden ve bir dinlenme tesisinde karşılan iki Türk aileden bahsedilmektedir. Mola yerinde tanışan bu iki aile, Almanların Türklere karşı davranışlarından ve Almanya'da insan yerine konulmamaktan şikâyet eder. Bu öyküde yazar yine birlikte yolculuk yapan iki ailenin yol için hazırladıkları yiyecekleri paylaşmalarına vurgu yapmaktadır. Aşağıda verilen cümlelerde Türklerin misafirperverliğine ve ekmeğini paylaşma kültürüne değinilmiştir:

Yağlı, peynirli, sucuklu ekmekler, kuru yolluklar yenildi. Gazlı maden suyu içildi. Çocuklara limonatalı gazoz şişeleri çıkarıldı (Pazarkaya, 1977: 79).

Birkaç saat konaklar, birer çay kahve içeriz (Pazarkaya, 1977: 80).

Yukarıda *Orkideler* öyküsünde de değinildiği gibi yazar burada yine çay ve kahvenin Türk kültüründeki önemine vurgu yapmıştır. Zira Türk kültüründe misafire çay veya kahve mutlaka ikram edilmektedir. Ayrıca Türk ailenin arabasında seccade bulunmaktadır. Öyküde Türklerin dini inancı da yansıtılmıştır.

Bir de seccade var. Ama, namaz kılıyorum, derim sorarlarsa, olur biter (Pazarkaya, 1977: 81).

Yazar eserinde birçok kez Türk misafirperverliğinden bahsetmiştir. Türk kültüründe gelen misafire yiyecek içecek ikram etmek önemlidir. Türk toplumunda misafire çok değer verilir. Mola esnasında Almanların misafirperver olmadığından ve Türklere karşı tutumlarından yakınan işçiler arasında şöyle bir diyalog geçer:

Boş ver sen Almanları şimdi. Bak sen işine. Denize ve güneşe. Dost söyleşilerine. İnşallah Alman turistler de gelip sahilde tam yanımıza çökmezler. Otursunlar be, ne çıkar, otursunlar daha iyi. Gösterirsin nasılmış Türkler, anlatırsın. Hem de biraz Almanca konuşmuş oluruz. Değil mi ya, adamlara şöyle bir ziyafet çekeyim de görsünler nasıl olmuştur Türkler... (Pazarkaya, 1977: 84)

Bu konuşmadan da anlaşılacağı gibi Türklerin hiçbir durumda misafirlerini ağırlamaktan geri kalmadıklarından ve kendisine kötü muamele yapan bir Almanın bile sofrasına geldiğinde onu geri çevirmeyeceğinden ve ona her türlü ikramda bulunacağından bahsedilmektedir. Ayrıca bu alıntı yazarın ve Türklerin Alman toplumuna bakış açısını yansıtmaktadır. Almanların Türk kültüründe olduğu gibi misafirperver olmamaları özellikle birinci kuşak göçmen Türkler tarafından yadırganmıştır. Türklere bu durum tuhaf gelse bile yine de kendi ülkelerinde Almanları ağırlamaktan geri kalmayacakları ifade edilmiştir.

Eserde var olan bir başka öykü *Offenburglu Yolcu* adındaki öyküdür. Almanya'da *Karlsruhe* şehrinden *Freiburg* şehrine giden tren yolculuğunu konu edinir. Trende aynı kompartımanda yolculuk yapan Türk ve Alman yolcularının konuşmalarını anlatır. Bir Alman yolcu diğer bir yolcuya kuraklıktan bahsederken, diğeri de ona bıyık altından gülümseyerek alaycı bir şekilde Türklerin inancındaki yağmur duasına hatırlatır ve şöyle der:

Tanrı'ya yağmur ısmarla öyleyse dedi Offenburglu yaşlı. Tanrı'ya yağmur ısmarla, hemen versin (Pazarkaya, 1977: 91).

Bu konuşmayı duyan Türk ise buna şaşırır ve şöyle der:

Bak, bu yaşlı Alman emekçisi, yağmur duasına çık, diyor öbür Alman'a. Vay sen nereden bilebildin şu bizim yağmur duasını (Pazarkaya, 1977: 91).

Bu konuşma bir inancı alaya almak maksadıyla söylenmiş olsa da yazar burada Türklerin inancında bulunan yağmur duasına dikkat çekmiştir.

Sevilin Televizyon Düşü adlı öyküde evlenip Almanya'ya çalışmaya giden bir genç kadın anlatılır. Hamit Almanya'da misafir işçi olarak çalışır. Türkiye'ye geldiğinde Sevil ile evlenip onu da Almanya'ya götürür. Sevil de Almanya'da çalışmaya başlar. Fakat Sevil'in kazandığı paraya Hamit el koyar ve parayı kumarda yer. Çaresiz kadın maaşını aldığı gün gider eşinden habersiz televizyon satın alır. Bunu gören Hamit ortalığı ayağa kaldırır ve tartışmaları sonucunda eve polis gelir.

Bu öyküde birçok Türk kadınının meslek sahibi olup para kazanmasına rağmen yine de bu parayı eşinden izin almadan harcamadığından bahsedilmektedir. Bu günümüzde de hala süregelen yaygın bir uygulamadır. Ekonomik açıdan söz sahibi olmayan kadınlar hala vardır.

Pazarkaya'nın *Köyde Gökdelen* adlı öyküsünde, köyde Hüsrev ağa için ırgatlık yapan Osman Almanya'ya çalışmaya gider. Para kazanıp güzel kıyafetler ve araba alır. Hüsrev ağa ile yarışmaya başlar. Hüsrev ağanın iki katlı evi var diye onunla yarış haline giren Osman, köye yedi katlı bir ev inşa eder. Fakat köydeki kimse memnun olmaz ve kimse evi kiralamaz, Osman da borçlandığıyla kalır.

Bu öyküde Almanya'ya gidip çok zor şartlarda para kazanıp köyelerine dönen işçilerin kazandıkları bu parayla çoğu kez iyi bir yatırım yapamadıklarından ve bu paraların gereksiz lüks veya gösteriş uğruna kaybolup gittiğinden bahsedilmektedir.

Yazar'ın *Dayak* adlı öyküsünde Almanya'da yaşayan genç bir çift ele alınmıştır. Hasan eşi Meryem'in onu aldattığını düşünüp döver. Alman taksici Meryem'i karakola götürür. Böylelikle kendilerini polise ifade verir halde bulurlar.

Yazarın *Bir Düzeni Bozmak* adlı bir sonraki öyküsünde Türk kültüründen öğeler görmek mümkündür. Örneğin:

Bir başkası oturuyor karşı duvarın dibinde. Onun da başı öne eğik. Gözleri kapalı. Dik dizleri üzerinde sağ eli sarkıyor aşağıya. Parmakları arasında bir tespih var (Pazarkaya, 1977: 112).

Gözleri kapalı, tespih tanelerini geçiriyor parmakları arasından bir ara (Pazarkaya, 1977: 113).

Türk kültüründe tespih önemli bir yere sahiptir. Hem Allah'ı zikretmek için kullanılır hem de erkeklerin bir ziynet eşyası olarak kabul edilmektedir.

Yazar'ın *Tapınakta Başkaldırmak* adlı öyküsünde, tapınakta öldürülen birisi anlatılmaktadır.

Utkuya Arkadaş Olmak adlı öyküde Utku adında iki yaşındaki bir çocuğun hikâyesi anlatılır. Anne babası çalıştığı için bakımını büyükannesi üstlenir. Öyküde Türk kültürünün dini inancı hakkında bilgi verilir. İslam'a göre yemek yerken yazı yazarken veya el sıkışırken sağ eli kullanmak gerekir. Diğer işler için ise sol eli kullanmak daha uygundur. Yazar da bu durumu aşağıdaki cümlelerle yansıtmıştır:

Sonra başını nineye kaldırır. İşaret parmağını (sağ da olabilir solda, bunun bilincine ermemiştir henüz. Kaşık tutmak, el sıkışmak, çok yakında gelecek olan kalem tutmak gibi önemli işleri, ille de sağla yapması için ana babası onmaz bir çaba gösterirler) ufak ufak sallar (Pazarkaya, 1977: 126).

Pazarkaya'nın *Yaşama Yama* adlı öyküsünde Türkiye'den Almanya'ya çalışmaya gitmiş bir doğulu gencin orada bir laternacıyı görüp incelemesini anlatılmaktadır. Yazarın bu hikâyesinde Türk kültürünü yansıtan öğeler bulunmaktadır. Örneğin:

Bir de doğal olarak benim doğululuğum var. Doğululuğum bana zevk olmasını bu topluma borçluyum ve laternacının kutusuna attığım on kuruşlar. Belki de içimde, Tanrı'nın beni kazadan beladan korumasını isteyen bir uzantı vardır (Pazarkaya, 1977: 137).

Türk toplumunda sadaka vermenin insanı kazadan ve beladan koruduğu inancı vardır. Yazar bunu eserinde yukarıdaki cümleler ile yansıtmıştır.

5.2. Feridun Zaimoğlu'nun Eserinde Türk Kültür Öğeleri

Bu bölümde Zaimoğlu'nun *Siebertürmeviertel* adlı eserinde Türk kültürüne yer verip vermediği, Türk kültürünü nasıl ve ne şekilde yansıttığı ele alınarak eserden örnekler ve alıntılar yardımıyla incelenecektir.

Die Türken glauben: das Schicksal ist ein ernstes Spiel [...] Die Stirn ist die schwarze Tafel Gottes. Auf der Stirn eines Mannes, und einer jeden Frau steht geschrieben der Anfang, die Mitte, das Ende (Zaimoğlu, 2015: 8).

Türkler kaderin ciddi bir mesele olduğuna inanırlar... Alın, Allah'ın kara tahtasıdır. Bir erkeğin ve her bir kadının alnında yaşamının başı ve sonu yazılmıştır.

Eserin bu bölümünde dini inancın yansımaları görülmektedir. Zaimoğlu burada Türklerin dini inancını okurlara aktarmıştır. Kişinin yaşayacağı hayat başından sonuna kadar Allah tarafından önceden belirlenmiştir ve buna da İslam'a göre kader denmektedir. Kader inancı Türk toplumunda alın yazısı kavramıyla açıklanmaktadır. Zaimoğlu alın yazısını Allah'ın kara tahtası olarak nitelmiştir.

Eserde Türk kültürünü yansıtan Türk mutfağından örnekler, Türk sofrası kültürü ve adabı hakkında bilgiler verilmiştir. Örneğin:

Auf meinem Teller: mit Reis gefüllte Paprikaschoten. Der Herr des Hauses dankt Gott für die Gaben und wünscht uns allen eine gesegnete Mahlzeit (Zaimoğlu, 2015: 20).

Tabağında: pirinçle doldurulmuş biber. Evin reisi, verdiği nimetler için Allah'a şükrediyor ve hepimize afiyet olsun diyor.

Yazar, Alman mutfağında biber dolması olmadığı için betimleyerek anlatmıştır. Biber dolması Türk kültürüne ait bir yemektir. Ayrıca bu alıntıda dini inancın yansımaları göze çarpmaktadır. İslam dininde nimetlerin Allah tarafından gönderildiğine inanılır ve bunun için şükredilir. Aynı örneği bir sonraki alıntıda da görmekteyiz. Romanın ana karakteri Wolf, yemeğini yedikten sonra annesine teşekkür eder, annesi ise aşağıda verilen cümle ile asıl nimetin Allah tarafından gönderildiğine, onun sadece bir aracı olduğuna dikkat çeker.

Ich danke Bayka Hanim für das Essen. Sie sagt: Gott füllt unsere Mägen, ich bin nur seine Handlangerin." (Zaimoğlu, 2015: 21)

Bayka Hanım'a yemek için teşekkür ediyorum. Diyor ki: Allah karnımızı doyuruyor, ben sadece bir aracıyım.

Zaimoğlu Türk mutfağına ait yemeklere sık sık değinmiştir. Aşağıdaki örnekte görüldüğü gibi yazar Türk mutfağına ait olan kabak tatlısını betimlemiştir. Aynı zamanda Türk sofrası adabından bahsetmiştir. Türk toplumunda yemekle oynamak hoş karşılanmamakta ve Wolf bu konuda uyarılmaktadır.

Nach einiger Zeit trägt sie das schwere Tablett herein, Derya muss unter ihren wachsamem Augen servieren. Kürbisscheiben, mit Walnussplittern bestreut, in Zuckersirup. [...] Ich häufe die Splitter zu einem kleinen Hügel: hochragender Berg im überfluteten Land. Ich werde ermahnt, ich darf nicht mit dem Essen spielen (Zaimoğlu, 2015: 39).

Bir süre sonra taşıdığı ağır tepsiyle içeri giriyor, Derya (misafirlerin) dikkatli bakışları altında hizmet etmek zorunda kalıyor. Şeker şurubu içinde, üzerine ceviz parçacıkları serpilmiş kabak dilimleri. [...] ceviz kırıntılardan küçük bir tepe yapıyorum: sular altında kalmış arazide yükselen bir dağ gibi. Yemekle oynamam konusunda uyarılıyorum.

Bunlara ilave olarak aşağıda verilen alıntılarda Türk mutfağına ait yemekler görmek mümkündür; örneğin bamya, kuru fasulye, pilav, humus veya patlıcan söğüş, Türk evlerinde sık sık pişirilip yenilen yemeklerdendir.

Zum Abendessen gibt es Auberginenpüree und Reis, ich esse mit kleinem Löffel und versuche, nicht zu schlingen, es schmeckt sehr gut (Zaimoğlu, 2015: 45).

Akşam yemeğinde patlıcan sığı ve pirinç pilavı var, küçük bir kaşıkla yiyorum ve hızlı yememeye çalışıyorum çok lezzetli.

Tete serviert Kichererbsenpaste, sie legt mir zwei Stücke auf den Teller (Zaimoğlu, 2015: 121).

Tete humus veriyor, tabağıma iki parça koyuyor.

In der Wohnung riecht es nach frisch gekochten Okraschoten und Reis, ich bekomme sofort Hunger (Zaimoğlu, 2015: 209).

Evin içi yeni pişmiş bamya ve pirinç pilavı kokuyor, hemen acıkıyorum.

Es gibt Reis und Bohnen (Zaimoğlu, 2015: 424).

Yemekte kuru fasulye pilav var.

Bumbar da Türk kültürüne ait bir yemektir ve küçükbaş hayvanların bağırsakları, bulgur ve etle hazırlanan bir iç harç ile doldurularak yapılır. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde çokça tüketilen bir yemek türüdür. Yazar eserinde bu yemeğe yer vermiştir:

Das Gekröse war diesmal sehr würzig (Zaimoğlu, 2015: 637).

Bumbar bu sefer çok baharatlıydı.

Türk kültüründe ekmek kesilerek değil, bölünerek yenir. Wolf da Türk aileye ayak uydurur ve ekmeği bölerek yer.

Ich breche das Brot, esse Oliven, behalte die Kerne im Mund, spucke sie in die hohle Hand (Zaimoğlu, 2015: 666).

Ekmeği bölüyorum, zeytini yiyorum, çekirdeklerini ağızda tutuyorum sonra avucuma bırakıyorum.

Yemeğe başlamadan önce ve yemeği bitirdikten sonra şükretmek ve hatta sofraya duası ile başlayıp bitirmek Türk kültüründe önemlidir. Romanda sofraya duası yaparak yemeğe başlarlar.

Rustam Bey betet: Herr tilge die Reste des Tages und die Reste der Nacht. Scheuche die zerdrückten Männer, versetze ihnen den Schwung, nach dem sie sich sehnen. Wir machen Feuer, wir verbrennen Unrat, kräftige uns. Trenne dem Feind die Beine vom Leib. Köpfe die Hundsgeburt. Lass mich nicht im Hemd aus Brennesseln vor Heimweh brennen. Es kommen bessere Tage. Amen ... Esst und dankt! (Zaimoğlu, 2015: 178)

Rüstem Bey şöyle dua eder: Rabbim kalan günlerimi ve gecelerimi bereketli kıl. Yorulan ve ezilenlere kuvvetli kılıç savurabilme gücünü ihsan eyle. Bize düşmanlarımızı yok edebilme gücü ver. Düşmanlarımızı helak et ve onların başını ez. Beni ateşten gömlek içinde vatan hasreti ile yakma. Daha iyi günler gelecek. Amin... Yiyin ve şükredin!

Yemekle oynamak, tabakta yemek bırakmak Türk yemek kültüründe hoş karşılanan bir durum değildir. Ayrıca aşağıdaki alıntıya göre görgü kuralı ile dini inancın birbiriyle ters düştüğü noktada eserde yazarın dini inancı tercih ettiği görülmektedir.

Burak hat mir erzählt, dass man einen Anstandsrest auf dem Teller übrig lässt. Das stimmt. Werde ich nicht tun. Das ist Sünde. Ich spreche dir meine Achtung aus, ruft der Hodscha lächelnd. Sie werden dich für einen ungehobelten Bengel halten. Mutter, du hast es mich gelehrt: Iss den Teller blank. Streu die Krümmel nicht auf den Boden. Ehre Brot und Salz. Sitte in unserem Haus, sagt Vater (Zaimoğlu, 2015: 386).

Burak, görgü kuralı olarak tabakta bir parçanın bırakılması gerektiğini anlattı. Bu doğru. Ama ben öyle yapmayacağım. Bu günah. Seni takdir ediyorum, dedi hoca gülümseyerek. Senin görgüsüz bir çocuk olduğunu düşünecekler. Anne, bana öğrettin: tabağı bitir. Kırıntıları yere saçma. Ekmeğe ve tuza saygı duy. Bu bizim evin âdeti, diyor baba.

Eserde aile babası Abdullah beyin yetişkin bir kızı var. Arkadaşı Franz'ı evine kabul ettiği için etrafta söylentiler başlar. Nitekim Türk kültürüne göre evde genç bir kız ile yabancı bir adamın bir arada yaşaması hoş karşılanan bir durum değildir ve etraftaki herkesin dikkatini çeker.

Es gibt böse Gerüchte. Ich habe eine erwachsene Tochter. Sie sträubt sich noch. Aber bald wird sie heiraten müssen. Das ist der Gang der Dinge. In den letzten Wochen warfen mir manche Frauen seltsame Blicke zu. Sie pressten die Lippen aneinander. Als müssten sie die Worte zwischen Gebiss und Gaumen gefangen halten. Als wäre ich ein verrufener Kerl. Habe ich Unrechtes getan? Habe ich jemanden in Verruf gebracht? Ich spürte die bösen Blicke. Ich sprach meine Frau darauf an. Ihr ist zu Ohren gekommen, dass man dieses Haus entheiligt... Was heißt das? Man beschmutzt die Ehre meiner Tochter (Zaimoğlu, 2015: 22).

Kötü söylentiler var. Benim yetişkin bir kızım var. Hala reddediyor ama yakında evlenmek zorunda kalacak. Bu işler böyle yürür. Son birkaç haftadır, bazı kadınlar bana garip garip bakıyorlardı. Sanki isteyip de söyleyemedikleri bir şey varmışçasına ve susuyorlardı. Sanki kötü bir adammışım gibi. Bir yanlış mı yaptım? Birinin itibarını mı zedeledim? Kötü bakışlar hissettim. Eşime bu konuyu açtım. Bu evin mahremiyeti bozulmuş, diye duymuş... Bu ne anlama geliyor? Kızımın namusunu lekeliyorlar.

Zaimoğlu Türk kültüründe birisinin başına gelecekleri tahmin etmek için yapılan fal baktırmaktan bahsetmektedir.

Bayka Hanım klopft ihr mit dem Teelöffel auf den Handrücken. Sie bittet um eine Schüssel mit Wasser, ich rücke näher an den Beistelltisch. Sie lässt Tinte in das Wasser tropfen, es bilden sich Schlieren wie Fangarme. Das in der Tiefe lauende Tier treibt hoch. Zu Fäden zerlaufende Tropfen, ein Gesicht, viele Gesichter, das Wasser färbt sich blau, Bayka Hanım schaut auf. Nicht gut, und nicht schlecht, sagt sie (Zaimoğlu, 2015: 24).

Bayka Hanım çay kaşığıyla elinin arkasına vuruyor. Bir tas su istiyor, yan sehpa ya yaklaşıyorum. Suya mürekkep damlatıyor, suda ahtapot kolu gibi çizgiler oluşuyor. Tasın dibinde bir hayvan görüntüsü beliriyor. Bir ip haline gelen damlalar, bir yüz, birçok yüz, su mavileşiyor, Bayka Hanım başını kaldırıyor. İyi mi desem kötü mü desem, diyor.

Türk kültüründe dedikodu ve iftira hoş karşılanmaz hatta İslam'a göre günah kabul edilir. Yazar da iftira atanın eninde sonunda iftiraya uğrayacağına dair yorum getirir.

Die werden sich hüten, sagt Vater, sie kriegen alle ein breites Maul von Lästern. Aber: Der wirft mit Dreck, der bleibt auf Dauer nicht unbe...schmutzt (Zaimoğlu, 2015: 27).

Dikkatli olacaklar, diyor baba, dedikodu yapmaktan ağızları yamulacak. Ama: Çamur atan eninde sonunda kendisi de kirlenir.

Ailenin çocuğu Batur, sol elini kullanır fakat Türk kültüründe sol eli kullanmak hoş karşılanmaz. Hatta eskiden sol eli kullanan çocuklar sağ eli kullanmaya zorlanırdı. Bunun nedeni İslam dinine göre yemek, içmek sağ elle; taharet almanın sol elle yapılması sünnet olmasındandır. Bu kullanılmayan elin eserde kötü el olarak nitelendirilmesi toplumsal yaşayışın etkileri olarak görülebilir.

Ich frage mich, wieso bist du zum Linkshänder geraten? Es gibt keinen anderen in unserer Sippe. Weshalb benutzt du die böse Hand? Deine gute Hand ist nicht verkrüppelt. Ich gab dir den Löffel in die Rechte, du hast ihn sofort fallen lassen (Zaimoğlu, 2015: 30).

Neden solak olduğunu merak ediyorum? Süslemizde solak olan başka kimse yok. Neden kötü elini kullanıyorsun? İyi elin sakat değil ki. Kaşığı sağ eline verdim, hemen düşürdün.

El öpme geleneği birçok kültürde var olmakla beraber her kültürde farklı uygulanır. Türk kültüründe saygıyı ve sevgiyi göstermek için el öpüldükten sonra altına değdirilir. Zaimoğlu'nun romanında Türk kültüründeki el öpme geleneğini aşağıda verilen alıntılarda görmek mümkündür. Alman olmasına rağmen Wolf da bu geleneği benimseyip uygulamaktadır. Zaimoğlu eserinde birçok yerde Türk kültüründeki el öpme geleneğini vurgulamıştır. Örneğin:

Ich küsse Tarık Bey die Hand. Batur tut es mir gleich (Zaimoğlu, 2015: 34).

Tarık Bey'in elini öpüyorum. Batur da benim yaptığımı yapıyor.

Jetzt haben sie sich vor dem Gotteshaus versammelt, der Hodscha bittet Hamit, den Mann kurz freizugeben. Schecho küsst ihm die Hand und führt sie an die Stirn, dann sprechen sie Kurdisch (Zaimoğlu, 2015: 80).

Şimdi caminin önünde toplanmışlar, hoca Hamit'ten adamı bir an bırakmasını istiyor. Şeyho elini öpüyor ve alına koyuyor, sonra Kürtçe konuşuyorlar.

Ich küsse seine Hand, die Hand des Krämers und des nasenlosen Süleyman (Zaimoğlu, 2015: 218).

Elini öpüyorum, bakkalın ve burunsuz Süleyman'ın elini öpüyorum."

Ich bezahle beim Bosnier, küsse zum Abschied Resul Beys Hand, verabschiede mich von den Brüdern (Zaimoğlu, 2015:438).

Boşnak'a para ödüyorum, Resul Bey'in elini öpüyorum, kardeşlere veda ediyorum.

Ich ergreife die Hand des Mongolen, küsse sie und führe sie an die Stirn (Zaimoğlu, 2015: 506).

Moğol'un elini tutuyorum, öpüyorum ve anlıma koyuyorum.

Herr Vater sage ich und küsse seine Hand, ich küsse die Hände seiner alten Freunde, sie klopfen mir auf die Schulter und auf den Rücken. Schecho zieht mich an sich heran, schnuppert an meinem Kopf, nickt schweigend und drückt mich auf den Stuhl (Zaimoğlu, 2015: 551).

Baba diyorum ve elini öpüyorum, eski arkadaşlarının ellerini öpüyorum, omzuma ve sırtıma vuruyorlar. Şeyho beni kendine çekiyor, başımı kokluyor, sessizce başını sallıyor ve sandalyeye oturtuyor.

Ich bringe dir Tee. Erst gehe ich von Tisch zu Tisch und küsse die Hände der Alten (Zaimoğlu, 2015: 692).

Sana çay getireceğim. Önce masa masa dolaşıp yaşlıların ellerini öpeyim.

İslam dinine göre bütün dinlere ve Peygamberlere saygı duyulur. Abdullah Bey de evinde başka dinler hakkında kötü konuşanlara müsaade etmez ve Wolf'un dinine saygı duyar.

Derya nennt das Paradies den Ackergrund, den die Priester verpachten würden. Da funkelt sie Abdullah Bey an: Man müsse die Lügen der Prediger von der heiligen Wahrheit unterscheiden. Gotteslästerung dulde er in seinem Haus nicht. Er zeigt auf mich und ruft: Verderbe dem kleinen Christen seinen Glauben nicht (Zaimoğlu, 2015: 39).

Derya, cennet için, rahiplere kalsaydı kiraya verebilecekleri toprak diyor. Sonra Abdullah Bey'e kızgın bir bakış atarak: ona göre vaizlerin yalanlarını kutsal gerçeklerden ayırmak gerekirmiş. Evinde Tanrı'yı kötülemeye müsamaha göstermemiş. Beni işaret ediyor ve sesleniyor: Küçük Hristiyan'ın inancını sarsma.

Türk kültüründe büyüklere saygısızlık etmemek için hitap şekilleri önemlidir. Anne baba dışında diğer akrabalara ismiyle hitap etmek saygısızlık olarak kabul edilir. Oysaki Alman kültüründe aile içinde çocuklar anne babasına bile kendi ismiyle hitap edebilir. Örneğin Wolf bundan sonra evlilik vesilesiyle bir akrabalık ilişkisi oluşacak Alpay Bey'e *amca* demek zorundadır. Yazar bu durumu aşağıdaki şu cümlesiyle ifade eder:

Das Gespräch kommt auf die hervorstehende Hochzeit von Alpay Bey, den ich künftig Onkel zu nennen habe (Zaimoğlu,2015: 45).

Laf, bundan sonra amca demem gerekecek olan Alpay Bey'in yaklaşan evliliğine geliyor.

Romanda Wolf Türk ailesiyle birlikte bir Türk düğününe katılır. Böylece Türk kültüründeki düğün âdetlerini görür. Geçmişten günümüze kadar gelen düğün öncesinde yapılan bir gelenek olan kuşak bağlama geleneğine şahit olur. Gelin baba evinden çıkmadan önce babası veya ağabeyi tarafından gelinin beline kırmızı kuşak bağlanır ve gittiği yere uğur getireceğine kendi evinde gayretli, iffetli ve doğuran olacağına inanılır. Fakat günümüze kadar gelen bu uygulamanın zamanla anlam kötüleşmesine uğrayarak bu anlamların dışında bekareti simgelediği görülmekte ve bu sebeple bazı genç kızlar tarafından reddedilmektedir (bkz. Çakır, 2022: 147). Buna rağmen hala uygulanan bir gelenektir. Yazar bu durumu aşağıda görüldüğü gibi eleştirel bir dilde aktarmıştır.

Ich habe den Frauen gelauscht, sie sind entsetzt: Die rote Schärpe auf den Hüften der Braut regt sie sehr auf. Schückran Hanım, die rechts vor mir sitzt, spricht von den Plissee-Rosetten an ihrer Handtasche, sie schaut aber gelegentlich auf, und schließlich, kurz vor dem Zerplatzen, beugt sie sich zu Derya, die Schleife an der Vorderseite ihres Turbans kitzelt meine Nase. Sie sagt: Will sie uns bloßstellen? Das Zeichen, das am Rock prangt, weist sie aus als Jungfrau. Ist das nicht unverschämt? (Zaimoğlu,2015: 47)

Kadınlara kulak misafiri oldum, şaşırmişlar: Gelinin belindeki kırmızı kuşak onları çok sinirlendiriyor. Önümde sağ tarafta oturan Şükran Hanım çantasındaki pileli rozetlerden bahsediyor ama ara sıra başını kaldırıp bakıyor ve sonunda patlamadan hemen önce Derya'ya doğru eğiliyor, türbanının önündeki kurdele burnumu gıdıklıyor. Diyor ki: Bizi rezil mi etmek istiyor? Beline bağladığı kuşak, onun bakire olduğunu gösteriyor. Bu edepsizce değil mi?

Die Braut steht jetzt an unserem Tisch, sie lächelt uns an, ich lächle zurück. Alte Mädchen sollten keinen Ehrengürtel tragen, sagt Schückran Hanım, sie sollten auch nicht daher schreiten, als führten sie einen Triumphzug an (Zaimoğlu, 2015: 48).

Gelin şimdi masamızda duruyor, bize gülümsüyor, ben de ona gülümsüyorum. Şükran Hanım, yaşlı kızların bekâret kemeri takmaması ve sanki bir zafer alayının başında yürüyormuş gibi ortalıkta dolaşmaması gerektiğini söylüyor.

Zaimoğlu eserinde sık sık İslam dinindeki yasaklardan bahsetmiştir. Şükran Hanım Alpay Bey'e iftira atacaktı ki şahitler olduğu için bu pek mümkün olmadı. İslam dinine göre başkasına iftira atmak büyük günah sayılmaktadır. İftiranın günah olduğu bir hadiste de ifade edilmiştir. Bu hadise göre "Faiz gibi en şiddetli günahlardan biri de haksız yere bir Müslüman'ın ırzına ve şerefine dil uzatmak ve saldırmaktır (Parlayan, 2015, 574)." Yazar da

toplumda konuşulduğu gibi *iftiracı ahirette dilinden asılır* cümlesiyle bunun ne kadar kötü karşılandığını belirtmiştir.

Alpay Bey hat das Muttermal an ihrem Hals geküsst, er war volltrunken und torkelte am helllichten Tag durch die Lianengasse, als Schückran Hanım um die Ecke bog und mit ihm zusammenstieß. Nach dem Vorfall erzählte sie den Frauen am Brunnen in der Pilgergasse, er habe ihr auch einen Kuss auf den Mund drücken wollen. Zu ihrem Pech gab es zwei Augenzeugen, den Metzger und den Barbier. Sie erzählten: Den Verleumder hängt man im Jenseits an der Zunge auf (Zaimoğlu, 2015: 50).

Lianen sokağında güpegündüz zil zurna sarhoş bir halde sendeleyerek ilerleyen Alpay Bey köşeden çıkan ve onunla çarpışan Şükran Hanımın boynundaki doğum lekesini öptü. Olaydan sonra Şükran Hanım Pilger sokağında bulunan çeşmedeki kadınlara onun kendisini dudağından öpmek istediğini söyledi. Ne yazık ki iki görgü tanığı vardı, kasap ve berber. Dediler ki: İftiracı ahirette dilinden asılır.

Romandaki ailenin oğlu ve Wolf'un arkadaşı Batur vefat eder ve son yolculuğuna uğurlanır. Burada Zaimoğlu Türk kültüründeki cenaze törenini okuyuculara aktarır. Cenazenin defnedilmeden önce yıkanması, tabut taşınırken tekbir alınması ve cenazenin önünde namaz kılınması ayrıntılı bir şekilde ifade edilir.

Der Hodscha stieg auf das Minarett und sang die Totenklage. Webende Spinnen, Allah'a dua, summende Fliegen, gerötete Augen, bestickte weiße Ziertücher. Mein Vater wurde benachrichtigt, er wird bestimmt nicht erscheinen, der Kummer des fremden Volkes stößt ihn ab. Der Hodscha und sein Gehilfe treten ein. Nein!, schreit Bayka Hanım und wirft sich auf den Leichnam ihres Sohnes. Abdullah Bey gelingt es nur unter großen Mühen, sie wegzuzerren. Ich werde nicht fortgeschickt. Sie legen Batur in einen schlichten Holzsarg, schultern ihn, gehen auf die Straße, der Sarg ruht auf der rechten Schulter von Abdullah Bey und auf der linken Schulter des Hodschas. Der einäugige Krämer und Haydar lösen sich aus der wartenden Menge, treten an das hintere Sargende. Nach wenigen Schritten übergeben sie an andere Männer, die das Gotteslob ausrufen. Nach altem Brauch muss der Vater des Toten den Sarg vorne rechts und links und hinten rechts und links getragen haben. [...] Seine Mutter hat ihn ein letztes Mal gekämmt, die Totenwäsche nimmt der Hodscha vor. [...] Wir werden vor der Moschee das Totengebet verrichten (Zaimoğlu, 2015: 55).

Hoca minareye çıktı ve sela okudu. Ağ dokuyan örümcekler, şükür, vızıldayan sinekler, kızarmış gözler, işlemeli beyaz mendiller. Babama haber verildi, kesin gelmeyecek, yabancı milletin farklı üzüntüsü ona itici geliyor. Hoca ve müezzin içeri giriyor. Hayır, diye bağıyor Bayka Hanım, kendini oğlunun ölüsünün üzerine atarak. Abdullah Bey onu güçlükle geri çekmeyi başardı. Beni göndermeyecekler. Batur'u tahtadan, sade bir tabuta koyuyorlar, omuzluyorlar, sokağa çıkıyorlar, tabut Abdullah Bey'in sağ omzuna, hocanın sol omzuna konuyor. Tek gözlü bakkal ve Haydar, bekleyen kalabalıktan sıyrılarak tabutun arkasına geçiyor. Birkaç adım sonra yerini tekbir getiren diğer adamlara bırakıyorlar. Eski bir geleneğe göre, ölünün babası tabutu hem ön sağ sol hem arka sağ sol tarafından taşımış olmalıdır. (...) Annesi oğlunun saçlarını son bir kez taradı ve hoca cenazeyi yıkadı. [...] Caminin önünde cenaze namazını kılacağız.

Eserde Türk toplumunun İslam dinine göre giyiniş tarzından bahsedildiği de görülmektedir. Kadınların başörtüsü takmasının sebebi İslam dinine dayanmaktadır. Ayrıca bu bölümde Türk misafirperverliği de vurgulanmaktadır. Gelen misafire bir şeyler içmesi için ısrar edilir ve bir şeyler içmeden evden gönderilmez.

Kubilay steht im Türrahmen. Minna Hanim ist vor Schreck der schwarze Schleier zu Boden geglitten, ich bin sofort auf den Beinen und spähe aus dem offenen Fenster. Wo steckt sein großer Bruder? Er muss auf Drängen von Bayka Hanim ein Glas Limonade trinken, dann werden wir entlassen (Zaimoğlu, 2015: 61).

Kubilay kapıda duruyor. Minna Hanım'ın siyah başörtüsü korkudan yere düştü, hemen kalkıp açık pencereden dışarı baktım. Ağabeyi nerede kaldı? Bayka Hanım'ın ısrarı üzerine bir bardak limonata içmesi gerekiyor, sonra bizi bırakacaklar.

Yazar çok kez Türk misafirperverliğinden bahsetmiştir. Türk toplumunda misafir, bir çocuk da olsa her zaman eve gelen misafire yiyecek içecek bir şeyler ikram edilir ve yemesi içmesi için ısrar edilir.

Sie bringt einen Teller mit süßem Gebäck, kleine feste Teigtaschen mit Walnuss-Rosinen-Füllung, ich muss alle drei Teigtaschen essen, und das Glas selbst gemachte Limonade austrinken (Zaimoğlu, 2015: 555).

Bir tabak cevizli kuru üzümlü tatlı çörek getiriyor, tabaktaki üç çöreği yemem ve bir bardak ev yapımı limonatayı da içip bitirmem gerekiyor.

İslam'a göre bir yere girerken sağ ayakla girilir. Hatta İslam dinine göre yapılan tüm işlerde sağdan başlamak gerekir. Bu durumu "Ayakkabı giymede, saçını taramada, temizlenmede ve bütün işlerde sağdan başlamak Peygamber (s.a.v.)'in hoşuna giderdi" hadisi özetlemektedir (el-Hazimi, 2007: 78). Yazar da bunu şu cümleler ile aktarmıştır.

Er knöpft die Weste zu, schlüpft im Eingang in die frisch gewichsten Schuhe, tritt mit dem rechten Fuß über die Schwelle (Zaimoğlu, 2015: 68).

Yeleşini ilikliyor, girişte yeni cilalanmış ayakkabılarını giyiyor, sağ ayağıyla eşikten atlıyor.

Türkler inançları sebebiyle oruç tutarlar. Tüm Müslüman toplumlarda olduğu gibi Türk toplumunda da üç aylar kutsal kabul edilir ve yasaklara daha çok dikkat edilir. Yazar da eserinde toplumun bu hassasiyetini eşler arasında geçen bir konuşma ile aktarmıştır.

Derya empfängt uns zu Hause mit den Worten, dass ihre Mutter sehr verärgert sei. Bayka Hanim rauscht in die Eingangsdiele und schaut auf ihren Mann, der die Schuhe kniend aufschürt. Du hast getrunken. Ein Glas. Das ist nicht wahr. Gut, zwei Gläser, sagt er keuchend. Der Junge riecht nach Rauch. Er sah dir beim Trinken zu. Ich bat die Griechen um Glaubensunterweisung für ihn. Mein lieber Herr, sagt sie mit kalter Stimme, du mischst dich unter den Säufer. Wir sind in den heiligen Monaten, bald ist Fastenzeit. Erst im Oktober. Gott hat es verboten. Bist du klüger als er? Lass mich in Frieden, bitte, Frau (Zaimoğlu, 2015: 72).

Evde, Derya, annesinin çok üzgün olduğunu belirterek bizi karşılıyor. Bayka Hanım koşarak giriş holüne geliyor ve diz çökmüş ayakkabılarının bağcıklarını çözen kocasına bakıyor. İmişsin. Sadece bir bardak. Bu doğru değil. Pekâlâ, iki bardak, diyor nefes nefese. Oğlan sigara dumanı kokuyor. Sen içerken seni izledi. Yunanlılardan ona din eğitimi vermelerini istedim. Efendi, diyor soğuk bir sesle, sarhoşlarla düşüp kalkıyorsun. Mübarek üç aylardayız, yakında oruç başlayacak. Ta ekimde. Allah bunu yasaklamıştır. O'ndan daha mı zekisin? Lütfen beni rahat bırak kadın.

Türk toplumunda erkek çocuklar sünnet ettirilir. Bu hem sağlık açısından hem de dini açıdan önemli bir gelenektir ve hatta düğün yapılarak kutlanır. Zaimoğlu eserde bu konuyu Wolf'un sünnetsiz olduğunu belirterek aktarmıştır.

Übrigens, über dich heißt es, du wärst noch unbeschnitten. Stimmt das? (Zaimoğlu, 2015: 76)

Bu arada senin sünnetli olmadığını söylüyorlar. Bu doğru mu?

Yazar sünnet olan erkek çocuğu için sünnet düğünü yapıldığından bahsedilmiştir. Düğünde çocuklara sünnet kostümü giydirilir. Zaimoğlu eserinde sünnet kostümü giyen çocukları küçük prenslere benzeter. Gelen misafirler sünnet çocuğuna hediyeler getirirler. Ayrıca Türk toplumunda sünnet olan çocuk için artık erkek oldun gibi söylemlerde bulunulur. Zaimoğlu da bu ifadeyi çocukluktan çıkmak olarak aktarmıştır.

Auch Nuyan und Burak sind als kleine Prinzen verkleidet, sie sind zornig, weil die Mütter ihnen mit nassem Tuch das Gesicht frei von Schmutz und Schwärze gerieben haben. Ich bleibe verschont, sie müssen leiden. [...] Wir fahren um die Moschee, die Prinzen steigen aus und küssen dem Hodscha die Hand (Zaimoğlu, 2015: 280).

Nuyan ve Burak da küçük bir prens gibi giyinmişler, anneleri yüzlerindeki kiri ve tozu ıslak bezle sildiği için kızgınlar. Ben kurtuldum, onlar acı çekmek zorunda. [...] Arabayla caminin etrafında geziniyoruz, küçük prensler inip hocanın elini öpüyorlar.

Nuri Bey spricht zu ihm: Stolz musst du sein, denn heute wirst du verwandelt vom Kind in ein Nichtkind. Fürchte dich nicht. [...] Sie liegen alle drei im Bett, die Prinzenhauben auf den Köpfen, die Männer und Frauen bilden eine Schlange. Sie schieben Umschläge unter das Kissen oder reichen den Brüdern Minzbonbons in Papierkegeln (Zaimoğlu, 2015: 281).

Nuri Bey ona sesleniyor: Gurur duymalısın, çünkü bugün çocukluktan çıkıp erkek oluyorsun. Korkma. [...] Üçü de yatakta yatıyor, başlarında prens şapkaları, erkekler ve kadınlar sıraya giriyor. Ya zarfları yastıkların altına koyuyorlar ya da çocuklara kâğıt külahlarda nane şekeri uzatıyorlar.

Nach ihrer Beschneidung beglückwünschte er sie zu diesem Schritt der Mannwerdung. (Zaimoğlu, 2015: 614)

Sünnetinden sonra, erkek olma yolundaki bu adımı için onları tebrik etti.

Türk kültüründe eski zamanlarda aileden habersiz biriyle tanışıp evlenmek hoş karşılanmazdı. Kadın ve erkek zamanı gelince görücü usulü ile ailelerin tavsiyesiyle evlenirlerdi. Şu an için genellikle böyle bir durum söz konusu olmasa da eskiden Türk kültürünün bir parçasıydı. Yazar burada bu tür evlilikleri eleştirerek aktarmıştır.

Bei uns im Dorf würde man warten, bis Junge und Mädchen im richtigen Alter sind. Dann würden sie heiraten. Keine Liebesheirat, stellt Derya fest, das ist nicht richtig. Der Vergewaltiger als Ehemann... entschuldige bitte. Du redest offen. Ich will es auch tun. Welcher Mann nimmt eine Beschädigte zur Frau? Dein Kind ist doch kein Gerät. Für dich nicht. Für mich nicht. Die Männer denken anders. Wenn wir hier bleiben wird, sie als Jungfer sterben. Derya ist außer sich vor Wut, am liebsten würde sie mit dem abgehängten Ahnensäbel durch die Gassen stürmen. Sie reißt das Fenster auf, holt tief Luft, dann bittet sie Yeter Hanim, sich kurz zu gedulden (Zaimoğlu, 2015: 88).

Köyümüzde erkekler ve kızlar doğru yaşa gelene kadar beklerlerdi. Sonra evlenirlerdi. Aşk evliliği olmadığını fark ediyor Derya, bu doğru değil. Tecavüzcü koca... özür dilerim. Açık konuşuyorsun. Ben de açık konuşmak istiyorum. Hangi adam bakire olmayan birini karısı olarak alır? Çocuğunuz sizin malınız değil. Senin için değil. Benim için değil. Erkekler farklı düşünüyor. Burada kalırsak bakire kız olarak ölecek. Derya öfkeden deliye döndü, asılı ata

kılıcıyla sokaklarda fırtına gibi esmek isterdi. Pencereyi açar, derin bir nefes alır ve Yeter Hanım'dan biraz sabırlı olmasını ister.

Türk toplumunda kahve ve kahvehane kültürü vardır. Osmanlı tarihine bakıldığında zaman kahvenin 16. yüzyılda Yemen'den İstanbul'a getirildiği ve çokça tüketilip toplum tarafından bir gelenek haline geldiği bilinmektedir. Kahvehane kültürü de Osmanlı zamanından günümüze kadar ulaşan bir gelenektir. Kahvehaneler erkeklerin, boş zamanlarını değerlendirmek, namaz vakitleri arasındaki zamanı geçirmek ve sosyalleşmek için gittikleri mekânlardır. Eskiden kahvehanelerde çoğunlukla kahve tüketilse de günümüzde daha çok çay tercih edilmektedir. Yazar eserinde bu kahvehane kültürüne değinmiştir.

Vor Resuls Kaffeehaus sitzen die alten Männer vor leeren Teegläsern (Zaimoğlu, 2015: 97).

Erkekler Resul'ün kahvehanesinde boş çay bardakları önünde oturuyorlar.

Yazarın ele aldığı bir diğer konu da Türk toplumunda evlenecek kızların bakire olma zorunluluğudur ve yazar bunu aşağıdaki paragrafta anlatmaktadır:

Nun ja, sagt Minna Hanım, es fiel ein Makel auf ihre Frauenehre. Die Frauen am Brunnen sind erbost. Wen erkor sie zum Geliebten, wer nahm ihr die Jungfräulichkeit? War es ein Jüngling, oder war es ein Ehemann. Elif musste tatsächlich das Laken nach der Hochzeitsnacht aushängen?, sagt Derya. Ich habe verlässliche Quellen. Es hat sich folgendes zugetragen: Die Schwiegermutter lauert an der Tür, sie hört ihren Sohn laut schimpfen, sie ruft ihn heraus (Zaimoğlu, 2015: 97).

Evet, diyor Minna Hanım, kadın olarak namusuna leke düştü. Çeşmedeki kadınlar öfkeli. Sevgili olarak kimi seçmişti, bekâretini kim bozmuştu? Bir genç miydi yoksa evli biri miydi? Derya, Elif gerçekten de düğün gecesinden sonra çarşafa asmak zorunda mıydı? diye soruyor. Güvenilir kaynaktan öğrendim. Şöyle olmuş: Kayınvalide kapıda pusuda beklemiş, oğlunun yüksek sesle azarladığını duymuş, seslenip onu dışarı çağırmış.

Bu alıntıda görüldüğü gibi evlenen kızların bakire olduklarını, çarşafa akan kanla ispatlaması beklenir. Hatta gerdek gecesinde kayınvalide veya ailenin büyüklerinden birisi kapıda bekleyerek kanlı çarşafa görmek ister. Çarşafta kan görülmemesi tıbbi açıdan başka sebeplere dayanması mümkün olmakla birlikte toplum tarafından bu sebepler göz ardı edilerek gelinin bakire olmadığı şeklinde yorumlanır. Bu olay duyulduğunda bir dedikodu sebebi haline gelir ve gelin sokağa atılır veya baba evine geri gönderilir. Bu durum bir genç kız için çok kötü sonuçlar doğurabilir. Örneğin eserde mahallede evlenen bir genç kızın düğün gecesi istenildiği gibi bitmez. Bakire olmadığı anlaşılır ve sokağa atılır. Bunun sonucunda kız intihar eder. Zaimoğlu bu konuyu bir mesaj verircesine şöyle özetler:

Das Wissen wir schon, ruft Derya, eine kleine Kurdin wird missbraucht, sie muss verschwinden. Elif blutet keine Ehrenrose auf das Laken, sie muss sterben. Wir sterben, die Männer leben (Zaimoğlu, 2015: 99).

Zaten biliyoruz, diye haykırıyor Derya, küçücük bir Kürt kızı taciz ediliyor ve mahalleden kaybolması gerekiyor. Elif çarşafa bakirelik kanı damlatmadığı için ölmesi gerekiyor. Biz ölürüz, erkekler yaşar.

Eserin bir diğer bölümünde haksız kazançtan bahsedilmektedir. Türk kültürüne ve Türklerin inancına göre haksız kazanç haram olarak nitelendirilir. Yazar da haksız kazanç elde edenleri *günahkâr* olarak yansıtmıştır.

Sie unterhalten sich über die Streuner, die wir vertrieben haben: Freunde des Zwielihts, kleine Leute, kleine Geschäfte, der Schwarzhandel blüht, das große Geld machen aber die Händler jenseits der Brücken. Sie gehen sündig ins Bett und begehen am nächsten Tag größere Sünden (Zaimoğlu, 2015: 103).

Kovduğumuz başıboşlardan bahsediyorlar: alacakaranlığın dostları, küçük insanlar, küçük dükkânlar, karaborsa büyüyor; ama büyük parayı köprülerin ötesindeki tüccarlar kazanıyor. Günahkâr olarak yatıyorlar ve ertesi gün daha büyük günahlar işliyorlar.

Zaimoğlu aşağıdaki cümlesiyle Osmanlı dönemindeki ceza hukukundan bir örnek vermiştir. Henüz Türkiye Cumhuriyeti kurulmamışken Osmanlı İmparatorluğu şeri hukuk kuralları uygulamaktaydı. Şeriata göre kısasa kısas esastı ve hırsızlık yapanlar için verilen cezalardan bir tanesi de hırsızın elinin kesilmeseydi. Yazar bu durumu şöyle ifade etmiştir:

Früher wurde dem Dieb die Hand abgehackt. Heute ist man gnädiger (Zaimoğlu, 2015: 108).

Eskiden hırsızın eli kesilirdi. Bugün daha merhametli davranılıyor.

Türk kültüründe önemli bir yere sahip olan tespihin hem dini hem sosyal anlamda işlevleri vardır. Dini anlamda Allah'ı zikretmek ve dua etmek için kullanılmaktadır. Osmanlı döneminden beri de değişik el işçiliği ve malzemelerden üretilen tespihler Türk el sanatları için önemli bir yere sahiptir. Bu sebeple tespih aynı zamanda erkek ziynet eşyası olarak kullanılmakta ve hatta erkekler tarafından koleksiyonu yapılmaktadır. Zaimoğlu tespihten birçok yerde bahsetmiştir.

Klackende Gebetskettenperlen in den Händen der betenden Frauen (Zaimoğlu, 2015: 123).

Dua eden kadınların ellerinde şingırdayan tespih boncukları.

Mutter spricht die neunundneunzig schönen Namen Gottes aus, sie zieht an der Gebetskette, die schönen Namen löschen andere Worte, der Lobpreis des Herrn macht ihre Augen glänzen. Ich ziehe mich an, ich nehme mir vor, ihre Hände zu küssen, die Hände, die Perlen an der Schnur klacken lassen (Zaimoğlu, 2015: 712).

Anne, Allah'ın doksan dokuz güzel ismini zikrediyor, tespih çekiyor, güzel isimler kötü sözleri yok ediyor, Allah'a şükrederken gözleri parlıyor. Giyiniyorum, ellerini öpmeye niyet ediyorum, tespih tanelerini şakırdatan ellerini.

Türk kültüründe peygamberler önemli yere sahiptir, kutsal kabul edilir ve kimse peygamberlere hakaret edemez. Yazar bu konuyu camide bulunan cemaatin peygamber hakkında kötü konuşması sonucunda hocanın onları uyarmasını örnek vererek okurlara aktarmıştır.

Schön langsam, sagt der Hodscha, keiner in meiner Gemeinde beleidigt mir einen Propheten. Nicht umsonst sitze ich hier (Zaimoğlu, 2015: 126).

Yavaş ol, der hoca, benim bulduğum cemaatte hiç kimse peygambere hakaret edemez. Burada boşuna oturmuyorum.

İslam'a göre köpekler necis kabul edilir ve buldukları yerde ibadet edilmez. Yazar bu durumu hocayı kızdırmak isteyen çocukların konuşmasıyla yansıtmıştır.

Was würde den Hodscha erzürnen? Ein angeleinter Hund im Moscheeingang, Hunde gelten nach seinem Glauben als unreine Tiere (Zaimoğlu, 2015: 127).

Hocayı ne kızdırır? Caminin girişinde tasmalı bir köpek, onun inancına göre köpekler necis sayılır.

İslam dinine göre oruç tutmak İslam'ın şartlarından biridir. Müslümanlar Hicri takvimin dokuzuncu ayı olan ramazan ayında oruç tutarlar. Yazar orucu tam anlamıyla okurlarla paylaşmıştır. Güneş doğmadan güneş batana kadar bir şeyler yemenin ve içmenin yasak olduğunu vurgulamıştır.

Verboten sind es ihnen, zu essen, zu trinken, zu rauchen, eng umschlungen beieinanderzuliegen. Sie fasten von Sonnenaufgang bis zum Sonnenuntergang. Ich muss trotz Bitten essen, weil man mir den Glauben nicht verderben will (Zaimoğlu,2015: 130).

Yemek, içmek, sigara içmek, cinsel temasta bulunmak onlar için yasak. Gün doğumundan gün batımına kadar oruç tutarlar. İnancımı sarsmak istemedikleri için oruç tutmak istememe rağmen yemek zorundayım.

Türklerin inancına göre dua önemli bir yere sahiptir. Yazar da eserinde dua eden kişilere çok kez yer vermiştir.

Danke sagt Ayliye Hanum, schließe mich in deine Gebete ein (Zaimoğlu, 2015: 560).

Teşekkürler diyor Ayliye Hanım, beni de dualarınızdan eksik etmeyin.

Er gießt Wasser auf den Erdbuckel, zerschmeißt die Schale, öffnet die Hände zum Gebet. Ich tue es ihm gleich und bete aber still das Vaterunser (Zaimoğlu, 2015: 232).

Toprağa su döküyor, su kabını atıyor, dua etmek için ellerini açıyor. Ben de ayısını yapıyorum ama içimden Hristiyan Duasını okuyorum.

Her kültürde dua etme şekli farklılık göstermektedir. Zaimoğlu eserin bu bölümünde Türk ve Alman kültürünü bir arada vermiştir. Wolf'un Türk babası ellerini açıp dua ederken Wolf ellerini kavuşturup Hristiyanların okuduğu bir duayı okumaktadır.

Vater ruft mich zum kleinen Grab von Batur, eröffnet die Hände zum Gebet, ich falte sie und bete das Vaterunser.

Babam beni Batur'un küçük mezarına çağırıyor, ellerini açıp dua ediyor, ben de ellerimi birleştirip Hristiyan duasını okuyorum.

Türk kültüründe yeni doğum yapmış bir annenin vefatı veya yetersiz süt üretimi sebebiyle yenidoğan bebeğin beslenmesi için bir sütanne bulunur. İslam dinine göre aynı anneden süt emen çocuklar kardeş kabul edilir ve evlenemezler. Yazar bu durumu aşağıdaki cümleleriyle yansıtmıştır:

Das Mädchen und der Junge wurden von derselben Amme gesaugt. Ihren Müttern versiegt die Milch und also gab eine junge Mutter beiden Kindern die Brust. [...] Die Muttermilch sei dicker als Blut (Zaimoğlu,2015: 137).

Kız ve oğlan aynı sütanne tarafından emzirildi. Annelerinin sütü kesilince genç bir anne iki çocuğu da emzirdi. [...] Anne sütü kandan daha bağlayıcıdır.

Yazar aşağıdaki verilen alıntıda Türklerin inancından ve ibadetlerinden bahseder. Müslümanlar oruç tutarlar camiye teravih namazı kılmaya giderler ve alnını secdeye koyarlar. Fakat dinde hiçbir şekilde zorlama yoktur. Bu sebeple Wolf camiye gitse de babası oradaki yapılanları taklit etmemesi için ondan söz alır.

Vater Abdullah hat sich entschieden, mich zum nächtlichen Fastengebet in der Moschee mitzunehmen. Ich muss ihm versprechen, die in Reihen stehenden Gläubigen nicht nachzuahmen, wenn sie sich vor Gott niederwerfen und den Boden mit dem Stirn berühren (Zaimoğlu, 2015: 138).

Abdullah baba beni gece teravih namazı için camiye götürmeye karar verdi. Saflarda Allah'a secde eden ve alınlarını yere koyan müminleri taklit etmeyeceğime söz vermem gerekiyor.

İslam'ın diğer şartlarından bir tanesi namaz kılmaktır. Namaz saatinde müezzin ezan okur ve Müslümanları namaz kılmaya çağırır. Böylelikle Müslümanlar camiye gider ve ibadetlerini yerine getirir. Yazar birçok kez namazdan ve kılınışından bahsetmiştir.

Der Hodscha ruft zum Gebet. [...] Ich bin das einzige Kind im Gotteshaus. Die Männer gehen zu Boden, sie richten sich auf, sie verschränken die Hände auf dem Bauch (Zaimoğlu, 2015: 140).

Hoca ezan okuyor. [...] Ben Allah'ın evindeki tek çocuğum. Adamlar yere eğiliyorlar, doğruluyorlar, ellerini karınlarının üzerinde bağlıyorlar.

Zaimoğlu İslam dinine göre hayvanlara merhamet etmenin önemini Peygamber'in bir hikâyesinden alıntı yaparak vurgulamıştır.

Der gesalbte Prophet, fährt der Hodscha fort, er saß auf dem Wüstensand und beriet sich mit den Getreuen. Eine Katze schlief auf dem Saum seines Gewandes. Er weckte sie nicht. Er schnitt mit dem Schwert das Stück Stoff, auf dem die Katze schlief. Dann stand er auf und ging fort (Zaimoğlu, 2015: 141).

Müjdelemiş peygamber, diye devam ediyor hoca, çöl kumları üzerine oturdu ve müminlerle istişare etti. Bir kedi gelip cübbesinin eteğinde uyudu. Onu uyandırmadı. Kılıcıyla, kedinin uyuduğu cübbesinin etek kısmını kesti. Sonra kalkıp gitti.

Türk toplumunda kutsal kitaba saygı duyulur ve elini üstüne koyduğunda yalan söylenmez. Yalan söylenirse başına kötü şeylerin geleceğine inanılır.

Sie fordert ihn auf, mit der Hand auf dem heiligen Buch zu schwören (Zaimoğlu, 2015: 145).

Kutsal kitaba el basarak yemin etmesini ister.

Türk toplumunda borçlu kalmamak ve kul hakkı önemlidir. Yazar da bunu eserinde yansıtmıştır. Hatta cenaze namazı sırasında namaz kıldıran hoca cenazede bulunanlardan merhum için üç kez helallik ister ve alacaklıları akrabalarına yönlendirir.

Auf dem Heimweg begegnen wir Händler, Krämer, Pächtern: Vater begleicht die meisten Schulden, den Metzger muss er auf die kommende Woche vertrösten (Zaimoğlu, 2015: 154).

Eve dönerken esnaf, bakkal ve kiracılarla karşılaşıyoruz: babam borçlarının çoğunu ödüyor, kasap borcunu gelecek haftaya ertelemesi gerekiyor.

Türk kültüründe Türk kahvesi önemli bir yere sahiptir. Eve gelen misafire çay veya Türk kahvesi ikram edilir. Türk kahvesi misafirperverliğin ve dostluğun bir simgesidir. Hatta Türkçede *bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı vardır* diye bir atasözü bulunmaktadır.

Vater trinkt seelenruhig den Verdauungsmokka, lockert die Bauchbinde und fragt die Tochter nach ihrer Zukunft (Zaimoğlu, 2015: 154).

Baba huzurla kahvesini yudumlar, karnındaki kuşağı gevşetir ve kızına geleceği hakkında soru sorar.

Seine Vorzimmerdame brachte Mokka und eigenartiges Wasser mit Bläschen... Mineralwasser, sagt Derya (Zaimoğlu, 2015: 387).

Resepsiyon görevlisi Türk kahvesi ve baloncuklu garip su getirdi... madensuyu, diyor Derya.

Çekirdek çitlemek Türk kültürü motiflerinden bir tanesidir. Hatta gelen misafirlere çekirdek ikram edilir ve çay içilir. Parklarda, açık alanlarda veya piknik alanlarında da sohbet ederken çekirdek çitlenir.

Ein Kurde bellt die junge Frau an, sie setzt sich wieder an ihrem Platz, knackt fröhlich mit den Schneidezähnen Kürbiskern (Zaimoğlu, 2015: 162).

Bir Kürt genç kadına bağıırır, kadın tekrar yerine oturur ve ön dişleriyle kabak çekirdeğini çitler.

Yazar daha önce de değindiği gibi bir daha çekirdek çitlemekten bahsetmiş ve çekirdek çitleyenleri papağana benzetmiştir.

Der Augenblick verstreicht, Ayliye schüttelt auf Deryas hingehaltene Hand Kürbiskerne. Sie knacken wie Papageien (Zaimoğlu, 2015: 457).

Bir an geçip gider, Ayliye, Derya'nın eline kabak çekirdeği döker. Papağan gibi çitlerler.

Zaimoğlu yine Türk mutfağından bahsetmektedir. Halka tatlısı Türk mutfağına ait bir tatlı çeşididir. Aynı zamanda yazar burada Türklerin paylaşma geleneğine de işaret etmiştir. Zira elindeki halka tatlısının yarısını arkadaşına ikram etmektedir. Türk kültüründe paylaşmak ve ikram etmek önemli bir yere sahiptir.

Auf dem Brachland hinter der Tankstelle stoße ich auf den großen Bruder Yorgo, der mir einen halben süßen Teigringel reicht (Zaimoğlu, 2015: 175).

Benzin istasyonunun arkasındaki çorak arazide, bana yarım halka tatlısı uzatan Yorgo ağabeye rastladım.

Tavukgöğsü Türk mutfağına ait bir tatlı çeşididir ve Alman mutfağında olmadığı için yazar bu tatlıyı betimleyerek anlatmaya çalışmıştır.

Sag ihm, dass ich mich unter einer Bedingung mit ihm versöhne: er lädt mich zum Pudding mit eingerührten Hühnerbrustfasern ein (Zaimoğlu, 2015: 177).

Ona bir şartla barışacağıımı söyle: beni tavukgöğsü parçaları karıştırılmış muhallebiye davet edecek.

Zaimoğlu eserinde Türk eğitim sisteminden de bahsetmiştir. Türk eğitim sisteminde okullarda önlük ve forma giymek zorunludur. Eserde de Wolf Türkiye'de okula başlar ve istemese de forma giymek zorunda kalır. Yazar ayrıca kızların formalarını tam olarak betimlemiştir.

Ich zwinge mich, zu lächeln, und als Strafe für meine Freudlosigkeit muss ich in die Uniform schlüpfen (Zaimoğlu, 2015: 190).

Kendimi gülümsemeye zorluyorum ve neşesizliğimin cezası olarak üniformamı giymek zorundayım.

Derya knöpft mir kichernd den Schulkittel hinten auf (Zaimoğlu, 2015: 191).

Derya kıkırdarak önlüğümün düğmelerini çözer.

Pelin die Hochnäsige, zwei rote Schleifen an ihren Zöpfen, Kleid und weiße Strumpfhosen, schwarze Lackschuhe, die Jungen glotzen sie an wie Kälber (Zaimoğlu, 2015: 346).

Kibirli Pelin, saçındaki örgülere iki kırmızı fiyonk takmış, elbise ve beyaz külotlu çorap, siyah rugan ayakkabılar giymiş, erkekler ona bön bön bakıyorlar.

Du trägst dein Schuluniform, sie steht dir sehr gut (Zaimoğlu, 2015: 774).

Okul formasını giymişsin, sana çok yakışmış.

Türk eğitim sisteminde forma kadar dış görünüş kuralları da önemlidir. Bu sebeple her sabah öğrenciler kontrol edilir. Hijyen açısından tırnakların kesilmesi gerekir.

Wir müssen jeden Morgen die Finger vorzeigen, sagt Nuyan, die Lehrerin duldet keinen Dreck unter den Nägeln (Zaimoğlu, 2015: 196).

Her sabah parmaklarımızı göstermek zorundayız diyor, Nuyan, öğretmenin tırnakların arasındaki pisliğe tahammülü yok.

Türk toplumunda okula başlayan bir çocuk öğretmene teslim edilir ve eğitimi öğretimi için gerekli olan ne varsa yapılması adına öğretmene tam yetki verilir. Türkçede bu durumu özetleyen *eti senin kemiği benim* deyiimi vardır. Türk toplumunda öğretmene saygı duyulur ve söylediklerine değer verilir. Hatta eskiden anne babalar çocuğunun olumsuz bir davranışını gördüğünde *seni öğretmenine söyleyeceğim* diye çocuğunu uyarırlardı. Ayrıca öğretmenlik kutsal bir meslek olarak kabul edilir ve Türkçede *bana bir harf öğretenin kırk yıl kölesi olurum* atasözü öğretmenliğin ne kadar önemli bir meslek olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Die Väter und Mütter anderer Kinder, sagt Mutter, sie überantworten das Kind dem Lehrer mit den Worten: Das Fleisch gehört dir, die Knochen gehören uns. Weißt du was das heißt? Schläge. Genau. Ich werde es nicht erlauben. Wenn du allerdings den Unterricht störst, und der Lehrer... oder die Lehrerin, ruft Derya. ... und der Lehrer Bey oder Hanim ohrfeigt dich, werde ich es hinnehmen. Ja, Mutter (Zaimoğlu, 2015: 190).

Diğer çocukların anne ve babaları çocuklarını şu sözlerle öğretmene teslim ederler: Eti senin, kemiği bizim. Bunun ne anlama geldiğini biliyor musun? Dayak. Evet. Ben buna izin vermeyeceğim. Ancak dersin huzurunu bozarsan ve hocayı... diye bağıryor Derya. ...ve öğretmen sana tokat atarsa buna sesimi çıkarmam. Evet anne.

Zaimoğlu Türk toplumunda öğretmenliğin kutsal bir meslek olduğunu, öğretmenlere saygı duyulduğunu aşağıda bir kez daha vurgulamış ve öğretmenlere karşı hitap şeklinin önemli olduğuna değinmiştir.

Jede Lehrkraft ist eine Respektsperson, die zulässige Anrede lautet: Meine Frau Lehrerin, mein Herr Lehrer (Zaimoğlu, 2015: 400).

Her öğretmen saygıdeğerdir, uygun olan hitap şekli: 'Hocam' veya 'öğretmenim'dir.

Türk eğitim sisteminde öğrencilere milli değerleri öğretmeye ve vatan sevgisini aşlamaya önem verilir. Bu nedenle Türkiye'de 1933-2013 yılları arasında ilköğretim okullarında her sabah törenle öğrenci andı okunurdu. Öğrenci andının okunması uygulamadan kaldırılmış olsa da günümüzde hala pazartesi günleri derse girmeden ve cuma günleri ders çıkışında İstiklal Marşı okunur.

Ich schreie: Ich bin Türke, ich bin aufrichtig, ich bin fleißig. Der Schuldirektor geht die Reihen der Schüler ab, bleibt stehen, achtet darauf, dass kein Junge und kein Mädchen stumm die Lippen bewegt. [...] Ich bin ein kleiner Soldat, die Fahne ist gehisst, ich drücke die Hände an die Hosennaht. Ich habe die Schwursätze laut aufgesagt, jetzt singe ich die Hymne (Zaimoğlu, 2015: 198).

Bağıryorum: Türküm, doğruyum, çalışkanım. Okul müdürü öğrencilerin aralarından geçiyor, duruyor, hiçbir erkek veya kız öğrencinin yalandan dudaklarını kıpırdatmamasına dikkat ediyor. [...] Ben küçük bir askerim, bayrak çekildi, hazır ola geçiyorum. Öğrenci andını yüksek sesle söyledim, şimdi de marşı söylüyorum.

Nach Schulschluss stellen wir uns auf den Pausenhof in geordneten Reihen auf und singen brüllend die Hymne (Zaimoğlu, 2015: 502).

Okuldan sonra okul bahçesinde düzenli bir şekilde sıraya girer ve marşı kükrercesine söyleriz.

Türk Kültüründe çay önemli bir yere sahiptir ve toplumda her yerde ikram edilir. Nitekim eserde berbere gelen müşterilere çırak çay ikram eder. Ayrıca eserin bu bölümünde çayla birlikte tüketilen Erzurum yöresine ait kıtlama şekerden de söz edilir. Yazar burada aynı zamanda Türk toplumunda yemin etmenin öneminden bahsetmiştir. Normalde tatlıcı verdiği tepsi ve çay bardakları için depozito alması gerekirken çocuk annesinin başına yemin ederek bunları getireceğine söz verir, tatlıcının da bu yemini bir teminat olarak kabul ettiği görülür.

Die Männer lachen, der Lehrling fegt das Schnitthaar ins Kehrblech und verschwindet im Hinterzimmer. Wenig später kehrt er mit frisch zubereitetem Tee zurück, die Alten saugen am Würfelzucker und trinken einen Schluck (Zaimoğlu, 2015: 193).

Adamlar gülüyorlar, çırak kesilen saçı faraşıyla süpürüyor ve arka odada gözden kayboluyor. Biraz sonra taze demlenmiş çayla geri dönüyor, yaşlı adamlar kesme şekerleri emip çaydan bir yudum alıyorlar.

Ich eile zum Zuckerwarenbacker und kehre mit drei vollen Teegläsern zurück, ich habe dem Kellner auf das Leben meiner Mutter versprechen müssen, das Tablett mit den leeren Gläsern zurückzubringen (Zaimoğlu, 2015: 507).

Aceleyle tatlıcıya gidiyorum ve üç dolu çay bardağıyla dönüyorum, garsona annemin başı üzerine boş bardaklarla tepsiyi geri getireceğime dair yemin etmek zorunda kalıyorum.

İslam dinine göre büyü yapmak yasaktır. Eserde de bu yasakla ilgili bölümlere rastlamak mümkündür.

Zauber ist uns verboten. Ein Gottesmann muss die Bitte des Gläubigen ablehnen, Räucherkraut zu verbrennen, oder mit löslicher Tinte einen Zauberspruch auf ein Stück Papier zu schreiben (Zaimoğlu, 2015: 237).

Büyü bize yasaktır. Bir din adamı Müslüman'ın tütsü yakma veya uçucu mürekkeple bir kâğıda büyü yazma isteğini reddetmelidir.

Türk kültüründe eskiden görücü usulü ile evlilik yapmak doğru kabul edilirdi. Yazar burada görücü usulüne karşı çıkan bir karakterle görücü usulü evliliği eleştirmiştir.

Die Lehrerin hat keinen Mann. Die Frau des Dampfbadbetreibers will ihr dabei behilflich sein, sich mit einem Bessergestellten zu verheiraten. Ebru Hanim verdammt die Kupperei als Sitte des Mistbauern. Frei sei die Frau in der Wahl ihres Gatten, alle Schleier seien zerrissen (Zaimoğlu, 2015: 281).

Öğretmenin kocası yok. Hamamcının karısı, daha iyi konumda olan biriyle evlenmesine yardım etmek istiyor. Ebru Hanim çöpçatanlığı kötü bir gelenek olarak görüyor ve kadının kocasını seçmekte serbest olduğunu ve kadın erkek arasındaki bütün eşitsizliklerin ortadan kalkması gerektiğini söylüyor.

Zaimoğlu eserinde çok kez İslam dinindeki kurallardan bahsetmiştir. Aşağıdaki cümlede yine İslam dininin bir kuralı olan gusül abdestini ele aldığı görülmektedir.

Oh, ich vermute, ihr Christen kennt keine große Reinwaschung? (Zaimoğlu, 2015: 333)

Ah, sanırım siz Hristiyanlar gusül abdestini bilmiyorsunuz?

Yazar ayrıca Türkerlerin ölümden sonra sonsuz hayata inandıklarını vurgulamıştır:

Ihr Leben bei uns, für sie war das gestern. Ihre Ewigkeit hat begonnen. Wir wissen, dass wir ihr nachfolgen werden (Zaimoğlu, 2015: 334).

Onun buradaki hayatı dün son buldu. Onun ebedi hayatı başladı. Onun arkasından bizde gideceğimizi biliyoruz.

Zaimoğlu Osmanlı Devleti'nden örnek vererek İslam'ın beş şartından biri olan hacca gitme görevinden bahsetmektedir.

Er verkündete: Ich werde die Pilgerfahrt unternehmen. Da lehnten sich die Janitscharen auf... Wieso? sagt Burak, er erfüllte damit ein Gebot des Glaubens. Kein Sultan vor ihm, also keiner der fünfzehn Herrscher, war nach Mekka gepilgert (Zaimoğlu, 2015: 348).

Hacca gideceğim diye duyurdu. Sonra Yeniçeriler ayaklandı... Niçin diyor Burak, imanun bir şartını yerine getirecekti. Ondan önce hiçbir padişahın yani on beş hükümdardan hiçbirini Mekke'ye hac ziyaretinde bulunmamıştı.

Eserin ana karakteri Wolf Türk kültürünü tanıdıkça Türk kültürüne daha çok saygı duymaya başlar. Türk kültüründeki önemli öğelere bakış açısı değişir. Burada yine Türk kültüründe ekmeğin önemi ve Wolf'un bakış açısı yansıtılmıştır.

Ich ehre ihn, ich ehre Mutter, und ich ehre das Brot auf ihrem Tisch. Ich ehre die Männer und Frauen meines Viertels. Ich ehre den Gott ihrer Anbetung, und ich ehre ihr Blut und ihre Sitte (Zaimoğlu, 2015: 404).

Ona saygı duyuyorum, anneme saygı duyuyorum ve masadaki ekmeğe saygı duyuyorum. Mahallemin erkeklerine ve kadınlarına saygı duyuyorum. İnanıqları Tanrı'ya saygı duyuyorum, aynı kandan olanlara ve geleneklerine saygı duyuyorum.

Romanda arkadaşlar birbirleriyle konuşurken birisi diğerini kızdırmak için ona, yemeğine domuz eti koyacağını söyler. Burada yazar Türk kültüründe ve Türklerin inancına göre domuz eti yemenin yasak ve haram olduğunu aktarmak istemiştir.

Irgendwann mische ich Schwein in dein Essen (Zaimoğlu, 2015: 405).

Bir gün yemeğine domuz eti koyacağım.

İslam'a göre alkol almak hoş karşılanan bir durum değildir ve günah kabul edilmektedir. Bu sebeple Wolf garsondan şarap isterken tuhaf bakışlardan kurtulmak için Hristiyan olduğunu söyleme gereği duymaktadır.

Ich werde zu einem hinteren Tisch geleitet, ich bestelle ein Glas Wein, und da er mich finster anstarrt, sage ich: Ich bin Christ. Seltsame Moslems (Zaimoğlu, 2015: 418).

Arkadaki masalardan birine yönlendiriliyorum, bir kadeh şarap söylüyorum ve kaşlarını çatarak bana baktığı için ona Hristiyan'ım diyorum. Tuhaf Müslümanlar.

Romanda bir lokalde şarkıcı Yemen Türküsünü⁶ söyler ve dinleyenlerin yüzü düşmeye başlar. Nitekim Yemen Türküsü çatışmada şehit düşen askerler için yakılmış bir ağıttır. Yazar burada da yine Türk ve Osmanlı Devleti tarihi hakkında bilgi vermiştir.

Sie singt von den Soldaten, die in Jemen für den Sultan kämpften. Alle Galane greifen zum Glas, verziehen nach einem großen Schluck das Gesicht. Dies ist die Stunde ihrer Trauer über die auf fremden Boden Gefallenen. Krieger ohne Grab, ihr unbeweinter Tod, von Wüstentieren benagte Knochen, zerfetzte Banner des Reiches am Boden (Zaimoğlu, 2015: 421).

Yemen'de padişah için savaşan askerlerin türküsünü söylüyor. Tüm beyler kadehlerini ellerine alıyorlar ve büyük bir yudum aldıktan sonra suratını asıyorlar. Bu, yabancı topraklarda şehit düşenler için yas tuttıkları zamandır. Mezarı olmayan askerler, ardından ağıt yakılmamış

⁶ Yemen Türküsü, Osmanlı Devleti tarihindeki bir savaşta şehit olan askerleri konu almaktadır. Bir çatışma esnasında şehit edilen Osmanlı askerleri için yakılmış bir ağıttır.

cenazeleri, çöl hayvanları tarafından kemirilmiş kemikleri, yerde imparatorluğun parçalanmış sancakları.

Türk toplumuna göre anne-baba kutsal ve değerlidir. Anne ve babaya karşı gelmek, saygısızlık yapmak toplumda ayıp karşılanır ve dinen de günahdır. Wolf da biyolojik babasına karşı yakınlık hissetmese bile Türk ailesi tarafından ona saygı duyması yönünde uyarılır. Zira Türk toplumunda anne babaya karşı gelen evlat günah işlemiş sayılır.

Natürlich widersprechen sie und reden mir ins Gewissen: Der leibliche Vater ist zu ehren und zu lieben. Der Sohn hat sich nicht zu versündigen, indem er treulos wird. Sitte des Viertels. Nichts bindet mich an ihn, denke ich, und nicke aber (Zaimoğlu, 2015: 440).

Tabii ki aynı fikirde değiller ve beni uyarıyorlar: Biyolojik babana saygı duymalı ve sevmelisin. Evlat, vefasızlık yaparak günah işlememeli. Mahallenin âdeti. Sanırım beni ona bağlayan hiçbir şey yok ama onaylamak için başımı sallıyorum.

İslam dinine göre ölümden sonra hayat vardır ve cennet ile cehenneme inanılır. Yazar bunu aşağıda verilen cümle ile ele almıştır:

Du brennst in der Hölle, sage ich. Lieber Junge, bestimmt komme ich nicht in den Himmel. Aber noch bin ich im Diesseits. Also, antworte mir. Sonst zieh ich das Messer (Zaimoğlu, 2015: 487).

Cehennemde yanacaksın, diyorum. Çocuk, kesinlikle cennete gitmeyeceğim. Ama ben hala bu dünyadayım. Bana cevap ver. Aksi taktirde bıçağı çekerim.

Yazar eserinde çok kez namaz ve namaz kuralları hakkında bilgiler aktarmıştır. Aşağıda verilen alıntılarda da görüldüğü gibi abdest, ezan ve namaz romanda çokça yer almaktadır.

Ich nahm gerade die Waschung vor dem Gebet vor (Zaimoğlu, 2015: 507).

Namazdan önce abdest alıyordum.

Der Muezzin ruft zum Gebet auf, die Straßenhändler verstummen (Zaimoğlu, 2015: 512).

Müezzin ezan okuyor, seyyar satıcılar susuyorlar.

Dann brachen die Gläubigen zum Nachmittagsgebet auf, und der Dichter aber blieb zurück, faltete die Blätter und aß geröstete Kichererbsen (Zaimoğlu, 2015: 493.)

Sonra Müslümanlar ikinci namazı için ayrıldılar; ama şair orada kaldı, kağıtları katladı ve leblebi yedi.

Türk toplumunda ölü birinin arkasından konuşmak hoş karşılanan bir durum değildir. Konuşulsa bile İslam dinine göre kötü yönleri değil iyi yönleri anlatılmalıdır. Eserde de aşağıdaki cümleyle bu durum açıklanmıştır:

Ihr redet schlecht über einen Toten, der für ewig schweigen muss (Zaimoğlu, 2015: 541).

Sonsuza kadar susacak olan bir ölünün arkasından kötü konuşuyorsunuz.

Türk kültüründe akşam sakız çiğnemek hoş karşılanmaz. Hatta büyükler *akşam sakız çiğnemek ölü eti çiğnemek gibidir* diyerek akşamları sakız çiğnemeyi engellemeye çalışmıştır. Zaimoğlu eserinde *ölü kemikleri un haline getiriyorsun* cümlesini kullanarak bunun Türk toplumunda uygun görülmediğini anlatmaya çalışmıştır.

Einmal kaute ich nach Einbruch der Dunkelheit Kaugummi sagt sie laut zu, sie sieht mich und spricht: Du mahlst Totenknochen zu Mehl (Zaimoğlu, 2015: 572).

Bir keresinde hava karardıktan sonra sakız çiğniyordum, beni gördü ve yüksek sesle dedi ki: Ölü kemiklerini öğütüp un haline getiriyorsun.

Eserde kekeme bir adamın bir günah işlediği için kekeme olduğunu düşünülür. Türk toplumunda yapılan yanlış bir şeyden dolayı Allah tarafından cezalandırılacağına inanılır.

Man glaubt bestimmt, Gott hat ihn mit der Zungenlahmheit bestraft. Für eine Sünde...
(Zaimoğlu, 2015: 669)

Kesinlikle Allah'ın onu kekemlikle cezalandırdığına inanılır. Bir günahından dolayı...

İslam dininde namaz farzdır ve İslam'ın beş şartından biridir. Namazdan önce ise abdest alınır. Yazar da burada yine namazın şartlarından birini okuyucularla paylaşmıştır.

Der Gebetsausrufer kündigt die Gottesverehrung an, die Greise erheben sich von ihren Stühlen. Der Hundertjährige verschwindet im Hinterzimmer, um die Waschung vor dem Gebet vorzunehmen (Zaimoğlu, 2015: 696).

Müezzin ezan okur, ihtiyarlar koltuklarından kalkar. Yüz yaşındaki adam namazdan önce abdest almak için arka odaya gider.

Babası Wolf'u bir sevgi göstergesi olarak alnından öper. İslam dininde çocukları alnından öpmek sünnettir ve bunu destekleyen bir hadis bulunmaktadır. Bu hadise göre "Peygamber (s.a.v.) Cafer b. ebi Talib'i karşıladı ve onu kucaklayıp iki gözü arasından öptü" (Parlayan, 2015: 696). Aşağıda verilen cümlede yazar bu sünneti okuyuculara aktarmıştır.

Dann lacht er auf, umfasst meinen Kopf mit beiden Händen, küsst mich auf die Stirn
(Zaimoğlu, 2015: 707).

Sonra birdenbire gülüyor, iki eliyle başımı tutuyor ve alnımdan öpüyor.

Yazar yine Türk mutfağından örnekler vermiştir. İşkembe çorbası Türk mutfağına ait bir çorba türüdür.

Kurde Mehmet isst gerne Kuttelsuppe, er löffelt die halb garen Knoblauchzehen heraus, knackt sie mit einem Biss seiner Wolfzähne (Zaimoğlu, 2015: 707).

Kürt Mehmet işkembe çorbasını sever, yarı pişmiş sarımsakları çorbanın içinden kaşıklar ve onları tek ısırıkta sivri dişleriyle kırar.

Yazar İslam dininde zorlama olmadığını vurgulamıştır. Herkes dini inancında özgürdür ve kimse baskı altında inanmaya zorlanamaz. Aşağıdaki örnekte de buna değinilmiştir:

Ich lese im heiligen Buch. Er weist uns den Weg, gelobt sei der Herr. Im Glauben gibt es keinen Zwang, hast du das gelesen? Habe ich, liebe Dame (Zaimoğlu, 2015: 747).

Kutsal kitapta okuyorum. O bize yol gösterir, Rabbimize şükürler olsun. İmanda zorlama yoktur, bunu okudun mu? Evet, hanımefendi.

Daha önce bahsedildiği gibi her dinin farklı dua etme şekli vardır. Fakat Wolf Hristiyan olmasına rağmen dua ederken bu sefer bir Müslüman gibi ellerini açar ama Hristiyan duasını okumaya devam eder.

Am Grab meines Bruders Batur bete ich das Vaterunser, ich öffne die Hände wie ein Moslem und spreche ein christliches Gebet (Zaimoğlu, 2015: 751).

Kardeşim Batur'un mezarı başında Hristiyan duasını okuyorum, bir Müslüman gibi ellerimi açıp bir Hristiyan duası okuyorum.

5.3. Eserlerdeki Türk Kültür Öğelerinin Karşılaştırılması

Bu bölümde eserler Türk kültür öğeleri açısından karşılaştırılacak, benzerlikler ve farklılıklar tespit edilecektir.

Her iki yazarın eserinde Türk kültür öğeleri tespit edilmiştir. Yabancı bir toplumda yaşasalar da eserlerinde kendi kültürlerine yer vermişlerdir. Birinci kuşak yazarı Yüksel Pazarkaya'nın öykü kitabında yirmi üç öykü bulunmakta ve her öyküsü misafir işçilerin sorunlarından birini ele almaktadır. Yazar, yabancı bir ülkede yaşamının zorluklarından bahsederken kendi kültürünü de yansıtmayı ihmal etmemiştir. İkinci kuşak yazarı Feridun Zaimoğlu'nun romanının konusu tamamen Türkiye'de geçmekte ve çoğunlukla Türk karakterlerden oluşmaktadır. Bu nedenle yazar eserinde Türk kültürünü rahatlıkla yansıtabilmiştir.

Her iki yazar da eserinde yemek kültüründen bahsetmiştir. Türkler için ekmeğin temel gıda maddesi kabul edilmekte ve genellikle her öğünde tüketilmektedir. Yazarlar özellikle ekmeğin önemini ve Türk kültüründe saygı duyulan bir besin olduğunu vurgulamışlardır. Ayrıca Türk kültüründe ekmeği keserek değil de elle bölerek yendiğini aktarmışlardır. Pazarkaya ekmeği bıçakla kesmenin Türk inancı açısından da günah olduğuna değinmiştir. Dinen ekmeği bıçakla kesmenin bir sakıncası olmamasına rağmen Türk toplumunda geçmişten bugüne kadar gelen ekmeği bölerek yeme geleneği hâlâ yaygın bir uygulamadır.

Her iki yazar da Türk mutfağından örnekler vermiştir. İki eserde de Türk kültürüne ait bir yemek olan kuru fasulye ve pilav geçmektedir. Türk toplumunda kuru fasulye genellikle pilav eşliğinde yenmektedir. Pazarkaya eserinde kuru fasulyeyi bulgur pilavı ile verirken Zaimoğlu'nun eserinde kuru fasulye pirinç pilavı ile tüketilmektedir. Türk kültüründe her iki pilav türü de sıklıkla pişirilmekte ve yemeklerin yanında servis edilmektedir. Bunun yanı sıra Zaimoğlu Türk mutfağından biber dolması, humus, patlıcan söğüş, bamya, bumber, işkembe çorbası, kabak tatlısı ve tavukgöğsü gibi farklı yemek ve tatlıları eserinde okuyuculara aktarmış ve sık sık Türk mutfağından bahsetmiştir.

Hem Pazarkaya'nın hem de Zaimoğlu'nun eserinde türküler yer almaktadır. Türk kültüründe türküler önemli bir yere sahiptir ve genellikle yaşanan olayları, acıları, mutlulukları, üzüntüleri yansıtır. Pazarkaya'nın eserinde, bir genç Almanya'da Türklerin yaşadığı bir sokaktan geçerken kulağına bir türkü çalınır, içeri girer ve kendi memleketinin insanlarıyla özlem giderir. Zaimoğlu eserinde *Yemen Türküsünden* bahsetmektedir. Yemen Türküsü Osmanlı döneminde Yemen'de savaşırken şehit düşen askerler için yakılmış bir ağıttır ve Türk toplumunda önemli bir yere sahiptir.

Eserlerin her ikisinde de Türk kültürüne ait bir öğe olan tespihten bahsedilmiştir. Türk toplumunda tespih Allah'ı zikrederken kullanılmakla birlikte erkeklerin bir ziynet eşyası olarak da kabul edilmektedir. Hatta erkekler tarafından tespih koleksiyonu yapılmaktadır. Zaimoğlu eserinde özellikle dua etmek ve Allah'ı zikretmek için olan kullanımı yansıtmıştır.

Türk kültüründe çay önemli bir yere sahiptir. Türk toplumunda kahvaltıda, iş yerlerinde, öğlen yemeklerinden sonra, akşamları aile ile beraber otururken çay içilmektedir. Ayrıca bir yere misafir olarak gidildiğinde ev sahibi tarafından çay ikram edilmektedir. Eserlerin ikisinde de Türk toplumundaki çay kültürü aktarılmıştır. Örneğin Pazarkaya'nın eserinde bir masada beraber oturup, çay içip sohbet eden kişilerden ve yolculuk sırasında mola verip çay içen ailelerden bahsedilmiştir. Zaimoğlu ise kahvehanede çay içen adamları eserinde ele almıştır. Eve gelen misafirlere, evde yaşayan genç kızın annesine yardım ederek çay servisi yapmasından bahsetmiştir. Ayrıca her

yerde çay ikramının mümkün olduğunu göstermiş ve saç kestirmek için bir berbere girildiğinde bile çay ikramının bulunduğunu yansıtmıştır.

Aynı zamanda her iki eserde de Türk kültürüne ait olan Türk kahvesi ele alınmıştır. Türk kahvesi Türk toplumunda çokça tüketilen bir içecektir. Pazarkaya dinlenirken kahve içmenin altını çizmiştir. Hatta Türk kültüründe dinlenirken içilen kahve için *yorgunluk kahvesi* terimi de kullanılmaktadır. Zaimoğlu ise eserinde yemekten sonra içilen kahveyi ve Türk kahvesinin suyla ikramını vurgulamıştır. Ayrıca Zaimoğlu Pazarkaya'dan farklı olarak eserinde Türk erkeklerinin kahvehane kültüründen de bahsetmiştir. Zaimoğlu'nun eserinde Türk erkeklerinin boş zamanlarını değerlendirmek ve namaz vakitleri arasındaki zaman içinde sosyalleşmek için kahvehaneye gittikleri ele alınmıştır.

Zaimoğlu'nun eserinde daha fazla olmakla beraber her iki eserde de Türklerin dini inancından söz edilmiştir. Pazarkaya namaza, duaya ve sadaka vermenin önemine vurgu yapmıştır. Zaimoğlu ise namaz kılmak, oruç tutmak, hacca gitmek gibi İslam'ın beş şartından üçünü eserinde okurlarla paylaşmış ve bu konulardan ayrıntılı bir şekilde bahsetmiştir. Namaz kılmadan önce abdest alınması ve ezan okunması gerektiğini belirtmiştir. Ramazan ayında kılınan teravih namazını ayrıntılı bir şekilde ele almıştır. Ayrıca orucun uygulanış biçimini okuyucuyla paylaşmıştır. Oruç tutarken belirli saatler arasında sabahtan akşama kadar bir şey yiyip içilmediğinden bahsetmiştir. Aynı zamanda İslam dininde imanın şartlarından olan kadere iman, ahirete iman ve kutsal kitaplara iman gibi şartlara değinmiştir. Müslümanlar için haksız kazancın, kul hakkı yemenin, domuz eti yemenin, içki içmenin, iftira atmanın, dedikodu yapmanın, büyü yaptırmanın ve fal baktırmanın yasak olduğunu aktarmıştır. Her iki yazar da eserinde Türk kültüründe yemek yerken sağ elin kullanılmasının uygun olduğunu dile getirmiştir. Her iki eserde de sol eliyle yemek yiyen bir çocuk uyarılmıştır.

Her iki yazar da eserinde Türk misafirperverliğine değinmiştir. Pazarkaya misafirperverliği Türklerle bağdaştırmıştır, hatta Almanlarda böyle bir misafirperverliğin olmamasından şikâyet etmiştir.

Pazarkaya eserinde iki öyküde başlık parasını konu edinirken Zaimoğlu ise eserinde görücü usulü evlilikten bahsetmiş ve eleştirmiştir.

Pazarkaya'nın eserinde olmayıp da Zaimoğlu'nun eserinde bulunan Türk kültür öğeleri ise örneğin hitap şekilleridir. Türk kültüründe aile içinde olduğu gibi aile dışında da insanlara hitap şekilleri önemlidir. Büyüklere hem saygı duyulduğunu hem de samimiyeti hissettirmek için *amca* ve *teyze* gibi hitap şekilleri kullanılmaktadır. Yazar da bunu eserinde birinin evlilik vesilesiyle aileye katılması ve Wolf'un ona artık amca deme zorunluluğunun doğmasıyla aktarmıştır. Ayrıca Zaimoğlu eserinde Türk toplumunun başka dinlere saygı duyduğunu ve dinde zorlama olmadığını defalarca vurgulamıştır. Romanda Hristiyan olan Wolf'un dinine saygı duyulmuş ve asla Müslüman olmaya zorlanmamıştır. Hatta Wolf Türk ailenin babası Abdullah Bey ile camiye gitmek istese de babası küçük yaştaki Wolf'un dinini etkilememek için kabul etmemiştir. Bunlara ek olarak Zaimoğlu Türklerin düğün geleneklerini anlatmıştır. Yazar iki kez evlilik geleneklerinden bahsetmiş ve bir kez de sünnet düğününe değinmiştir. Burada ayrıca İslam dininde sünnet olma gerekliliğine vurgu yapılmıştır. Bunların dışında Zaimoğlu Türk eğitim sisteminden bahsetmiş ve Türkiye'de okullarda üniformanın zorunlu olduğunu eklemiştir. Türk eğitim sistemini ele alırken Türklerin milli değerlerini yansıtmayı ihmal etmemiştir. 1933-2013 yılları arasında ilkökul çocuklarının okul bahçesinde sınıflara girmeden önce okuduğu öğrenci andını ve pazartesi sabahları ders öncesi ve cuma akşamları ders çıkışında okunan İstiklal Marşı'nı aktarmıştır.

6. SONUÇ

1960'lı yıllarda Türklerin iş gücü olarak Almanya'ya gitmesiyle birlikte bu yeni ve yabancı ülkeye uyum sağlamada zorluk çekme, kendini yalnız hissetme ve dışlanma gibi sorunlar baş göstermiştir. Bazı göçmenler bu sıkıntıları dışa vurmak ve kendilerini ifade etmek için yazmaya başlamış ve böylece Göçmen Edebiyatı oluşmuştur. Bu ülkedeki Türk göçmen yazarlar verdikleri eserlerle, göç ettikleri ülkede yaşadıklarını aktarmışlardır. Farklı bir kültürel geçmişe mensup olan bu yazarlar, eserlerinde hem yerel kültürü hem de kendi kültürlerini yansıtmışlardır. Dolayısıyla Türkiye'den Almanya'ya gerçekleşen göç hareketi sonucunda göçmenlerin yazdıkları eserler hem yerel kültürün çok kültürlülüğüne hem de bu ülkenin edebiyatının kültürlerarasılığına katkı sağlamıştır. Bu eserlerle kuşaklararası değişim ile beraber Göçmen Edebiyatı kavramı dahil birçok değişiklik meydana gelmiştir. Göçmen kökenli farklı kuşak yazarlarının edebi eserlerinde işledikleri konu, dil ve üslup özellikleri açısından birbirinden farklılık göstermiştir.

Bu çalışmada Türk kültür öğelerini incelemek amacıyla Göçmen Edebiyatı'ndan iki farklı kuşaktan yazarlar seçilmiştir. Birinci kuşak yazarlarından Pazarkaya'nın *Oturma İzni* ile ikinci kuşak yazarlarından Zaimoğlu'nun *Siebertürmeviertel* adlı eserleri tercih edilmiştir. Her iki eserde de Türk kültür öğeleri tespit edilmiş olup birbirleriyle karşılaştırılmıştır.

Pazarkaya'nın eserinde Türklerin yemek kültürü, sofrada adabı, türküleri, inanç ve değerleri, misafirperverliği, paylaşma ve başlık parası geleneği gibi öğeler gözlemlenmiştir. Zaimoğlu'nun eserinde ise yukarıdaki öğelerin yanında Türklerin düğünleri, cenaze törenleri, kahve/kahvehane kültürü, Türk eğitim sistemi, milli değerleri gibi farklı kültürel öğelere de rastlanmıştır.

Pazarkaya'nın eserinde Türklerin yemek kültürüne sadece dört kez rastlanırken, Zaimoğlu'nun eserinde bu konuya tam on altı kez yer verilmiştir. Her iki yazar da Türk kültüründe ekmeğin öneminden ve kutsallığından bahsetmiş; Türk mutfağında sıkça tüketilen kuru fasulye ve pilava değinmiştir. Pazarkaya özellikle Doğu Anadolu Bölgesi'nde bolca yenilen bulgur pilavını, Zaimoğlu ise yine Türkiye'nin her bölgesinde tüketilen pirinç pilavını ele almıştır. Zaimoğlu sadece bununla yetinmemiş, Türk mutfağına ait farklı yemek ve tatlılardan da bahsetmiştir. Ayrıca İslam dini, yemek yerken sağ elin kullanılmasını emrettiğinden her iki yazar da eserlerinde yemekte sağ elin kullanılması gerektiğine vurgu yapmıştır. Bu örnekle ortaya çıkan önemli noktalardan birisi de Türk toplumunun geleneklerinin birçoğunun dini kurallara dayanmış olmasıdır.

Ayrıca Zaimoğlu, Pazarkaya'dan farklı olarak İslam'ın kural ve ölçütlerine eserinde sıkça yer vermiştir. Zira Pazarkaya eserinde İslam dininin temeli olan namaz ibadetine ve duaya sadece bir kez değinmişken, Zaimoğlu bu konuları ayrıntılı şekilde defalarca vurgulamış ve ezan, abdest, namaz, oruç, anne babanın değeri, dua etmenin önemi, kutsal kitap, cennet cehennem ve kader inancı gibi konulara defalarca vurgu yapmıştır. Aynı zamanda İslam dininde yasak olan kul hakkı yemekten, haksız kazanç elde etmekten, iftira atmaktan, dedikodu yapmaktan, içki içmekten ve domuz eti yemekten bahsetmiştir. Bunlara ek olarak Zaimoğlu eserinde Türk kültürüne ait toplumda uygulanan el öpme geleneği, aile bireylerine, akrabalara ve diğer insanlara hitap şekilleri, sütanne geleneği, hayvanlara sevgi ve merhamet, peygamberlere ve diğer dinlere saygı gibi konulara da değinmiş ve Türk kültüründeki görücü usulü evliliklere de eleştirel bir yaklaşım sergilemiştir.

Yukarıda sıralanan örneklere bakıldığında Zaimoğlu'nun eserinde, Türk kültürünün yansımalarını daha yoğun bir şekilde ele aldığı tespit edilmiştir. Bunun en önemli sebeplerinden

biri de Zaimoğlu'nun eserinin hikayesinin Pazarkaya'nın eserinde olduğu gibi Almanya'da değil de Túrkiye'de geemesidir.

Zaimoğlu eserinde Pazarkaya'nın eserinden daha fazla kúltür ögesine değinmekle kalmamış aynı zamanda Túrkk kúltür ögelerini Pazarkaya'dan daha ayrıntılı ele almıştır. Bunda Zaimoğlu'nun eserinin türü etkili olmuştur. Zira roman türü, öykü türüne nazaran olayların daha kapsamlı ele alınmasına imkân vermektedir. Pazarkaya ise eserinde vermek istediği mesajı, tercih ettiği edebi türün imkân verdiği ölçüde olayların ayrıntısına girmeden, kısa ve öz bir şekilde aktarmaya çalışmıştır.

Sonuç olarak her iki yazarın eserinde de Túrkk kúltür ögeleri tespit edilmiş olmakla birlikte, eğitim amacıyla Almanya'ya giden ve eserlerinde göçmenlerin sıkıntlarına değinen Pazarkaya gibi istisnalar dışında, çoğu Almanya'ya misafir işçi olarak göç eden birinci kuşak yazarlarının eserleri özellikle misafir işçilerin yaşadıkları temel sorunları gösteren birer belge niteliğindedir. İkinci kuşak yazarlarının ise genellikle Almanya'da doğdukları veya küçük yaşta oraya gittiklerinden dolayı, Zaimoğlu'nun eserinde de görüldüğu gibi birinci kuşak yazarlarına nazaran daha farklı konuları ve daha ayrıntılı olarak ele aldıkları tespit edilmiştir.

KAYNAKLAR

KİTAPLAR

- Abadan-Unat, N. (2002). *Bitmeyen göç*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Abadan-Unat, N. (Ed.). (1976). *Turkish Workers in Europe 1960-1975: 1960-1975 a socio-economic reappraisal* (Vol. 19). Brill.
- Akgür, Z. (1997). *Türkiye’de Kırsal Kesimden Kente Göç ve Bölgeler Arası Dengesizlik (1970-1993)*, (1. Bs.), Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Aktürk, A. (2008). *Interkulturelles Lernen am Beispiel von türkischer Migrantenliteratur im Deutschunterricht*. diplom. de.
- Bartram, D., Poros, M. V., ve Monforte, P. (2017). *Göç meselesinde temel kavramlar*. Ankara: Hece İnceleme.
- El-Hazimi, İ. (7). *Hadis İmamının İttifak Ettikleri Hadisler*. İstanbul: Karınca yay. dan çeviri Akın Hanefi.
- Eryılmaz A. ve Jamin M. (1998) *Yaban Sılan Olur Türkiye’den Almanya’ya Göçün Tarihi*. Almanya: Klartext Verlag
- Esser, H., Lucke, D., Klein, H. J., Gukenbiehl, H. L., Waldrich, H. P., Kandil, F., ... ve Zimmermann, G. E. (2003). *Akkulturation. In Grundbegriffe der Soziologie* (s.1-31). Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften,
- Güvenç, B. (1994). *İnsan ve Kültür* (6. baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi
- Güvenç, B. (1997). *Kültürün ABC’si* (Vol. 67). İstanbul: YKY.
- Hans: (2010). *Assimilation oder Segregation?*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- Parlayan, A. (2015). *Sünen-i Ebû Dâvûd Tercemesi*. İstanbul: Konya kitapçılık
- Saleh, A. (2011). *Rezeption arabischer Migrationsliteratur in Deutschland: eine Untersuchung am Beispiel der in Deutschland lebenden syrischen Autoren* (Doctoral dissertation)
- Spohn, M. (2002). *Türkische Männer in Deutschland: Familie und Identität. Migranten der ersten Generation erzählen ihre Geschichte* (s. 474). Bielefeld: Transcript Verlag.
- Talas, M., G. Çatılı Özen vd. (2019). *Kültürel Antropoloji*. İstanbul: Lisans Yayıncılık
- Yalçın, C. (2004). *Göç Sosyolojisi*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (10. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Zengin, D. (2011). *Alman Edebiyatı: 19. Yüzyıldan Günümüze Kadar*. Ankara: Pelikan Yayıncılık.

MAKALELER

- Akıncı, B., Nergiz, A., ve Gedik, E. (2015). Uyum süreci üzerine bir değerlendirme: Göç ve toplumsal kabul. *Göç araştırmaları dergisi*, (2), 58-83.
- Aksoy, E. (2010). Almanya’da yaşayan üçüncü kuşak Türk öğrencilerin kimlik algılamaları ve buna bağlı olarak karşılaştıkları ayrımcılık sorunları. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)* 12(12), 7-38.
- Algan, N., ve Küçük, Ö. (1998). Transboundary Population Movements: Refugees Environment and Politics. *The Turkish Yearbook of International Relations*, (28), 75-103.
- Asutay, H., ve Çarikçi, T. (2015). Göçün Ellinci Yılında Almanya’da Yükselen Değer: Türk-Alman Göçmen Yazını. *Humanitas-Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(5), 17-32.
- Aytaş, G. (2003). Türkülerde turna. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, 28, 13-33.
- Başkurt, İ. (2009). Almanya’da Yaşayan Türk Göçmenlerin Kimlik Problemi. *HAYEF Journal of Education*, 6(2), 81-94.
- Boyacı, İ. (2010), Pazarkaya Örneğinde Göçmen Türk Aydınının Kimlik Problemi ve Bu Problemin Çözümü. *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 5(2), 879-895

- Çakır, E. (2022), Gelin Kuşağı: Bekâret Kuşağı mı Bereket Kuşağı mı?. *Milli Folklor*, 17(134), 145-158.
- Çakır: (2011). Geleneksel Türk kültüründe göç ve toplumsal değişme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* (24), 129-142.
- Chiellino, G. (1986). Die Fremde als Ort der Geschichte. *Eine nicht nur deutsche Literatur. Zur Standortbestimmung der Ausländerliteratur. München*, 13-15.
- Doğan, A. A. (2001). Türkiye’den Almanya’ya Göçün 40. Yılında Beklentiler ve Gerçekler. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 17-37
- Ekici S. ve Gökhan T. Göç ve insan. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi* 5(1), 9-22.
- Erişkon, B. (1992). Almanya’da yazanlardan yazılanlardan seçmeler, *Hürriyet Gösteri*, 144,23-24.
- Gelekçi, C. (2014). Türkiye’den Yurt Dışına Gerçekleşen İşçi Göçlerine Bağlı Olarak Dilimize Yerleşen Bir Kavram:“Almancılar”. *Hütad*, (21). 103-108
- Göçer, A. (2012). Dil-kültür ilişkisi ve etkileşimi üzerine. *Türk Dili*, 729(1), 50-57.
- Hui, B. P. H., Chen: X., Leung, C. M., ve Berry, J. W. (2015). Facilitating adaptation and intercultural contact: The role of integration and multicultural ideology in dominant and non-dominant groups. *International Journal of Intercultural Relations*, (45), 70-84.
- Kahraman, F. (2018). Koşullu Konukseverlikten Hoşnutsuzluğa: Almanya’da Yükselen Yabancı Düşmanlığını Türk Göçmenler Üzerinden Okumak. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 14(53), 209-228.
- Namal, Y. (2012). Türkiye’de 1933–1950 Yılları Arasında Yükseköğretime Yabancı Bilim Adamlarının Katkıları. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, (1), 14-19.
- Özcan, E. D. E. (2017). Çağdaş göç teorileri üzerine bir değerlendirme. *İş ve Hayat*, 2(4), 183-215.
- Polat: (2020) Türkiye’deki Geçici Koruma Altındaki Yabancıların Kurumlar İle Uyumu. *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, 6(1), 57-72.
- Schührer: (2018). Türkestämmige Personen in Deutschland: Erkenntnisse aus der Repräsentativuntersuchung" Ausgewählte Migrantengruppen in Deutschland 2015"(RAM). *Working des Forschungszentrums des Bundesamtes*, Nürnberg: Bundesamt für Migration und Flüchtlinge, 81
- Turan, A. (1991). Törelimizde kalın (başlık) adeti. *Milli Folklor*, 2(12), 39-42.
- Ünver, C. (2003). Almanya’ya Türk işgücü göçü: Geçmişten geleceğe sorunlar, imkanlar ve fırsatlar. In *Journal of Social Policy Conferences*, (45), 177-226.
- Wilpert, C. (2007). Göçte cinsiyet ve istihdam. Kaya. A. ve Şahin, B. (Der.) *Kökler ve Yollar Türkiye’de Göç Süreçleri içinde*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 158-184.
- Yılmaz, O. (2016). Almanya’daki Başarılı Entegrasyon Örnekleri-Rol Model Olarak Türkler. *Hacettepe University Journal of Turkish Studies/HÜTAD Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (24), 303-318.
- Zafer, A. B. (2016). Göç Çalışmaları İçin Bir Anahtar Olarak “Kültürleşme” Kavramı. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(30), 75-92.
- Zengin, D. (2000). Göçmen edebiyatı’nda yeni bir yazar. Mehmet Kılıç ve "fühle dich wie zu hause" adlı romanı. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 40(3-4), 103-135.
- Zengin, Erkan (2010). "Türk-Alman edebiyatına tarihsel bir bakış ve bu edebiyata ilişkin kavramlar." *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)*, 329-349.

WEB KAYNAKLARI

- Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/almanya-da-neonazilerin-molln-kentinde-3-turku-oldurmesinin-uzerinden-30-yil-gecti/2744856> (erişim tarihi: 30.12.2022)
- Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/seyahat/almanya-da-bir-turk-mahallesi-kucuk-istanbul-kreuzberg-40065587> (erişim tarihi: 30.12.2022)
- Erişim adresi: Salim, M. (19.09.2011). Almanya’da göçmen edebiyatı, Neuesleben-Yenihayat Gazetesi. <https://yenihayat.de/2011/09/19/almanya%E2%80%99da-gocmen-edebiyati/> (erişim tarihi: 01.12.2022)

Erişim adresi: Türk Dil Kurum Online Sözlüğü, <https://sozluk.gov.tr/> (erişim tarihi: 28.09.2022)

Erişim adresi: Türk Dil Kurumu, <https://sozluk.gov.tr/> (erişim tarihi: 26.08.2022)

Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/>, 31.12.2022

Erişim adresi: <https://celebialper.com/kreuzberg-berlin/>, 31.12.2022

Erişim adresi: [https://www.trthaber.com/haber /dunya/solingende-28-yildir-sonmeyen-yangin-acilarim-ben-olunce-gececek-584283.html](https://www.trthaber.com/haber/dunya/solingende-28-yildir-sonmeyen-yangin-acilarim-ben-olunce-gececek-584283.html), erişim tarihi: 05.01.2023)

Erişim adresi: <https://celebialper.com/kreuzberg-berlin/>, erişim tarihi: 31.12.2022

Erişim adresi: <https://www.ktb.gov.tr/TR-96254/kultur.html>, erişim tarihi: 26.12.2022.

Erişim adresi: <https://sozluk.gov.tr/>, erişim tarihi: 19.10.202)

Erişim adresi: <https://daheiminderfremde.de/gastarbeiter/>, 05.01.2023

